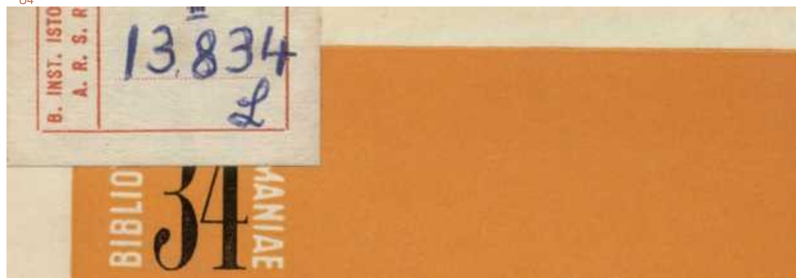
U4

APOSTOLUL STAN DHISTŌIKE
ECONOMIC

- -,-------------------

Problema agrară în timpul revoluției de 1848 en Valachie

EDIȚII ALE ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

PROBLEMA AGRARĂ ÎN TIMPUL REVOLUȚIEI DIN 1848 DIN ȚARA VALOASĂ

Traducere din limba română de
MADELEINE COSTESCU

Colecția
BIBLIOTHECA HISTORICA ROMANIAE
este publicată sub auspiciile
ACADEMIA DE ȘTIINȚE SOCIALE ȘI POLITICE
Regizori: MIRON CONSTANTINESCU si CONSTANTIN DAICOVICIL»

B J BL I OTHECA HISTORICA ROMANIAE

SECȚIA DE ISTORIE ECONOMICĂ

STUDII

34 (1)

APOSTOLUL STAN

PROBLEMA CREȘTERE ÎN TIMPUL REVOLUȚIA DIN 1848 ÎN ȚARA VALACĂ

EDIȚII ALE ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA
București, 1971

CUPRINS

INTRODUCERE

Problema agrară a fost un aspect fundamental al revoluției de la 1848 din țările românești. Dacă, din perspectivă socială, scopul stabilit de revoluționarii din Moldova, Transilvania și Țara Românească a fost aproape identic, metoda de soluționare și formele de luptă folosite pentru atingerea acestuia au fost - în cele trei țări românești - în anumite privințe diferite. Aceste diferențe proveneau în special din circumstanțele interne și externe în care revoluția a izbucnit și s-a desfășurat în fiecare dintre aceste trei provincii românești. Dar, în esență, acuitatea problemei agrare din Moldova, Transilvania și Țara Românească rezida în necesitatea obiectivă a lichidării caracterului feudal al relațiilor agrare și a structurii proprietății funciare, sistem care, spre mijlocul secolului al XIX-lea , reprezenta principalul obstacol în calea progresului social, politic și național al poporului român de ambele părți ale Carpaților.

Soluționarea problemei agrare a fost condiția esențială pentru trecerea de la sistemul feudal la cel capitalist în societatea românească. Fără rezolvarea acestei probleme, orice încercare de schimbare în alte domenii ar fi eșuat din cauza lipsei de sprijin din partea marii mase a poporului [4]. Importanța deosebită a realizării unor schimbări radicale în domeniul proprietății financiare și al relațiilor agrare rezida în faptul că agricultura era principala ramură economică, care ținea marea majoritate a locuitorilor țărilor românești într-un sistem de relații feudale devenit nu numai anacronic, ci și un obstacol serios în calea oricărui progres. În acest sens,

---

4 AG Goilescu, De *l'abolition du servage dans les Principautés Danubiennes,* Paris, 1856, p. 2.

deosebit de semnificativă este teza lui N. Bălcescu, conform căreia cea mai importantă problemă în țările românești era „rezolvarea problemei sărăciei poporului” prin reorganizarea sistemului proprietății, conceput ca „temeiul societății, al bogăției și al fericirii publice [5]”. Însă, pentru a introduce un astfel de sistem, era necesară înfăptuirea unei revoluții social-democratice, în urma căreia țăranul „nu este doar liber, ci și proprietar, fără de care libertatea și egalitatea sunt o minciună ” [6].

Soluționarea problemei agrare în țările române a deschis noi perspective, capitaliste, pentru promovarea progresului în toate sectoarele economice, și în primul rând în agricultură. Prin abolirea regimului de dependență personală a țărănimii și a tuturor obligațiilor feudale, a fost introdus un sistem de relații bazat pe o anumită libertate economică a tranzacțiilor, ceea ce a dus la o - creștere considerabilă a randamentului și productivității muncii chiar și pe marile moșii. Sectoarele economice de natură industrială și comercială, care în țările române, dar mai ales în Moldova și Țara Românească, aveau o rată redusă, au primit un puternic impuls de către soluționarea problemei agrare - pentru dezvoltarea lor pe linii capitaliste. Mai mult, prin abolirea tuturor restricțiilor feudale, s-au deschis noi perspective pentru rezolvarea anumitor probleme demografice dificile. Prin înlăturarea obstacolelor în calea liberei circulații a țărănimii, s-a creat posibilitatea absorbției nelimitate a forței de muncă de către industrie și comerț și, în același timp, au fost eliminate cauzele puternicelor tulburări sociale provocate de o parte a țărănimii, dată fiind imposibilitatea de a se dedica oricărei alte ocupații decât agricultura sau de a părăsi o anumită localitate.

Reorganizarea sistemului proprietății funciare și a relațiilor agrare în conformitate cu cerințele dezvoltării capitaliste a fost de o importanță politică și națională primordială pentru țările române aflate sub dominație străină. Liderii revoluției au văzut, pe bună dreptate, soluționarea problemei agrare ca singurul mijloc de asigurare a viitorului politic și național al poporului român. Eliberați

5 N. Bălcescu, *Mersul revolufiei In istoria românilor* (Marșul revoluției în istoria romanilor), în *Operă* , ed. Gh. Zane, volumul I $_{2}$, Bucureşti, 1940, p. 103.

6 *Ibidem,* p. 106.

de iobăgia feudală și transformați în proprietari individuali, țăranii și, în consecință, întregul popor, au devenit o forță imensă în lupta pentru afirmarea existenței naționale și a unității statale. Observând importanța micii proprietăți țărănești pentru întărirea conștiinței naționale, Bălcescu a arătat că națiunile care și-au reorganizat structura socio-economică pe această bază sunt impregnate într-o măsură mai mare de „sentiment național” și manifestă o preocupare crescândă pentru „interesele sacre ale patriei [7]”. Prin rezolvarea problemei agrare în cele trei țări române și instaurarea unui regim democratic burghez, poporul român și-ar fi sporit enorm șansele de a elimina cât mai repede orice obstacol intern sau extern pus în calea unității sale statale și afirmării existenței sale naționale independente.

În Țara Românească, calea spre rezolvarea problemei agrare era indicată de articolul 13 al programului revoluționar, care la vremea respectivă reprezenta formula cea mai adecvată *pentru* satisfacerea intereselor țărănimii demne de servitute. Lupta pentru includerea acestui punct în programul revoluționar și traducerea lui în realitate a căpătat un aspect caracteristic în această provincie românească.

Întrucât a fost un punct fundamental al revoluției de la 1848 din Țara Românească, problema agrară a fost adesea abordată sau invocată în numeroase lucrări. Ea se reflectă în sinteze cuprinzătoare ale istoriei românești, în studii generale privind anul revoluționar 1848 din Țara Românească, precum și în ample lucrări de investigație privind structura socio-economică și evoluția proprietății funciare în Principatele Române [8]. Problema agrară a făcut, de asemenea, obiectul unui număr de lucrări speciale, dar acestea abordează doar anumite aspecte ale problemei. Lucrările anterioare au o limitare, și anume aceea că nu examinează problema agrară în contextul desfășurării acțiunilor revoluționare care au avut loc înainte și în timpul evenimentelor din 1848, ceea ce face considerabil mai dificilă înțelegerea amplorii și profunzimii acestui fenomen. În același timp, un număr mare de autori izolează factorul intern de cel extern, în special în explicarea poziției

7 N. Bălcescu, *Despre tmproprietățirea făranilor* (Aspecte ale distribuirii pământului către țărani), în *Operated* (Lucrări), vol. I, p. 272.

8 În ceea ce privește cele mai importante lucrări consacrate acestei teme, vezi : Paul Simionescu, *Istoriografia Revoluției de la 1848 în Țările Române,* în „Revue Roumaine d'Histoire”, vol. VII (1968), nr. 3, pp. 413—433.

liderilor revoluției față de problema agrară, ceea ce contribuie la îngustarea unghiului de vedere al acesteia din urmă și la favorizarea unor aprecieri unilaterale.

Monografia noastră a fost impusă nu doar de necesitatea de a oferi o imagine de ansamblu asupra problemei agrare, ci și de necesitatea de a evidenția aspecte noi, apărute în vastul material inedit utilizat și de a corecta anumite erori și exagerări apărute în interpretarea diverselor probleme sociale fundamentale ale perioadei revoluției [9]. Spre deosebire de tot ceea ce s-a publicat în trecut pe această temă, lucrarea noastră își propune să explice, în contextul realităților românești anterioare revoluției, împrejurările în care, în 1848, relațiile agrare, structura și natura proprietății funciare aveau să se schimbe. Demonstrează astfel că programul agrar a fost impus de necesități interne, care au impus transformarea radicală a structurii socio-economice și politice a țărilor române.

Capitolul unu

PROBLEMA AGRARĂ ÎN GÂNDIREA SOCIO-POLITICĂ DIN EREA REGULĂRII ORGANICE (1831-1848)

Regimul Regulamentelor Organice* apare în istoria socio-economică a Principatelor Române ca o perioadă de confruntare a celor mai contradictorii tendințe. În ceea ce privește proprietatea funciară, stăpânii domeniilor au eliberat o parte din aceasta de orice servitute feudală, limitând astfel dreptul țăranilor supuși corvéabililor de a folosi pământul și exprimând îngrijorări cu privire la constituirea și transformarea rezervei senine într-o exploatare la scară

---

9 În pregătirea acestei lucrări, pe lângă un număr foarte mare de scrieri, am folosit în special informațiile oferite de colecția Anul 1848 în Principatele *Române. Acte și documente. (* Se va cita *Anul 1848),* București, 1902 - 1910, 6 volume, precum și un valoros și amplu material inedit extras din depozitele Arhivelor Istorice Centrale , București, fonduri ale Ministerului de Interne, împădurire administrativă și împădurire comunală (se vor cita MIDA și MIDC); la acestea se adaugă alte documente din fondurile Prefecturii Județului Dolj Craiova; să menționăm și fondul de manuscrise al Bibliotecii Academiei Române, care ne-a oferit numeroase informații inedite.

Denumirea de regim de Regulament Organic desemnează sistemul introdus în Țara Românească și Moldova începând cu anul 1831.

largă adaptată cerințelor pieței. În același timp, în schimbul pământului pe care li-l acordau spre folosință, boierii au sporit serviciile țărănimii în natură, în bani și în muncă, intensificând exploatarea și contribuind la adâncirea situației de dependență a acesteia din urmă [10]. Restrângerea dreptului de folosință a pământului, împreună cu creșterea obligațiilor feudale, precum și limitarea la maximum a posibilității de mișcare a țărănimii, au menținut-o pe aceasta din urmă într-o stare înapoiată economic și spiritual, ceea ce a dat naștere la puternice frământări și mișcări socio-politice de-a lungul celor două decenii premergătoare revoluției din 1848.

Dezvoltarea economică, politică și culturală din cei douăzeci de ani care au precedat revoluția este inextricabil legată de dinamica creșterii populației

---

10 Referitor la cuantumul obligațiilor corvéabililor față de stăpânii domeniilor, vezi: Ilie Corfus, *Agricultura în Țara Românească în prima jumătate a* secolului al XIX-lea, Ed. Academiei, colecția Bibliotheca Histórica Romaniae, București, 1969, p. 63 și următoarele.

și de structura socială a Țării Românești. Populația din acea vreme reprezenta un element important al forțelor productive, conferind fenomenelor și proceselor istorice nu doar profunzime, ci și un anumit ritm de dezvoltare. Conform datelor recensământului din 1838, populația Țării Românești ajungea la aproximativ două milioane de oameni [11]. Comparativ *cu* dimensiunea teritoriului, dar mai ales cu rezervele de care dispunea țara, numărul locuitorilor era deosebit de mic. Populația era formată, în marea sa majoritate, din țărănime dependentă și liberă, meșteșugari, negustori, un număr mic de proprietari de unități industriale, precum și un număr mic de boieri.

Datele generale ale recensământului din 1831 sunt de o importanță deosebită pentru determinarea numărului total al țărănimii supuse corvéage-ului la începutul perioadei Regulamentelor Organice. În localitățile rurale erau înregistrați 261.774 de contribuabili, la care se adăugau locuitorii satelor înregistrați în categoria „toporaçi" (țărani care nu dețineau boi și lucrau cu mâinile lor), care însumau 18.477 de familii. Numărul contribuabililor din sate și sate ajungea la 280.251 de persoane [12]. Conform altor surse statistice, în 1831, din cele 3.576 de centre rurale existente în Țara Românească, existau 2.674 de sate locuite exclusiv de țărani supuși corvéage-ului.[13] Pe [14]baza acestor informații, se poate concluziona că în primii ani ai perioadei Regulamentului Organic , satele locuite de țărani dependenți reprezentau 75% din numărul total al localităților rurale.

Statisticile din 1831, deși oferă date globale concludente privind creșterea populației pe o perioadă de șapte ani, din cauza lipsei unei examinări amănunțite a imensului material din arhivele statului , nu permit, deocamdată, să se determine mai precis ponderea țărănimii supuse muncii corvéable în masa totală a populației.

În lumina concluziilor trase în urma studiului conscripției din 1838, se pare că la acea dată în Țara Românească existau 3.584 de localități rurale, comparativ cu 34 de orașe și sate . Din punct de

---

11 Ion Donat și G. Retegan, *Țara Românească în 1888 (pe baza unei surse statistice inedite),* în „Revue Roumaine d'Histoire ", IV (1965), nr. 5, p. 937.

12 Arhivele Istorice Centrale, MIDA, nr. 2/1831, f. 9.

13 Vezi statisticile elaborate de Ion Donat, — în H.H. Stahl, *Contribuții* la studiul satelor comunitare românești, vol. I, Ed. Academiei, 1958, 37.

14 Ion Donat et G. Retegan, *op. cit.,* p. 930.

vedere al densității populației, satele prezentau o dimensiune extrem de variabilă. Astfel, 164 dintre acestea aveau mai puțin de 20 de familii, sau mai puțin de 100 de locuitori. Un alt grup era alcătuit din aglomerări cu 20 până la 50 de familii, sau 100-250 de locuitori, și al căror număr se ridica la 714. Cele două tipuri de sate de dimensiuni mici reprezentau un sfert din numărul total al localităților rurale. Însă cel mai numeros grup era alcătuit din sate de dimensiuni medii locuite de 50-149 de familii, sau 250-750 de locuitori. Acestea ajungeau la numărul de 2.096 și reprezentau aproape două treimi din numărul total al așezărilor rurale din Țara Românească. Exista și un al patrulea grup de 610 sate, ceva mai mare ca populație decât cele menționate. În cele din urmă, șapte sate aveau peste 500 de familii, sau 2.500 de locuitori.

Date privind mărimea medie a satului de țărani muncitori în perioada revoluției din 1848 sunt disponibile și din alte surse [15]. Aflăm, de exemplu, că în județul Teleorman existau numeroase sate de dimensiuni relativ mari. Localități precum Lița, Ciolănești, Băsești, Dorobanțu și Bragadiru aveau între două și trei sute de familii de țărani muncitori. În județul Ialomița, în special în satul Ulmu, locuiau aproximativ trei sute de familii de țărani muncitori. De asemenea, satul Pielea - județul Vlașca - avea peste 400 de locuitori.

Întrucât materialul de arhivă nu conține date mai precise privind proporția țărănimii corveabile, suntem obligați să apelăm și la alte surse pentru a determina profilul social al Țării Românești. Informații concludente despre populație , dar firește aproximative, ne sunt oferite de diverse lucrări ale contemporanilor, în special cele ale unor lideri ai revoluției. Nicolae Bălcescu, de exemplu, indica în ajunul revoluției din 1848 existența în Țara Românească a aproape 330.000 de familii de muncitori corveabili [16]. Totodată, el preciza că o treime din numărul total al țăranilor trăia pe moșii mănăstirești, aproximativ 2.000 de familii pe moșii de stat și restul pe moșii boierești. Într-un memoriu adresat Porții la 23 ianuarie 1849, Ion Ghica semnala

15 Vezi Constantin C. Giurescu, *Principatele Române la începutul secolului* al *XIX -lea* , Ediții Științifice, București, 1957, p . 84 și următoarele.

16 N. Bălcescu, *Problema economică a Principatelor dunărene,* în *Opere* (Opere), volumul I $_2$, p. 37.

prezența în Țara Românească a unei populații de două milioane și jumătate de oameni, dintre care - nota el - două milioane erau țărani. Comparativ cu cifrele generale înregistrate în recensământul din 1838, datele menționate sunt concludente pentru determinarea ratei țărănimii dependente în perioada revoluției din 1848 .

Moșnenii sau țăranii liberi constituiau o categorie socială a cărei poziție economică și demografică era destul de importantă la începutul perioadei Regulamentului Organic. În 1831, de exemplu, din numărul total de 3.576 de sate existente în Țara Românească, 902 erau locuite de *moșneni* . Satele libere reprezentau 25,2% din numărul total al așezărilor umane . Din punct de vedere geografic, acestea erau distribuite în principal în Oltenia și în zonele muntoase ale Țării Românești. O dovadă elocventă în acest sens o constituie faptul că, din numărul total de sate libere, 459 (sau 38,6%) erau situate doar în cinci județe ale Olteniei, în timp ce în celelalte treisprezece județe ale Țării Românești existau 442 (sau 18,5%) sate libere. În ajunul revoluției din 1848, Bălcescu semnala existența în Țara Românească a aproximativ 70 de mii de familii de *moșneni.*

Reprezentând un procent economic și numeric relativ semnificativ, țărănimea liberă și-a intensificat, în momentul menționat, lupta pentru conservarea pământului aflat la dispoziția sa și a stării de libertate pe care aceasta i-o conferea. Privilegiile și restricțiile feudale au pus constant în pericol proprietatea țărănească liberă, astfel încât abolirea regimului Regulamentelor Organice a constituit garantul perpetuării existenței acestei pături sociale. Dificultăți materiale serioase au determinat o parte a acestei pături să cedeze pentru o vreme exploatarea anumitor suprafețe de teren agricultorilor, care au devenit un element de dizolvare a acestui tip de proprietate. În aceste circumstanțe, *moșnenii* au fost nevoiți să suporte aceleași obligații ca și corvéables-ii .

Negustorii și meșteșugarii, acele elemente ale burgheziei care în documentele vremii apăreau sub denumirea de *brevetari* (brevetate) ocupa o poziție importantă, mai ales în contextul tendinței de consolidare economică și politică ce se contura în societatea românească. Recensământul din 1831 - consemna, de exemplu, existența în orașele și municipiile Țării Românești a 14.897 *de brevetări* [14] , înregistrate sub 113 rubrici, care [17]

17Arhivele Istorice Centrale, MIDA, nr. 2/1831, f. 2 — 7.

desemnau meseriile practicate în domeniile comercial și industrial. Trebuie să remarcăm faptul că mulți dintre meșteșugarii înregistrați în aceste statistici erau mici proprietari de ateliere organizate pe baza unei simple cooperații capitaliste. Trebuie să subliniem în acest sens că un număr mare dintre ei erau tăbăcari, cizmari, țesători de casă, salteleri, ceasornicari, dulgheri, zugravi, brutari etc., precum și cârciumari, cofetari, băcani, hangii, pescari, fabricanți de *bragâ* (băutură răcoritoare din tărâțe, preparată din mei fermentat) etc.

Informațiile statistice prezentate mai sus privind componența, rata și puterea economică a elementelor incluse în general în burghezie exprimă, de fapt, situația existentă la începutul perioadei Regulamentului Organic. Cu siguranță, cele două decenii premergătoare revoluției au înregistrat o consolidare a acestor elemente atât din punct de vedere socio-economic, cât și numeric, dar dificultățile semnalate privind utilizarea datelor furnizate de recensământul din 1838, de exemplu, nu ne permit să determinăm cu precizie rata de creștere a acestei categorii sociale. Este însă necesar să subliniem faptul că restricțiile și privilegiile economice consacrate în Regulamentul Organic au constituit elemente care au limitat afirmarea viguroasă a anumitor ramuri industriale importante. În plus, dominația străină și lipsa unității statale între toate provinciile românești au constituit obstacole la fel de importante în calea dezvoltării industriale. Acestea au fost motive de profundă nemulțumire pentru burghezia industrială și comercială a Principatelor Române, ceea ce a împins-o să acționeze alături de alte forțe sociale progresiste pentru abolirea regimului Regulamentului Organic.

Clasa boierească - principalul beneficiar al regimului - număra în Țara Românească - conform unor estimări - aproximativ 3.100 de familii, sau 15.500 de persoane [18]. Alături de mănăstiri și stat, aceasta deținea în stăpânire feudală aproape 80% din suprafața rurală a țării.

Sub regimul Regulamentelor Organice, stratul marilor boieri și-a consolidat poziția prin stabilirea unui regim politic care asigura dominația fără rezerve în stat.

O dovadă elocventă în acest sens este oferită de faptul că, din numărul total de 43 de deputați din Adunarea Obștească, 23 au fost aleși doar

---

18N. Bâlcescu, *Chestiunea economică...,* în *Operated,* vol. I $_2$, p. 37.

de 70 de boieri și cei din rândurile acestora [19], restul fiind numiți de alte categorii sociale care se bucurau de privilegii politice. Marii boieri erau astfel singurii depozitari ai puterii politice, juridice și administrative. Această stare de fapt i-a determinat pe liderii revoluției să denunțe puterea politică atotputernică a boierilor, interesați doar de perpetuarea privilegiilor lor feudale.

Stratul boierilor mici, al căror număr era estimat la aproximativ 2.000 de familii, era compus, printre altele, din „ birouși profesioniști, având grade și salarii proporționale cu dovezile de lingușire și supunere” [20]față de domn și marii boieri. Mulți dintre ei aspirau să se ridice la rangul de mari boieri, demonstrând în acest scop un zel deosebit în susținerea regimului Regulamentelor. Aceștia beneficiau și de privilegii politice, fiind incluși în categoria boierilor de rangul doi sau trei, care aveau dreptul de a trimite 19 deputați la Adunarea Obștească. Cu toate acestea, reprezentanții micilor boieri în Adunare constituiau doar o minoritate neputincioasă în ceea ce privește apărarea intereselor acestei categorii sociale. Din aceste motive, avantajele și prerogativele dobândite de micii boieri în temeiul Regulamentelor Organice, printre care se aflau numeroși intelectuali, erau disproporționate față de abilitățile și tendințele politice ale acestei clase, care erau minime în comparație cu ceea ce li se cuvenea de drept marilor boieri. Așa se explică și lupta unei părți a micului strat boieresc, și în special a intelectualilor, pentru desființarea Regulamentului Organic.

Perioada în cauză a creat condiții favorabile pentru consolidarea socio-economică a stratului social al agricultorilor. Procesul de transfer al exploatării moșiilor către agricultori, proces început mai ales în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea , s-a intensificat, devenind o trăsătură caracteristică a structurii socio-economice a Țării Românești. Din ce în ce mai preocupați de obținerea de funcții administrative sau politice și de ducerea unei vieți parazitare, o parte din ce în ce mai mare a boierilor, în schimbul unui venit anual , s-au desprins complet de procesul producției agricole. În aceste circumstanțe, o altă categorie socială — agricultorii — a intrat în relațiile agrare și s-a remarcat prin

19Gh. Chainoi (Ion Ghica), *Ultima ocupație a Principatelor Dunării,* Paris, 1853, p. 42.
20 AG Golescu, *op. cit.,* p. 12.

tendința sa de a înrăutăți situația materială a țărănimii corvée.

Recensământul din 1831 înregistrează în categoria *paten tări* 183 de agricultori, cărora li se cerea să îndeplinească obligații fiscale pentru exercitarea acestei ocupații. Însă numărul persoanelor care se dedicau acestor întreprinderi este reflectat doar parțial de cifra de mai sus, întrucât arenda constituia preocuparea altor categorii sociale, scutite de taxe fiscale, care, în statistici, nu erau incluse printre agricultori. Pentru a stabili locul instituției arenderii în sistemul relațiilor agrare din Țara Românească, considerăm deosebit de important să subliniem existența unui vast fond funciar aparținând mănăstirilor, estimat la aproape 28%, sau mai mult de un sfert din suprafața rurală a țării [21], precum și un număr mare de domenii ale statului valorificate în general prin arendă. Totodată, o listă din 1843, care enumera o mare parte din moșiile funciare din regiunea Ilfov și specifica modul în care acestea erau utilizate, arată că peste 85% din proprietățile înregistrate erau arendate [22]. Deși disparate și incomplete, datele menționate demonstrează că arenda reprezenta un sistem deosebit de puternic în exploatarea moșiilor funciare din Țara Românească.

Cele peste 330.000 de familii de țărăni supuse corvéage-ului, alături de țărani liberi, negustori, meșteșugari și alte categorii sociale neprivilegiate, reprezentau straturile populației care susțineau finanțele statului cu contribuțiile lor. Boierii, clerul, funcționarii aparatului administrativ și alte categorii sociale pe care se baza regimul Regulamentului Organic — în 1831 numărul lor ajungea la 74.965 de persoane — erau scutiți de orice obligații fiscale. Povara cheltuielilor statului era suportată în întregime de țărănimea corvéagioasă, autoritățile locale deplângându-se în tot felul de abuzuri în colectarea taxei electorale. Visteriile sătești înființate pentru a colecta fonduri pentru plata taxei electorale în numele contribuabililor decedați în intervalul dintre două conscripții erau uneori golite de administrații. În acest sens, se remarcau în mod deosebit subadministratorii care deturnau fonduri destinate organelor fiscale,

---

21 CC Giurescu, *Suprafața moscheilor mănăstirilor secularizate.* (Suprafața domeniilor mănăstirilor secularizate), în " Studii ", XII (1959), nr. 2, p. 155.

22 Arhivele istorice centrale, Vornicia din Lâuntru (Departamentul de Interne), nr. 1375/P. 11/1843, f. 275-293.

obligându-i pe corvéabili să plătească noi contribuții în contul taxei electorale. Trebuie să remarcăm și obligația țăranilor de a efectua 6 zile de muncă pentru construcția și întreținerea drumurilor publice, ceea ce a dus la alte abuzuri din partea autorităților.

Țărănimea corvée, care constituia marea majoritate a populației Țării Românești, era o clasă socială aflată într-o situație de dependență feudală față de stăpânii moșiilor. Corvéea, spre deosebire de iobăgie, implică un grad mai scăzut de subjugare, reprezentând o cale specifică a relațiilor agrare în Principatele Române după abolirea veciniei (termenul pentru iobăgie în Moldova) și a rumâniei *(termenul* pentru iobăgie în Țara Românească) ca urmare a reformelor efectuate de domnitorul Mavrocordato pe la mijlocul secolului al XVIII-lea . Menținerea țărănimii într-o situație de subjugare în Țara Românească și Moldova s-a datorat faptului că, prin reformele menționate mai sus, dependența țărănimii nu fusese lichidată, ci doar limitată. Imposibilitatea lichidării unui astfel de sistem a fost rezultatul faptului că, odată cu desființarea *veciniei* și a *rumâniei* , țărănimea nu a primit pământ [23], rămânând astfel într-o situație de dependență față de stăpânii domeniilor, care dețineau în proprietate feudală cea mai mare parte a capitalului funciar al țării. În condițiile în care agricultura a continuat să reprezinte pentru majoritatea populației singura ramură economică capabilă să-i asigure mijloacele de subzistență, țărănimea a fost obligată să îndeplinească în continuare o serie de obligații în schimbul unei suprafețe de pământ care îi era alocată spre folosință.

Exacerbarea stării de dependență a țărănimii corvéabile este rezultatul unui proces istoric, caracterizat în esență prin tendința stăpânilor domeniilor de a spori serviciile acestora din urmă în schimbul întinderii de pământ pe care le -au acordat -o spre utilizare, ca urmare a necesității dezvoltării producției de cereale comerciale. Din acest motiv, stăpânii domeniilor sunt dornici să-și consolideze cerințele sporite de muncă sau obligațiile în natură din partea țărănimii pe o nouă bază juridică. Încercări persistente în acest sens se fac mai ales în ultimele decenii ale secolului al XVIII -lea. secolul și mai ales la începutul secolului următor, când guvernul

23 N. Bâlcescu, *Opéré* (Opere), vol. I $_2$, p. 20; referitor la rapoartele agrare până la revoluția de la 1848, vezi și G. Chainoi (Ion Ghica), *op. vol.,* p. 97; AC Golescu, *op. cit.,* p. 29 , 34 , 40 .

a tins să generalizeze un sistem de obligații comune pentru întreaga țărănime . Unii principi ai vremii au mărit numărul zilelor de corvée printr-o serie întreagă de legi, dar acest lucru s-a lovit de opoziția țăranilor, de persistența obiceiului țării și de acordurile încheiate de țărani cu stăpânii domeniilor, unde un număr de zile de corvée era fixat mai mic decât cel legiferat. În acest fel, legile agrare anterioare Regulamentului Organic au fost aplicate doar parțial, obiceiul țării continuând să reprezinte sistemul dominant de reglementare a relațiilor agrare.

Situația de dependență și înapoiere feudală se manifesta și prin exploatarea țăranului, care era supus muncii silnice. Locuințele și clădirile auxiliare ale acestuia se aflau într-o stare deplorabilă. Casele erau mai mult decât modeste; în multe cazuri, niște căsuțe. Declarația din ziarul „ Poporul suveran " este deosebit de sugestivă : „ Casa sau căsuța țăranului sărac este cea mai mizerabilă; fiecare om tremură la vederea acestor locuințe ponosite . "[24]

Observatorii străini au remarcat, de asemenea, starea deplorabilă a locuințelor țărănimii dependente. Colonelul polonez Zablocki a relatat că „ locuințele țăranilor sunt mizerabile " . [25]Spre deosebire de locuințele țărănești, casele boierești și clădirile aferente exprimau - în opinia unui contemporan - „ luxul și eleganța, bogăția și abundența obținute prin jefuirea țăranului sărac " [26].

Locuind pe moșiile boierilor, mănăstirilor sau ale Statului, corvéables erau doar stăpâni ai animalelor și ai uneltelor de lucru, mijloacele tehnice de exploatare a pământului aparținând în general țăranilor corvéables, ceea ce era specific unei țări dominate de modul de producție feudal. Această stare înapoiată se exprimă, de altfel, prin faptul că executarea lucrărilor de arat implica folosirea mai multor perechi de animale de povară, având în vedere că spre mijlocul secolului precedent, agricultura constituia una dintre cele mai grele ocupații. Tergiversarea în achiziționarea și introducerea instrumentelor agricole capabile să asigure un randament ridicat al muncii era rezultatul dezinteresului total al stăpânilor de moșii și al fermierilor care refuzau să facă orice investiție în acest sens. La rândul său,

---

24 *Anuar 1848,* vol. IV, p. 304.

25 P. P. Panaitescu, *Emigrafia polonă ți revolufia română de la 1848* (Les émigrés polonais et la révolution roumaine de 1848), Bucarest, 1929, p. 114.

26 *Anul 1848,* vol. IV, p. 308.

țărănimea dependentă era obligată să întrețină inventarul agricol tradițional , din lipsă de mijloace materiale.

Cele două decenii premergătoare Revoluției de la 1848 au fost caracterizate de acumularea a numeroase contradicții sociale, economice și politice. Mișcările sociale care au fost o trăsătură caracteristică epocii Regulamentului Organic au reprezentat o formă de negare a sistemului feudal. Tendința puternică spre abolirea tuturor privilegiilor s-a reflectat și la nivel ideologic, materializându-se în încercări și încercări de a dezvolta soluții menite să îmbunătățească sau chiar să schimbe fundamental situația țărănimii corvéabile. Acest lucru a contribuit decisiv la formarea celor mai realiste opinii cu privire la modalitățile de transformare a relațiilor agrare și a structurii proprietății funciare , facilitând astfel dezvoltarea programului agrar al - Revoluției de la 1848.

Apărarea și perfecționarea punctului de vedere conservator al regimului Regulamentelor Organice , precum și negarea existenței în societatea românească a unei probleme agrare dificile, care își aștepta soluționarea, au constituit pentru marii boieri nu doar un obiectiv politic principal, ci și o - preocupare ideologică importantă. Conform concepției marilor boieri, relațiile agrare stabilite prin Regulamentele Organice ofereau condiții adecvate pentru dezvoltarea economiei agrare a Țării Românești, întrucât aceste preocupări țineau de consolidarea structurii socio-economice existente.

Măsurile care trebuiau luate pentru a împiedica dezvoltarea anumitor procese obiective de natură socio-economică au făcut obiectul unei atenții deosebite a boierilor, în special a celor reprezentați în Adunarea Obștească. Dezvoltarea industriei i-a determinat să constate că maturizarea acestei ramuri economice a contribuit „la golirea țării de muncitori pe vaste suprafețe de pământ”. [24] Conform concepției boierilor, agricultura era destinată să rămână singura ramură economică capabilă să asigure „mijloacele necesare dezvoltării comerțului țării”. Majoritatea țărănimii trebuia să rămână la sate, deoarece răspândirea ei în centrele urbane „ dăunează încurajării și progresului agriculturii”.[27 28]

---

27 D. C. Sturdza-Scheeanu, *Acte fi legiuiri privitoare la chestia fàràneascA* (Actes 28et lois concernant la question paysanne), Ire série, vol. I, Bucarest, 1899, p. 398.

Păstrarea și consolidarea relațiilor agrare bazate pe muncă forțată reprezentau, conform concepției marilor boieri, un obiectiv care trebuia apărat prin toate mijloacele. În special, era necesară înăbușirea spiritului de emancipare și a dorinței țăranilor de a deveni proprietari de moșii, generate de evoluția însăși obiectivă a societății pe linii capitaliste și stimulate de politica de urbanizare a domnitorului Al. Dim. Ghica, precum și de intenția unor proprietari de pământ de a vinde mici parcele țăranilor.

Un număr considerabil de boieri au apărat regimul Regulamentelor Organice cu o tenacitate demnă de o cauză mai bună. Ei erau adepți ai principiului conform căruia – după cum spunea un deputat boieresc la Adunarea Obștească a Țării Românești din 1842 – „ țăranul este capitala boierului”. Acest concept exprima nevoia acută de muncă pentru dezvoltarea proprietăților funciare și, implicit, preocuparea stăpânilor de moșii de a-i ține pe țărani supuși corveei pe proprietățile lor, în condițiile intensificării eforturilor de dezvoltare a marilor suprafețe de pământ aflate la dispoziția lor. În aceste circumstanțe, problema forței de muncă era deosebit de gravă, boierii tinzând să dispună fără rezerve de muncitorii corveei care locuiau pe moșiile lor.

Critica sistemului socio-politic al Principatelor Române a fost o temă din ce în ce mai aprinsă pentru unii boieri liberali, dar mai ales pentru intelectualii cu mentalități și idealuri burgheze, mai ales după încheierea Tratatului de la Adrianopole din 1829. Denunțirea defectelor sistemului socio-politic al Țării Românești și lupta pentru abolirea privilegiilor feudale au fost temele predilecte ale anumitor elemente progresiste. În condițiile atotputernicei boieri conservatoare, opiniile progresiste nu puteau fi prezentate și dezbătute decât cu mare dificultate , mai ales în presa recent publicată de autoritatea centrală. Este, așadar, cât se poate de firesc ca, în aceste împrejurări , idei privind necesitatea progresului socio-economic să apară în dezbaterile generale despre Stat și proprietate sau ca acestea să fie afirmate prin actualizarea unor situații similare din alte țări.

În presa munteană a vremii, au fost exprimate opinii sugestive cu privire la schimbările care aveau loc în Europa pe plan social și economic. În februarie 1830, într-un articol intitulat „ Haracterul *epohi noastre* ” , au fost evidențiate unele consecințe sociale ale revoluției

industriale care avea loc la acea vreme în Europa Occidentală , menționându-se că prin introducerea mașinilor în producție „forța umanității a avut cu siguranță de câștigat...” 25. De asemenea , se sublinia faptul că creșterea forței productive a omului impune în mod firesc o schimbare în însăși structura socială, deoarece era de neconceput ca aceiași oameni să continue să profite de numeroasele bogății care se acumulau, mărind astfel „distanța care îi separă pe bogați de săraci”.

Idei generale despre progresul socio-economic au fost incluse și în presa românească din Transilvania, răspândită la sud de Carpați, contribuind astfel la consolidarea opiniilor sociale antifeudale. Semnificativă în acest sens este seria de articole despre proprietate, care susțineau, printre altele, necesitatea îmbunătățirii situației materiale a oamenilor de rând și a educării acestora [29]. Deosebit de interesante sunt ideile care afirmau principiul egalității juridice între membrii societății. Pentru a da acestei teze o bază obiectivă, a fost invocată egalitatea naturală, prin naștere.

Elementele progresiste din Țara Românească au urmărit cu interes deosebit modul în care soluționarea problemei agrare era susținută de popoarele din Europa Centrală și de Sud-Est; acuitatea acestei soluții a fost subliniată de revoltele și mișcările țărănești, în special în Polonia și Boemia.

Tulburările sociale din Polonia din primăvara anului 1846 au avut un puternic ecou în Țara Românească. La 23 februarie 1846, „Curierul românesc” a reprodus fragmente dintr-o proclamație care prevedea abolirea muncii corvée și privilegiile nobilimii [30]. Totodată, se sublinia că mișcarea națională izbucnită în Polonia ar fi sortită eșecului dacă întreaga națiune nu ar fi unită . Pentru a realiza acest lucru, era necesară atragerea țărănimii, care constituia majoritatea populației țării, prin rezolvarea problemelor sale sociale și economice fundamentale. Se prezicea chiar că revolta va eșua dacă nu ar primi sprijin din partea țărănimii, „căci este o lege eternă a naturii care nu poate fi evitată: orice națiune compusă din domni și sclavi și nu din oameni, din frați, trebuie să piară mai devreme sau mai târziu”. Se susținea, de asemenea, că un popor nu poate deveni o națiune, animată de aceleași idealuri de luptă pentru emanciparea și prosperitatea sa, atâta timp cât

---

29 « Curierul românesc », 14 février 1830, p. 400.
[28] « Gazeta de Transilvania » n° 78, année VIII, 1845, p. 302.
30 « Curierul românesc », 14 mars 1846, p. 90 — 91.

„țăranul este sclavul nobilului și numai munca sa ține Statul în viață”.

Dezbaterile purtate de Dieta Boemiei în toamna anului 1846 pe marginea chestiunii agrare s-au reflectat și în presa periodică munteană. Reproducând știri din presa românească din Transilvania, „Curierul Românesc” a salutat rezoluția nobilimii boeme „de a-și asuma o cincime din contribuția pe care țăranii o plăteau pe lângă boieri”. Mai mult , se remarca faptul că de acum înainte nobilimea va plăti aceleași taxe ca și țărănimea și că această stare de fapt devenise o realitate în toate provinciile Monarhiei Habsburgice, cu excepția Ungariei și Transilvaniei, unde nobilimea era intransigentă și refuza să facă vreo concesie fiscală. Asemănarea cu situația din Țara Românească și Moldova era cât se poate de evidentă, întrucât boierii acestor două provincii, în conformitate cu prevederile Regulamentului Organic, nu aveau obligații fiscale.

Problema agrară a fost abordată de unii luptători pentru progres social nu doar sub forma criticii, în general, a sistemului feudal și a referirilor la situația din diverse țări europene, ci și prin denunțarea defectelor sistemului Regulamentelor Organice și afirmarea fermă a necesității desființării privilegiilor și a stabilirii unui nou tip de relații agrare în Țara Românească.

Un pionier în acest domeniu a fost Dinicu Golescu, care, prin poziția afirmată în lucrarea *Însemnare a călătoriei mele* , se numără printre inițiatorii unei critici acerbe la adresa sistemului socio-economic al Principatelor Române [31].

Interesul manifestat pentru problemele sociale românești a fost deosebit de accentuat în perioada despre care tocmai am vorbit și ca urmare a contactului direct al unui grup de tineri români , care își completau studiile în Franța, cu diverse curente de idei apărute în gândirea socio-politică a Europei Occidentale spre începutul deceniului al patrulea al secolului al XIX-lea . Semnificativă în acest sens este o notă a lui Ion Ghica care spune, printre altele: „ Ca urmare a Revoluției Franceze din 1830, ideile de renovare socială făcuseră un asemenea salt încât cuprinseseră toate mințile , iar tineretul vremii se aruncase aproape

31 Constantin Golescu, *însemnare a călătoriei mele, tn anii 1824, 1825 și 1826* (Notes de mon voyage pendant les années 1824, 1825 et 1826), édition Petre V. Haneș, Bucarest, 1915, p. 40.

cu totul în vârtejul celor mai extravagante și himerice [32]reforme ” . Ion Ghica adăuga că printre tinerii români aflați atunci la Paris se numărau Iancu Vlâdoianu, Costică Brăiloiu, Iancu Bălăceanu, Niculae Niculescu, Stavrache Niculescu, Barbu Catargiu și alții care, mai mult sau mai puțin, intraseră în contact cu ideile lui Saint Simon, unii dintre ei devenind chiar adepții săi.

Influența doctrinei fourieriste asupra unor tineri români din Paris este remarcată în mod special de Ion Ghica. Acesta a menționat că el și T. Diamant au participat la prelegerile lui Charles Fourier, care le-au produs o impresie puternică: „Elocvența și poezia cu care bătrânul reformator se străduia să ofere clarificări cercurilor de simpatizanți erau magnifice; vorbea cu atâta persuasiune și blândețe încât era imposibil ca ascultătorii să nu fie captivați. Am plecat de la aceste prelegeri complet surprins și exaltat, aș putea spune convins.”

Cu excepția lui T. Diamant, tinerii români care analizaseră cu interes și chiar entuziasm ideile socialiste utopice răspândite în capitala Franței și-au dat seama la sosirea lor în țară că acestea nu se puteau aplica realităților românești. Însă T. Diamant a persistat în loialitatea sa față de aceste idei, precum și în încercările sale de a câștiga adepți pentru transformarea societății românești. La sosirea sa în țară — așa cum nota întotdeauna Ion Ghica — T. Diamant a găsit ascultători în rândul boierilor liberali, al elementelor burgheziei și al intelectualilor , devenind „ prietenul apropiat și căutat al oamenilor care mărturiseau idei liberale și progresiste, al lui Câmpineanu și Grigore Cantacuzino, al lui Manolache Băleanu, al lui Iancu Ruset, al tuturor oamenilor animați de sentimente patriotice ”. Trebuie subliniat faptul că această propagandă, pe lângă faptul că a câștigat adepți la aplicarea ideilor fourieriste, a fost deosebit de importantă în denunțarea defectelor regimului Regulamentului Organic, precum și în atragerea unui număr tot mai mare de elemente ale burgheziei și boierilor liberali la examinarea unor soluții realiste privind problema agrară. În acest sens, Ion Ghica afirmă că mulți oameni „care au avut un rol de jucat în țară îi datorează lui Diamant ideile lor generoase și patriotice. El a fost cel care a format sufletul și spiritul multor români”.

---

32 Ion Ghica, *Teodor Diamant,* dans *Din vremuri vechi* (De vieux temps), p. 20.

Acest contact cu lumea exterioară, în special cu Occidentul, se desfășura și în mod regulat în ajunul Revoluției prin recepționarea și difuzarea știrilor politice publicate în presa europeană a „țărilor cele mai luminate” [33]. În acest sens, un rol deosebit l-a jucat cercul de citire a presei străine organizat la București spre sfârșitul anului 1838. Subliniind importanța presei periodice în lupta pentru promovarea civilizației și progresului social , organizatorii acestui cerc afirmau: „Trebuie ținut minte că, fiindcă ne aflăm chiar la marginea civilizației europene, abia îi putem întrezări zorii”. Mai mult, dezvăluind cauzele lentei evoluții politice a Principatelor, se sublinia: „Poziția noastră geografică, miile de evenimente nefericite care ne-au încercat puternic încă din cele mai vechi timpuri, ne-au menținut în această stare deplorabilă până în zilele noastre”. Această situație era considerată intolerabilă, schimbarea ei fiind stimulată de impulsurile primite din străinătate prin intermediul presei periodice, care le-ar fi permis românilor să aibă „o adevărată panoramă a lumii”.

Acest climat de puternice preocupări ideologice, apărut în sânul unui grup numeros de elemente progresiste ale societății românești, a permis afirmarea unor atitudini antifeudale care exprimau necesitatea abolirii regimului Regulamentului Organic, pornind de la considerații socio-economice, politice și umanitare. În 1835, de exemplu, A.C. Golescu critica virulent defectele sistemului social al Principatelor Române, afirmând că sub regimul Regulamentului Organic „omul este dușmanul aproapelui său [34]”. El ajungea astfel să recunoască exploatarea de clasă, lucru pe care toți boierii și ceilalți beneficiari ai regimului menționat erau hotărâți să-l nege. A.C. Golescu considera inegalitatea, nedreptatea și chiar furtul drept defecte ale societății vremii. În opinia sa, nedreptatea sistemului social al principatelor consta mai presus de toate în faptul că 99% din populație era obligată să trăiască în sărăcie și ignoranță, pentru a asigura boierilor, adică unei infime minorități a țării, condițiile materiale necesare unei existențe de extremă frivolitate și lux. A.C. Golescu considera că abolirea unui astfel de sistem era absolut necesară, plecând

33 «Curierul românesc », n° 11, 29 décembre 1838, p. 41 — 42.

34 G. Fotino, *Din vremea renașterii nationale a României. Boierii Golești* (Dm temps de la renaissance nationale de la Roumanie. Les boyards Golescu), vol. Il, Bucarest, 1939. p. 15-19.

de la considerații umanitare și morale și afirmând că „oamenii, indiferent de culoarea pielii sau de rangul lor social, sunt, prin naștere, liberi și egali”. Un astfel de apel cald adresat omului în general, dar mai ales claselor oprimate de regimul Regulamentului Organic, era cel mai progresist, A.C. Golescu aflându-se în mare măsură sub influența curentelor socialiste ale vremii.

I. Heliade-Rădulescu a criticat sistemul socio-politic din epoca Regulamentului Organic de pe poziții moderate. Într -un articol din 1841, intitulat semnificativ „ *Pentru opinie* ”, și-a exprimat dezaprobarea față de regimul politic exclusivist al boierilor. Prezentându-și opiniile sub forma unor impresii ale opiniei publice, a contestat legile țării elaborate de boieri.[35 36 37], fără consimțământul altor pături și clase sociale. Opinia publică , a argumentat el , cere ca reprezentanții boierilor să dea socoteală pentru activitățile lor în Adunarea Obștească, deoarece „nu ați acționat niciodată ghidați de principiile justiției”. Reprezentanții opiniei publice erau nemulțumiți de faptul că „declinul și decăderea noastră s-au datorat întotdeauna boierilor”.

Critica lui I. Heliade-Rădulescu la adresa sistemului socio-politic al Țării Românești este doar parțială, întrucât menajează autoritatea supremă, care este rezervată doar laudelor. El considera că Statul și guvernul nu contribuiseră în niciun fel la crearea situației intolerabile în care se afla țărănimea. Această situație nu făcuse decât să se agraveze ca urmare a abuzurilor comise de proprietarii de pământuri și agricultori care recurseseră la ingenioase „denaturări ale Regulamentului”, în special prin introducerea de beneficii care „au contrazis întotdeauna firea și obiceiurile noastre”.

C. A. Rosetti a luat poziție împotriva menținerii privilegiilor feudale și a profundei inegalități sociale, plasându-se astfel, cu toată convingerea, de partea forțelor antifeudale din societatea românească. Astfel, la Paris - în februarie 1846 - și-a exprimat dezaprobarea față de sistemul socio-economic al Principatelor Române, din poziții umanitare [38]. C. A. Rosetti

---

35 I. Heliade-Ràdulescu, *Pentru opinie* (Pour l’opinion), dans *Scrieri politice, sociale și lingvistice* (Ecrits politiques, sociaux et linguistiques), édition G. Baiculescu, Craiova (s.a.) p. 206.

36 Vintila C. A. Rosetti. *Note intime 1844—1859 scrise zilnic de C. A. Rosetti.* 37(Notes intimes 1844 — 1859 écrites journellement par C. A. Rosetti), vol. I, 1844 — 1846, 38Bucarest, 1902, p. 92.

a deplorat „ trista”, „ mizerabilă ” stare în care fusese adus poporul de rând, și mai ales țărănimea. Ostilitatea sa față de un astfel de sistem socio-economic era atât de mare încât s-a declarat pregătit să participe la o acțiune care viza abolirea sa imediată.

O critică viguroasă a regimului socio-economic al Principatelor Române este formulată de N. Bălcescu. În 1846, acesta a realizat una dintre cele mai semnificative lucrări ale sale [39], în care problema agrară a fost tratată în diversele sale ipostaze și mai ales din punctul de vedere al caracterului relațiilor agrare din perioada dintre reformele lui C. Mavrocordato și cea a Regulamentului Organic . N. Bălcescu consemnează „ o persecuție amară declanșată timp de mai multe secole împotriva oamenilor de rând de către clasele dominante”, observând că, practic, după reformele lui C. Mavrocordato situația economică și socială a țărănimii, departe de a se îmbunătăți , s-a înrăutățit în anumite aspecte, mai ales în timpul regimului Regulamentului. În același timp, dependența personală care, din punct de vedere juridic, fusese eliminată prin reformele menționate anterior, a fost perpetuată datorită faptului că țăranul nu deținea pământ ; era „ o consecință inevitabilă a corvéei ”. Deși eliberați de *rumânie* și vecinie , țăranii erau obligați să presteze numeroase servicii și să suporte multiple obligații în natură și în bani.

Și A.G. Golescu a avut o poziție similară. El considera, de asemenea, că starea de dependență a țărănimii corvéabile - recunoscută sau nu - constituia un grav defect social care perpetua existența în Principatele Române a unei structuri socio-economice feudale și o situație de inferioritate materială și - spirituală a țărănimii. A.G. Golescu dezaproba Regulamentul Organic , considerându-l o calamitate publică, o ciumă socială ce trebuia eliminată.[40 41].

Critica sistemului socio-economic al Principatelor Române de către luptătorii pentru progres nu s-a limitat la dezvăluirea limitelor unui regim care era în declin pentru majoritatea populației țării, ci a constituit uneori un pretext pentru sugerarea unor soluții care vizau în primul rând reînnoirea structurii relațiilor agrare și îmbunătățirea situației materiale și spirituale a țărănimii dependente.

---

39 Voir N. Bàlcescu, *Despre starea sofială a muncitorilor plugari in Principatele*
40 *române tn deosebite timpuri* (Relativ la statutul social al muncitorilor din Principatele Române în diverse perioade), în *Opere* , t. I x .
41 *Anuar 1848,* vol. III, p. 430.

Printre soluțiile menite să promoveze progresul socio-economic în Țara Românească, adoptarea doctrinei lui Charles Fourier la realitățile românești ocupă un loc bine definit. Dezvoltat în primele decenii ale secolului trecut, fourierismul a fost conceput de autorul său ca o soluție la defectele sociale apărute în anumite țări din Europa Occidentală, unde sistemul feudal fusese lichidat, iar capitalismul — încă de la începutul dominației sale — se dovedise incapabil să realizeze o concordanță de interese între clasele sociale. Concepția fourieristă stârnise un interes deosebit și câștigase adepți în multe țări în care sistemul feudal era dominant. Răspândirea sa în Europa și încercările de aplicare a ei au avut loc într-o perioadă în care în societatea românească — încă dominată de privilegii feudale — se căutau soluții pentru promovarea progresului. Destinată să realizeze transformarea societății și să îmbunătățească condiția tuturor claselor sociale, nu prin lupta de clasă, ci prin colaborare și cu sprijinul claselor dominante, doctrina fourieristă — în ciuda caracterului său utopic — a găsit un mediu receptiv în Țara Românească și a câștigat adepți.

Preocupările exprimate pentru îmbunătățirea situației țărănimii - care sunt evidente mai ales în rândul luptătorilor pentru progres social - și cele privind realizarea armoniei între țărănimea dependentă și stăpânii moșiilor - consemnate mai ales în sânul claselor conducătoare - au găsit în sistemul fourierist un anumit răspuns teoretic în ceea ce privește rezolvarea relativ ușoară a gravelor contradicții sociale care se manifestau în epoca Regulamentului Organic. Multe minți luminate ale Țării Românești, printre care Ion Câmpineanu, Ion Ghica, I. Heliade-Rădulescu, au considerat cu interes concepția lui Charles Fourier [42], Teodor Diamant, cel mai fervent adept al său, văzând în această doctrină o cale spre dezvoltarea generală a țării, dar mai ales spre abolirea raporturilor de corvée.

Aplicarea acestei doctrine la realitățile Țării Românești nu părea dificilă adepților săi, întrucât nu punea sub semnul întrebării existența marii proprietăți funciare. Dimpotrivă, stăpânii domeniilor primeau asigurarea că un astfel de sistem le va fi întru totul favorabil, deoarece ei vor fi principalii beneficiari ai rezultatelor muncii, datorită rolului determinant pe care cuantumul de capital depus de fiecare asociat îl va juca în distribuire. Teodor Diamant spera că soluția sa va stârni interes

---

42Ion Ghica, *Teodor Diamant,* în *„Din vremurile de demult”,* p. 20.

, mai ales pornind de la realitatea Principatelor Române, unde stăpânii domeniilor își abandonaseră domeniile agricultorilor, nemaiparticipând direct la dezvoltarea acestora. Teodor Diamant și alți adepți considerau că era posibilă înlocuirea sistemului de arendă a domeniilor funciare cu sistemul fourierist. Boierii însă nu se lăsau convertiți de o astfel de doctrină, respingând orice inițiativă care viza lichidarea sau limitarea privilegiilor garantate de regimul Regulamentelor Organice. În același timp, mulți luptători pentru progres și-au dat seama că o astfel de soluție nu avea nicio șansă de succes, astfel încât, chiar dacă inițial o îmbrățișaseră, au abandonat-o curând, îndreptându-se spre modalități realiste de transformare a regimului agrar, chiar dacă aceasta implica numeroase obstacole de depășit.

Programul agrar elaborat în 1840 ocupă un loc important printre formulele susținute pentru rezolvarea problemei agrare într-un mod mai apropiat de realitățile românești. În timp ce între domnitorul Al. Dim. Ghica și deputații din Adunarea Obștească aveau loc discuții aprinse cu privire la metoda de interpretare a anumitor prevederi din Regulamentul Organic referitoare la relațiile dintre stăpânii moșiilor și țăranii supuși corvéage-ului, liderii mișcării revoluționare din 1840 elaborau un program agrar special, cu profundă rezonanță socio-politică.

N. Bălcescu notează în acest sens că „suferințele mereu crescânde ale poporului împinseseră tânărul partid național să caute o soluție dreaptă, utilă tuturor și posibilă la serioasa chestiune <a raporturilor) dintre moșieri și țărani, o chestiune dezbătută de secole, dar încă în așteptare ” . [43]Liderii mișcării de la 1840 - așa cum subliniază întotdeauna N. Bălcescu - au decis că „printr-o lege precis formulată, țăranii să fie declarați proprietari liberi, având dreptul de a lăsa moștenire urmașilor lor pământul pe care îl aveau în folosință și obligația de a plăti moșierului, nominal, în loc de o rentă în muncă obligatorie, cu ziua sau cu bucata, o rentă în bani, stabilită o dată pentru totdeauna în raport cu suprafața de pământ ce le-ar fi atribuită pe termen nelimitat, printr-un contract emfiteutic, și bazată pe valoarea actuală a pământului ”.

Formula care s-a impus, însă, cu o insistență tot mai mare, ca drumul necesar și realist care duce la

---

43 N. Bálcescu, *Question économique. ..*, în *Operat,* volumul I_2, p. 53.

soluționarea problemei agrare și care a fost, de altfel, exprimată în programul revoluționar din 1848 a constat în emanciparea țăranilor supuși corvéabililor de sub iobăgia feudală și alocarea de pământ către aceștia, cu obligația lor de a plăti despăgubiri stăpânilor moșiilor. Ea s-a format și s-a cristalizat în momentul Regulamentului Organic, când capacitatea productivă scăzută a moșiilor funciare și criza relațiilor agrare au provocat eșecul diferitelor teste și experimente făcute de clasele dominante sau de luptătorii pentru progres.

Problema schimbării regimului social prin transformarea țăranilor supuși muncii silnice în mici proprietari de pământuri a fost subiectul unor ample dezbateri în rândul generației de luptători din deceniul al patrulea al secolului trecut. Printre aceștia, un rol notabil l-a avut Ion Câmpineanu, care, încă din 1838, a elaborat un proiect de Constituție, care includea printre reformele fundamentale ale renașterii naționale și sociale a poporului român Unirea și distribuirea pământului către țărani [44]. Referindu-se la rolul jucat de Ion Câmpineanu în răspândirea acestei formule de rezolvare a problemei agrare în opinia publică românească, C.A. Rosetti a subliniat că aceasta urmărea „nivelarea claselor [45]”, o afirmație care exprimă aversiunea acesteia din urmă față de privilegiile feudale și structura proprietății funciare din Principatele Române. În necrologul lui Ion Câmpineanu, Cezar Bolliac a remarcat semnificativ că ideile sale privind unitatea națională și distribuirea - pământului către țărani au fost adoptate de „un mare număr de contemporani ai noștri”.

Însă stabilirea acestei soluții pe baze teoretice se datorează în special lui N. Bălcescu. Pentru a-și întări argumentația în favoarea legitimității constituirii micii proprietăți țărănești, Bălcescu a efectuat cercetări aprofundate în domeniul relațiilor agrare din Principatele Române. El a manifestat un interes deosebit pentru reformele lui C. Mavrocordato, subliniind mai ales consecințele acestora în ceea ce privește situația țărănimii și regimul proprietății. Preocupări similare pot fi observate și la alți intelectuali, inclusiv la Ion Ghica, cei doi prieteni împărtășind unul cu celălalt reflecțiile și concluziile la care ajunseseră cu privire la stadiul investigării problemei agrare, în vederea legitimării programului lor revoluționar .

44 Alex. Lepedatu, *Ion Câmpineanu, Bucureşti,* 1936, p. 18.
45 CA Rosetti, *Scrieri* despre tinerețe și exil, volumul II, București, 1885, p. 30.

Activitatea revoluționarilor români, dar în special cea a lui N. Bălcescu, menită să susțină dreptul istoric al țărănimii la pământ, a dus la pregătirea și publicarea în 1846 a lucrării „ *Despre* starea socială a muncitorilor plugari în Principatele Romane în diferite perioade ”. În 1850, acesta nota că această soluție fusese supusă dezbaterii publice în cursul anului 1846 „în mijlocul strigătelor de alarmă ale boierilor și al uimirii lor” [46]. Mai mult, este important de subliniat că îngrijorarea exprimată pentru această soluție s-a intensificat - așa cum notează Ion Ghica - mai ales după masacrele din Galiția din 1846, când chestiunea rurală a început să fie subiectul predilect al conversațiilor purtate în diverse cercuri politice progresiste din Țara Românească.

Perioada Regulamentului Organic se distinge nu doar prin formularea unor teorii menite să schimbe caracterul relațiilor sociale din Principatele Române, ci și prin încercarea zadarnică de a aplica formule menite să rezolve problema agrară chiar și parțial și să îmbunătățească, în aceste condiții, situația materială și spirituală a țărănimii.

O încercare originală de renovare a relațiilor sociale în Țara Românească a fost experimentul întreprins de Teodor Diamant la Scăeni, - județul Prahova, cu ajutorul boierului Emanoil Bâlăceanu [47]. Ca urmare a unei propagande susținute în presa vremii și în anumite cercuri politice, T. Diamant a reușit, printr-un contract încheiat la 20 martie 1835, să obțină concesiunea sub formă de arendă a moșiei Scăeni, deținută de Emanoil Bâlăceanu. Această moșie a fost arendată unui grup de zece persoane, cărora li s-a alăturat proprietarul în calitate de „director al acestei asociații”, în scopul experimentării sistemului fourierist.

Falansteriul din Scàeni și-a început activitatea cu o comunitate destul de mică. Pe lângă cele zece persoane care își uniseră forțele și arendaseră moșia menționată anterior, mai erau sclavi țigani din Em. Bâlăceanu, care au fost eliberați cu condiția să rămână în colonie. La începutul activității sale, comunitatea avea aproximativ 30-35 de persoane, dar nu a reușit să-și mărească substanțial numărul membrilor decât la sfârșitul primului an de existență, când unele statistici

46 N. Bàlcescu, *Question economique..* în *Opera,* volumul I $_2$, p. 53.

47 Vezi I. Cojocaru și Z. Ornea, *Falansterul de la Scàeni* (Le phalanstère de Scàeni), București, Ed. Politică, 1966.

o atribuiau la aproximativ cincizeci de persoane. Faptul că moșia din Scàeni era împovărată de datorii, ceea ce a dus la sechestrarea ei la doar o lună de la înființarea coloniei, a constituit un obstacol serios în calea experimentării acestei întreprinderi .

Falansteriul a avut o viață scurtă, iar experimentul inițiat nu a fost dus până la capăt. Dizolvarea sa a fost cauzată în primul rând de faptul că se baza pe o moșie împovărată de numeroase datorii. Spre sfârșitul lunii septembrie 1836, după un an și jumătate de încercări, falansteriul a fost dizolvat. Guvernul nu a tolerat un astfel de experiment, deoarece - conform lui Ion Ghica - se temea „de înrădăcinarea credincioșilor comuniști în țară". Guvernul a ordonat „ dispersarea seriilor și grupărilor și expulzarea din țară a liderilor Manolache Bălâceanu și Diamant [48]" . Totodată, trebuie menționat că un astfel de tip de asociere nu putea supraviețui într- o societate dominată de relații feudale. Eșecul acestei încercări s-a datorat și faptului că nu se baza pe realitățile românești și nu constituia o soluție adecvată pentru perspectiva transformării structurii socio-economice românești.

O inițiativă interesantă, mai ales prin perseverența cu care a fost susținută, dar care a stârnit doar un slab ecou în societatea românească, a fost cea privind întemeierea coloniilor elvețiene. Întrucât se acreditase ideea că în condițiile Țării Românești, unde populația era destul de rară, colonizarea ar fi trebuit să reprezinte un mijloc de îmbunătățire a stării materiale a locuitorilor, H. de Buvelot - inițiatorul acestui plan - a obținut, se pare, sprijinul însuși al prințului Al. Dim. Ghica.

Eșecul acestui vast plan de colonizare s-a datorat atât lipsei de interes a proprietarilor de pământuri în acest sens, cât și faptului că nu constituia o soluție realistă pentru eliberarea forțelor sociale și stimularea progresului în societatea românească. Cu toate acestea, prin inițiative private, s-au făcut încercări de a aduce coloniști străini în Țara Românească pentru a încuraja progresul agriculturii. Trebuie menționat în acest sens că moșia de țară din Ber-

---

48 Ion Ghica, *Teodor Diamant, p.* 23.

Ceni, județul Prahova, proprietatea lui G. Crețulescu, a fost colonizată de 22 de familii prusace. În 1834, acestea primiseră de la stăpânul moșiei o anumită sumă de bani pentru investiții agricole strict necesare [49], dar au abandonat pământul destul de repede, în 1845 fiind surprinși la Brăila părăsind Țara Românească. Eșecul acestui experiment se datorează în principal faptului că acești coloniști, deși scutiți în primii doi ani de activitate de orice obligație feudală, cu excepția zeciuielii, au fost asimilați în această perioadă țăranilor corvéabili.

Printre inițiativele care vizau găsirea unei soluții la problema agrară se numără și încercările unor patrioți cu idei progresiste de emancipare și distribuire a pământului către țărani. Printre acestea, un loc proeminent îl ocupă Ion Câmpineanu, care, fidel convingerilor sale teoretice , nu numai că și-a eliberat sclavii și le-a asigurat păstrarea libertății, dar i-a eliberat și pe țăranii supuși muncii silnice de pe moșia sa, cărora le-a distribuit „pământ necesar pentru asigurarea hranei” [50]. În mod similar, în ajunul revoluției din 1848, boierii Golescu erau gata să-i elibereze pe țăranii care locuiau pe moșiile lor și să-i facă proprietari ai parcelelor pe care le aveau în folosință [51]. Întrucât acest curent începea să se manifeste într-un mod deosebit de puternic și, mai ales, provoca o răscoală a țărănimii la luptă, domnitorul Gh. Bibescu a împiedicat punerea în aplicare a acestor inițiative. Acest lucru demonstrează clar că regimul Regulamentelor Organice nici măcar nu accepta ca unii proprietari de pământ să renunțe de bunăvoie la privilegiile lor feudale și să distribuie pământ țăranilor.

Inițiativele individuale de implementare a anumitor soluții menite să îmbunătățească condițiile materiale și spirituale ale țărănimii sau chiar să schimbe structura relațiilor agrare și a sistemului de proprietate funciară prin forța exemplului s-au dovedit zadarnice. Eșecul încercărilor menționate a fost considerat de cele mai radicale elemente ale burgheziei și intelectualilor drept o dovadă elocventă a ineficienței oricărei tentative de renovare parțială.

49 Archives Historiques Centrales, Vornicia din Lăuntru, n° 1436/1843, p. 87.
50 Alex. Lapedatu, *op. vol.,* p. 11.
51[44] Ion Ghica, Amintiri de *exil după 1848* , Edition Olimpiu Boitaș, vol. III, p. 193.

a societății românești. Aceste experiențe nereușite au demonstrat, de asemenea, că soluționarea problemei agrare nu putea avea loc decât în contextul unui program general de schimbări socio-economice, politice și naționale , în cadrul unei ample acțiuni antifeudale la care să fie atrase toate păturile și clasele sociale oprimate de regimul Regulamentului Organic . În lumina eșecului experiențelor menționate anterior, un număr tot mai mare de luptători pentru progres în țările românești au început să considere revoluția socio-politică drept mijlocul indispensabil de transformare a societății românești.

PROGRAMUL AGRAR AL REVOLUȚIEI DIN 1848 DIN ȚARA VALOASĂ

Programul agrar al revoluției de la 1848 din Țara Românească a fost parte integrantă a unui set de măsuri pledate pentru abolirea feudalismului și crearea unui sistem socio-economic capabil să faciliteze afirmarea rapidă și viguroasă a regimului burghez. Acesta reflecta nevoia urgentă de lichidare a vechilor relații agrare și a vechii structuri a proprietății funciare, precum și de eliberare a țăranilor de sub iobăgia feudală și transformarea lor în mici proprietari individuali de pământ de tip capitalist. Programul agrar al revoluției era ferm ancorat în realitățile românești de la mijlocul secolului al XIX-lea . Nu era rezultatul unor influențe străine.[52] — așa cum sugerau boierii conservatori — ci consecința firească a unor necesități socio-economice specifice societății românești.

Stabilirea modalității de trecere de la sistemul feudal la cel capitalist în economia agrară a Țării Românești — o problemă care a atras atenția liderilor revoluției cu mult înainte de izbucnirea acesteia — a fost determinată de diverse condiții obiective, similare în unele privințe cu cele din Europa Centrală, dar mai ales de Est. În această zonă geografică, relațiile agrare feudale au persistat până la mijlocul secolului al XIX-lea , în timp ce în unele țări starea de dependență a țărănimii a persistat timp de un deceniu sau mai mult dincolo de această limită cronologică. Menținerea

52[48] Într-un memoriu anonim se arată că programul agrar a fost impus în Țara Românească ca urmare a influențelor străine (Biblioteca Academiei, secția manuscrise, Arhivele Ion Ghica, harta VI, manuscrisul 79, p. 360).

relațiilor agrare feudale pentru o perioadă destul de lungă se explică prin faptul că procesul de evoluție a burgheziei spre maturitate fusese întârziat de obstacolele puse în calea dezvoltării sociale, economice și politice de o serie întreagă de circumstanțe interne și externe.

Dominația turco-tătară și, ulterior, instaurarea și consolidarea imperiilor autocratice ale Habsburgilor și țarilor au exercitat o puternică influență negativă asupra părții centrale și estice a Europei, încetinind dezvoltarea capitalismului în economia agrară.

Spre deosebire de Europa Occidentală și în special de Anglia, în Europa de Est procesul de acumulare primitivă a capitalului nu a luat forma unei - deposedări violente a producătorilor direcți ai mijloacelor de producție și în special ai pământului. Continuând până în prima jumătate a secolului al XIX-lea, relațiile feudale au fost abolite de autoritatea centrală sub impulsul unor frecvente și puternice tulburări socio-politice. Nevoile dezvoltării socio-economice și, mai ales, cele de creștere a profitabilității marilor proprietăți funciare și de asigurare a forței de muncă necesare industriei aflate în creștere rapidă, au contribuit în cele din urmă *la* transformarea unora dintre stăpânii de moșii în adversari hotărâți ai relațiilor agrare feudale.

Programul revoluției de la 1848 a indicat o cale specifică pentru rezolvarea problemei agrare, care a ținut cont de caracterul special al dezvoltării socio-economice a Principatelor Române pe parcursul unei întregi epoci istorice. Evoluția proprietății funciare și a relațiilor agrare în Principatele Române după desființarea *Veciniei* și a Româniaei *în jurul* mijlocului secolului al XVIII-lea [a] urmat un traseu specific, datorită slăbiciunii extreme a industriei și importanței economice covârșitoare a agriculturii și creșterii animalelor. Spre deosebire de Prusia, Austria, Polonia, Ungaria și chiar Transilvania, unde, în aceeași perioadă, contactul stăpânilor de moșii cu piața a dus la transformarea moșiilor senior în mari întreprinderi producătoare de cereale comerciale, ceea ce a agravat considerabil obligațiile țărănimii dependente, în Principatele Române, dominația Porții și mai ales faptul că aceasta deținea monopolul comerțului a frânat mult timp extinderea *producției* de bunuri agricole destinate exportului . Drept urmare, la aproape un secol după suprimarea Veciniei și

a Româniaei , serviciile de muncă ale țărănimii nu s-au deteriorat prea mult. În aceste circumstanțe, majoritatea moșiilor funciare au fost atribuite spre folosință țăranilor, cărora li se cerea în schimb să îndeplinească în principal obligațiile de zeciuială. În Principatele Române, interesul stăpânilor domeniilor pentru transformarea rezervei senioriale în întreprinderi producătoare de cereale pentru export a început să crească abia după 1829, când monopolul turcesc asupra comerțului fusese abolit. În cele două decenii premergătoare revoluției, restrângerea dreptului țăranilor de a folosi parcelele de pământ alocate legal acestora a apărut ca o tendință în creștere. Deși cel puțin o treime din proprietate fusese teoretic eliberată de servituțile feudale, stăpânii domeniilor erau interesați doar parțial de transformarea acestora în exploatare agricolă bazată pe corvée. În 1831, adică la începutul regimului Regulamentului Organic, rezerva senioriala era extrem de mică [53]. Puțin mai târziu, dezvoltarea unei părți semnificative a acesteia s-a realizat în multe cazuri prin alocarea către țăran a unor parcele suplimentare sau a unor parcele excedentare [54]. În aceste condiții, țăranilor li se acordau suprafețe mari de teren agricol, pajiști și pășuni în schimbul numeroaselor servicii în natură, în muncă și în bani.

În lumina acestor realități, conform concepției liderilor revoluției muntene din 1848, trecerea de la sistemul feudal la cel capitalist în economia agrară urma să se realizeze prin emanciparea țărănimii nu de dependența personală, care din punct de vedere juridic fusese lichidată spre mijlocul secolului al XVIII-lea , ci de dependența reală generată de obligațiile feudale care crescuseră în perioada Regulamentelor Organice. În condițiile economice

53 Ilie Corfus, *op. vol.,* p. 108 și următoarele.

54 Apostol Stan, *Arendășia în Țara Românească în epoca reglementării (1831— 1848). Aspect socio-economic* (Agricultura în Țara Românească în timpul reglementării organice (1831-1848). Aspecte socio-economice), în „Studii”, XX (1967), nr. 6, p. 1178 și următoarele.

ale Țării Românești, unde industria era deosebit de slabă, țăranii nu ar fi putut fi cu adevărat eliberați de servitutea feudală decât prin transformarea lor în proprietari individuali ai parcelelor care le erau alocate spre folosință.

Într-o lucrare a lui N. Bălcescu publicată în 1850, dar care reflectă poziția sa în momentul evenimentelor revoluționare din 1848, se sublinia că modalitatea eficientă de a preveni „marea inegalitate a bogăției și de a pune capăt exploatării omului de către om constă în garantarea tuturor a libertății totale a muncii și a posibilității de a dobândi capital productiv care este în același timp un instrument de muncă [55]”. În Țările Române și, în general, peste tot unde economia agrară juca un rol predominant, solul constituia mijlocul indispensabil de subzistență pentru fiecare membru al societății. Din aceste motive, N. Bălcescu considera că societatea modernă avea obligația de a pune la dispoziția tuturor membrilor săi, în primul rând, solul și, în al doilea rând, capitalul necesar cultivării acestuia.

Problema constituirii proprietății țărănești individuale depindea de soarta marii proprietăți funciare. În condițiile realității românești, lichidarea marii proprietăți funciare sau reducerea semnificativă a acesteia, astfel încât să-și piardă rolul economic predominant, era o imposibilitate, nu numai din cauza evoluțiilor istorice, ci și din cauza slăbiciunii forțelor socio-politice care luptau pentru o transformare mai profundă a sistemului feudal.

Spre deosebire de unele țări din Europa Occidentală, unde țăranii se bucurau de dreptul de a deține pământ, fiind stăpâni pe parcelele lor chiar și în condițiile Evului Mediu Înalt, în Țara Românească aceștia aveau doar dreptul de folosință a pământului, beneficiind în cadrul acestui sistem, până în perioada Regulamentului Organic, de o întindere variabilă de pământ, delimitată doar de capacitatea lor de a o exploata. Faptul că delimitarea întinderii de teren atribuită spre folosință a fost un fenomen recent a generat o luptă aprigă de opinii și afirmarea unor teze contradictorii în ceea ce privește modalitățile de transformare a relațiilor agrare și a proprietății funciare.

Proprietarii de pământuri, care aveau opinii conservatoare, contestau existența unei probleme agrare. Aceștia susțineau că în Principatele Române, proprietatea funciară avea un caracter absolut și, prin urmare, era scutită de orice servitute feudală. În susținerea acestei teze, marii proprietari de pământuri citau Regulamentele Organice și alte legi în vigoare, elaborate și impuse de ei înșiși, care defineau caracterul absolut al

55N. Bălcescu, *Chestiunea economică...,* în *Operated,* Is , p. 58 .

proprietății funciare [56]. Conform acestei concepții, proprietarul de pământ era unicul și legitim proprietar al pământului, în timp ce țăranii fără corvéables erau considerați simpli arendași. Aceștia erau recunoscuți doar ca proprietari ai forței de muncă și, prin urmare , din punct de vedere juridic, nu puteau pretinde să devină proprietari ai unei anumite suprafețe de pământ de pe moșie.

Deși recunoșteau necesitatea transformării țăranilor în mici proprietari de pământ și, în consecință, a rezolvării problemei agrare, revoluționarii din 1848 au adoptat poziții diferite în ceea ce privește modul de realizare a unei astfel de reforme. O teză larg răspândită printre liderii revoluției a constat în recunoașterea de către stăpânii moșiilor a unui drept absolut la proprietate, dar și în recunoașterea faptului că țărănimea se afla într-o stare de dependență.

Pentru a elimina aceste relații, s-a pledat pentru emanciparea și distribuirea pământului către țărani, prin transferul de către stăpânii moșiilor a unei parcele de pământ în schimbul unei anumite sume de bani. Alți lideri ai revoluției, în special N. Bâlcescu și A.G. Golescu, dimpotrivă, au susținut că proprietatea funciară avea un caracter feudal, iar țăranii supuși corveabililor un drept de coproprietate [57]. Transformarea corveabililor în proprietari urma să se realizeze prin înlocuirea „dreptului real de posesie cu dreptul nominal de proprietate ” [58]și nu prin cumpărarea pământului pe care țăranii îl aveau deja în folosință, ci prin răscumpărarea rentei feudale.

Însă, în conformitate cu articolul 13 din Program, liderii revoluției au adoptat prima variantă menționată mai sus, și anume recunoașterea caracterului absolut al proprietății funciare la scară largă și necesitatea acordării unei părți din aceasta țărănimii corvée, astfel încât aceasta să poată deveni proprietară prin achiziționarea suprafeței respective de pământ. Adoptarea acestei formule

56Vezi pasajul din art. 144 din Regulamentul Organic introdus în ediția din 1847 a acestei legi, care prevede: „ așa cum proprietarul a fost deplin stăpân pe pământul său mai bine de un secol, țăranul care locuiește pe moșie este complet liber față de un alt proprietar” *(Regulamentul Organic* , București, p. 85). Informații suplimentare despre acest subiect - G. Zane, *Legea rurală din 1864 și moștenirea ideologică a anului 1848,* în „ Revista Roumaine d'Histoire”, III (1964), nr. 2, p. 214-215 . Vezi și Vasile Maciu, *Un proiect din 1857 al lui Mihail Sturdza pentru organizarea Principatelor Române* (Un proiect din 1857 al lui Mihail Sturdza pentru organizarea Principatelor Române), în „ Studii”, XIX (1966), nr. 1, p. 71.

57*Anuar 1848,* vol. III, p. 431.

58N. Bâlcescu, *Question économique…,* în *Opera,* I $_2$, p. 55.

de rezolvare a problemei agrare s-a datorat, printre altele, faptului că printre liderii revoluției se aflau și boieri liberali care, considerându-se proprietari absoluți ai întregului fond funciar, au fost de acord să acorde țăranilor, în schimbul unei despăgubiri, o anumită suprafață de pământ care urma să fie stabilită prin acord. Prevederea privind despăgubirile - deși dreptul țăranului la alocarea gratuită de pământ fusese susținut - a fost impusă și de faptul că liderii revoluției sperau să ajungă la o înțelegere cu boierii în acest fel, pentru a nu apela la puterile suzerane și protectoare care așteptau doar un pretext pentru a-și consolida dominația economică și politică asupra Principatelor Române.

Eliberarea proprietății funciare feudale de orice servitute și alocarea de pământ țăranilor a avut ca efect - conform concepției liderilor revoluției - constituirea a două tipuri distincte de proprietate, fenomen care reprezintă o trăsătură caracteristică a modului de trecere de la sistemul feudal la cel capitalist în economia agrară a Principatelor Române. Prin emanciparea țăranilor și distribuirea pământului către aceștia, s-a urmărit crearea unei proprietăți țărănești mici și mijlocii de tip francez, dar similară în multe privințe cu cea a țăranilor liberi din Țara Românească care, la vremea Regulamentului Organic, reprezenta o proporție semnificativă din populația totală. După cum arată N. Bălcescu, conform concepției revoluționarilor de la 1848, agricultura țărănească la scară mică ar fi avut misiunea de a asigura aprovizionarea pieței interne. Mai mult, prin abolirea servituților feudale care o împovărau și prin transferul unei părți din marile moșii către țărani, acestea din urmă trebuiau reorganizate și exploatate după model britanic , [59]având misiunea de a „aproviziona piața externă”. Marile moșii trebuiau dezvoltate de țărani prin muncă salariată, sistem care, în opinia lui N. Bălcescu, prezenta avantaje pentru ambele clase, deoarece cererea și oferta erau echilibrate prin crearea unei anumite libertăți de tranzacție [60].

Răspunzând nevoilor generale ale dezvoltării socio-economice și urmărind eliberarea proprietății de servitutea feudală și a țărănimii de dependența reală, programul agrar

59Vezi dezbaterile de la Comitetul pentru Proprietăți din *Anul 1848,* vol. III, p. 511.
60[64] N. Bălcescu, *op. cit.,* p. 64.

a încercat să asigure trecerea de la sistemul feudal la cel capitalist în economia agrară pe o cale specifică. Principala caracteristică a acesteia a fost reprezentată de încercarea de a stabili două tipuri de proprietate capitalistă: marea proprietate boierească și mica proprietate țărănească, fiecare dintre acestea fiind destinată să îndeplinească funcții diferite, dar ambele fiind în strânsă interdependență. Întrucât mica proprietate individuală nu depășea întinderea parcelelor alocate țărănimii spre utilizare prin Regulamentul Organic, aceasta avea un potențial economic relativ scăzut. Fixarea unei suprafețe limitate de teren în comparație cu dimensiunile vaste ale moșiilor funciare și cu densitatea scăzută a populației din Țara Românească a determinat implicit subordonarea micului producător față de marele proprietar funciar. În absența muncitorilor agricoli salariați, țăranul individual, proprietar al unei anumite suprafețe de teren, trebuia să constituie principala forță pentru dezvoltarea marii moșii funciare.

N. Bălcescu a fost principalul promotor al luptei pentru soluționarea problemei agrare în cadrul unei acțiuni generale care viza transformarea societății românești de sus în jos. Printre fruntașii revoluției de la 1848, — nota Ion Ionescu de la Brad — cel care, pentru prima dată „în zilele noastre, a luptat pentru emanciparea și atribuirea pământului țăranilor, cel care, pentru prima dată, a scos la lumină istoria plugarilor, dobândind astfel dragostea și recunoașterea țăranilor, a fost N. Bălcescu."[61] [62]Ion Ionescu de la Brad a subliniat, de asemenea, că încă înainte de revoluție, N. Bălcescu „a ținut sus cu toată demnitatea steagul emancipării". El a militat pentru a câștiga convertiți la implementarea programului său social. Semnificative în acest sens au fost eforturile depuse de N. Bălcescu pentru a propaga acest program printre românii din toate provinciile . În 1846, de exemplu, s-a întâlnit cu Costache

61[65] Ion lonescu (de la Brad), *ameliorarea situației țăranilor* , în „Faie de agricultură practică", nr. 5, an II, mai 1859, p. 74.

62Ion lonescu de la Brad, *Agricultura română de la Bradu* (L'agriculture rou maine de Bradu), Roman, 1886, p. 24.

Negri și Ion Ionescu de la Brad la Mînjina (Moldova) [66] , cerându-le să considere emanciparea și distribuirea pământului țăranilor corvéabil drept cea mai justă soluție la problema agrară. Ca urmare

a eforturilor democratului revoluționar român, numărul adepților a crescut. În acest sens, merită menționat cazul lui Ion Lonescu de la Brad care de atunci - conform propriei mărturii - dobândise „o convingere profundă că este absolut necesară îmbunătățirea situației materiale și morale a țăranilor noștri”.

Eforturile lui N. Bălcescu de a include principiul emancipării și al distribuirii pământurilor către țăranii supuși muncii silnice în programul revoluționar s-au intensificat după începerea și triumful revoluției din Franța. Considerând că aceste împrejurări erau favorabile izbucnirii revoluției în țările române, a organizat întoarcerea în țară a patrioților români aflați la Paris, nu fără a stabili mai întâi un program de acțiune. În acest scop, a convocat o adunare la domiciliul său din Paris, la 20 martie 1848, la care au participat valahii A.G. Golescu, D. Bolintineanu și C. Mavrodin, precum și moldovenii I.Lancu Alexandri, V. Malinescu, I. Leca, Theodor Rășcanu și I.T. Curius [63], în vederea stabilirii — printre altele — a punctelor programului în numele căruia urma să fie declanșată acțiunea revoluționară . Conform notițelor dictate de N. Bălcescu în 1852, „acest program, în afară de chestiunea proprietății , era același ca cel din 1840. Cât privește problema proprietății, toți moldo-românii au hotărât în unanimitate ca țăranul să fie făcut proprietar cu despăgubire.”

Întors în țară, la începutul lunii aprilie 1848, N. Bălcescu a luat legătura cu membrii societății secrete „ Frăția ”, care îi împărtășeau opiniile asupra problemei agrare, pentru a include această soluție în programul revoluționar. Printre luptătorii pentru progresul socio-economic al Țării Românești, care au adoptat o poziție similară sau apropiată de cea a lui N. Bălcescu, s-au numărat, printre alții, Ion Ghica, Chr. Tell, frații Golescu etc. Referindu-se la activitatea lui Ion Ghica dinaintea perioadei revoluției, I. Heliade -Rădulescu a subliniat că acesta a fost adeptul unor principii - pe care le-a calificat drept extremiste - care au mers „până la cea mai nedreaptă alocare a pământului [64]”. Ion Ghica a răspândit aceste idei în diferite cercuri, încercând să câștige adepți. A plecat de la principiul - expus mult mai târziu, după revoluție - că acordarea

---

63Gh. Georgescu-Buzău, *Activitatea lui N. Bălcescu pentru pregătirea declanșatorului revoluției de la 1848* , în Studii IX (1956), p. 46, 57.

64[68] I. Heliade-Rădulescu, *Memorii asupra istoriei regenerării românești sau asupra evenimentelor din 1848,* Paris, 1851, p. 57. ■

dreptului de proprietate tuturor membrilor societății constituie un element indispensabil în dezvoltarea sistemului capitalist [65]. Christian Tell - un alt membru fondator al „Frăției” - a devenit și el un adept al formulei susținute pentru rezolvarea problemei agrare prin emancipare și atribuirea de pământ țăranilor corvéables. Participând la discuțiile care au precedat elaborarea și includerea acestui principiu în program, el a considerat că „distribuirea pământului” [66]către țăranii corvéables a constituit unul dintre principalele motive ale revoluției, încercând în același timp să atragă adepți la această platformă. Frații Golescu, pe lângă faptul că s-au raliat formulei de mai sus, prin exemplul concret pe care doreau să-l dea pe propriile moșii, au încercat să demonstreze întregii societăți că emanciparea și distribuirea pământului reprezentau cea mai adecvată modalitate de reglementare a chestiunii agrare.

Elaborarea și includerea în program a principiului emancipării și a alocării de pământ țăranilor supuși corvéage-ului, deși reprezentau, spre sfârșitul lunii aprilie 1848, o problemă deja rezolvată pentru unii dintre fruntașii revoluției, nu obținuseră sprijinul anumitor elemente moderate. Încercând să ralieze la acțiunea revoluționară toate forțele care adoptau o poziție antifeudală, N. Bălcescu și ceilalți fruntași, la întoarcerea în țară, au examinat posibilitatea colaborării cu I. Heliade-Rădulescu, care se bucura de popularitate, devenind „agitator pentru câteva zile [67]”. Însărcinat de N. Bălcescu să -l contacteze pe I. Heliade-Rădulescu și să-i comunice programul deja elaborat, AG Golescu a fost dezamăgit de acesta, întrucât se opunea soluției problemei agrare susținute în program, argumentând că „nu putea accepta ideea <exproprierii> de proprietăți, nevrând să-i priveze pe boieri de domeniile lor ” .

În primele zile ale lunii mai, Comitetul Revoluționar s-a întrunit din nou pentru a adopta definitiv programul. N. Bălcescu, Ion Ghica și A.G. Golescu au lucrat neobosit pentru ca principiul agrar să fie acceptat de toți membrii Comitetului Revoluționar, inclusiv de noii membri. Potrivit lui Ion Ghica, I. Heliade-Rădulescu a fost în general de acord cu punctele stabilite, dar a

---

65[68] Ion Ghica, *Scrieri* (Ecrits), vol. I, Bucarest, 1914, édition P. V. Haneș, p. 145.
66Ion Heliade-Rădulescu, *Scrisori din exil* (Lettres de l’exile), Bucarest, 1891, p. 716.
67 Gh. Georgescu-Buzău, *op. cit.,* p. 61.

ridicat obiecții cu privire la articolul privind distribuirea pământului către țărani, argumentând că acest lucru „va determina boierii să se desprindă de noi [68]". Confruntat cu explicațiile primite cu privire la necesitatea indispensabilă a unui astfel de principiu și la faptul că numai așa ar fi posibil să se pună capăt „urii nutrite de țăran împotriva hainei albastre", I. Heliade-Rădulescu a trebuit să accepte formula de rezolvare a problemei agrare inclusă în programul revoluționar.

O dovadă clară a faptului că acesta din urmă a jucat un rol minor în dezvoltarea programului agrar este concepția sa eronată despre relațiile agrare ale Țării Românești, care l-a împiedicat să înțeleagă nu numai adevăratele motive ale stării de înapoiere socio-economică, ci și cele mai potrivite căi de rezolvare a chestiunii agrare. Deși în principiu se pronunța în favoarea generalizării proprietății la nivelul întregii societăți, I. Heliade-Rădulescu nu și-a dat seama de acuitatea problemei emancipării și a distribuirii pământului către țăranii supuși corveei. În lumina unora dintre considerațiile sale publicate ulterior, abolirea corveei în 1848 nu a favorizat în egală măsură țăranul și stăpânul moșiilor, acesta din urmă fiind „amenințat să-și vadă moșia complet înstrăinată" ® [3.] Refuzând să vadă corveea ca pe o servitute de tip feudal, el a considerat-o ca pe „un fel de ajutor" sau, în cel mai rău caz, „o obligație". În această situație, I. Heliade -Rădulescu putea afirma că, fundamental, emanciparea țăranului de corvée însemna „emanciparea ajutorului <a corvéei plătibile>". Articolul 13 al programului revoluționar — a subliniat în continuare I. Heliade-Rădulescu — urmărea restabilirea drepturilor ancestrale ale țăranului, încălcate de Legea Caragea și de Regulamentul Organic , și asigurarea acestuia a unei anumite suprafețe de pământ delimitate în „raza satului", care era considerată a fi „dintotdeauna proprietatea comunei", dar pe care legile menționate anterior o uzurpaseră.

Având în vedere considerațiile de mai sus, este firesc ca interesul lui I. Heliade-Rădulescu pentru dezvoltarea unui program agrar cât mai apropiat de nevoile țărănimii dependente să fie extrem de limitat. Neînțelegând importanța unei astfel de chestiuni pentru însăși

68 Ion Ghica, *Scrisori către* V. *Alecsandri* (Lettres à V. Alecsandri), Bucarest, 1925, vol. III, p. 231.

•[3] I. Heliade-Rădulescu, *Institufiunile României* (Les institutions de la Roumanie), Bucarest, 1863, p. 189, 203.

soarta revoluției, în perioada premergătoare izbucnirii acesteia, I. Heliade-Eădulescu nu a făcut nimic concret pentru a se asigura că un astfel de program este elaborat și impus opiniei publice. Deosebit de concludentă în acest sens este o scrisoare adresată de C.A. Eosetti lui I. Heliade-Eădulescu în perioada exilului, în care îi reproșa că nu a participat la discuțiile care vizau găsirea modalităților de a-i face pe țărani proprietari de proprietăți înainte de izbucnirea revoluției. O.A. Eosetti se referă cu siguranță nu doar la discuțiile purtate în Comitetul Revoluționar , ci și la o serie întreagă de dezbateri și acțiuni publice din primăvara anului 1848 menite să îmbunătățească soarta țărănimii. În acest sens, o cerere anonimă din aprilie 1848 adresată prințului Gh. Semnificativ apare Bibescu, în care , printre altele, se prevede abolirea muncii silnice, eliberarea țăranilor și acordarea „pe veci” sau pe o perioadă de o sută de ani a unei anumite suprafețe de pământ fiecărui locuitor, contra unui preț anual stabilit „odată pentru totdeauna și care este în concordanță cu valoarea reală a pământului” [64]. În categoria acelorași acțiuni se includ demersurile făcute de Ștefan Golescu la domn pentru a-l convinge să adopte măsuri menite să îmbunătățească soarta țăranilor.

Deși elaborarea și includerea în program a articolului referitor la emanciparea și distribuirea pământului către țărani constituie un merit incontestabil al lui N. Bălcescu și al grupului său de colaboratori din Comitetul Revoluționar, explicația necesității acestui principiu, care se regăsește în Proclamația de la Islaz, se datorează lui I. Heliade-Eădulescu. Însărcinat cu redactarea unei proclamații prin care conținutul programului revoluționar să fie adus la cunoștința maselor populare, I. Heliade-Eădulescu a făcut, printre altele, o declarație explicativă privind necesitatea soluționării chestiunii agrare. Deși în Proclamație, I. Heliade-Eădulescu a explicat doar parțial motivele reale care au făcut din problema agrară unul dintre subiectele fundamentale ale revoluției , tonul conciliant al documentului în cauză și referințele biblice cu care acesta era presărat nu au putut decât să modifice conținutul revoluționar al Articolului 13.

Includerea în programul revoluționar a principiilor emancipării și

distribuirii pământului către țărani, doar într-o formă generală, mărturisește elocvent faptul că la începutul revoluției elaborarea programului agrar nu era

•* *Anul 1848,* vol. I, p. 377.

finalizat. O limitare importantă a acesteia a fost neindicarea metodei de completare și nespecificarea întinderii de teren care urma să fie alocată țăranilor. Este cert că, înainte de izbucnirea revoluției, metoda de emancipare și distribuire a pământului nu a fost doar discutată de Comitetul Revoluționar, ci și parțial fixată. Această afirmație se bazează pe un raport al lui A.C. Golescu, care menționa că, la insistențele lui N. Bâlcescu și Ion Ghica, se stabilise în cadrul Comitetului Revoluționar ca o suprafață de pământ de cel puțin 9 *pogoane* (un *pogon* - jumătate de hectar) să fie alocată țăranilor. Totuși, continuarea divergenței de opinii, în special între N. Bâlcescu și I. Heliade-Râdulescu, nu în ceea ce privește principiul în sine, ci întinderea și modul de alocare a pământului, a contribuit la apariția emancipării și distribuirii pământului în proclamație ca o simplă promisiune. Perpetuarea anumitor opinii divergente atestă faptul că, la începutul revoluției, Comitetul nu reușise să stabilească o formulă unanim acceptată în ceea ce privește metoda de îndeplinire a principiului inclus în program [69]. Insuficiența formulei susținute pentru emanciparea și distribuirea pământului avea să genereze imediat după succesul revoluției o stare de confuzie și interpretări diverse nu numai în cadrul celor două clase direct afectate - țărănimea corvéabilă și stăpânii moșiilor - ci și în rândul liderilor revoluției. Din aceste considerații, guvernul provizoriu s-a văzut obligat să revină în mod repetat asupra problemei agrare, pentru a stabili mai ales modul de aplicare a articolului 13.

Revoluția Țara Românească din 1843, generată de contradicțiile sociale, economice și politice care se intensificaseră în societatea românească, în special în perioada Regulamentelor Organice, a fost condusă de elemente ale burgheziei în curs de dezvoltare, precum și de un mic grup de persoane din clasa boierească care profesau idei liberale. Mulți dintre liderii revoluției erau intelectuali cu mentalități și idealuri burgheze, nutrând sentimente de ostilitate față de privilegiile și vestigiile feudale care țineau în lanțuri covârșitoarea majoritate a poporului, împiedicându-i dezvoltarea

69Vezi în acest sens notele lui G. Zane, în N. Bâlcescu, *Operă,* vol. IV; p. 494-

și afirmarea pe plan social, economic și național. Revoluția burghezo-democratică din Țara Românească nu a fost o manifestare spontană, rezultată din amplificarea nemulțumirii și a tulburărilor sociale specifice perioadei - Regulamentelor Organice. Ea a fost pregătită la timp de societatea secretă „ Frăția”, fondată în 1843 de N. Bălcescu, Ion Ghica și Chr Tell, care și-a propus să mobilizeze toate clasele și păturile sociale oprimate și deposedate politic pentru a lupta împotriva sistemului feudal. Țărănimea dependentă se număra printre clasele sociale a căror participare la lupta pentru răsturnarea sistemului social era considerată de inițiatorii revoluției ca fiind de o importanță decisivă.

Ideea atragerii țărănimii către acțiuni menite să schimbe radical vechea societate a fost impusă liderilor revoluției de experiența nereușită a frământărilor și mișcărilor politice înregistrate în Țara Românească, mai ales în deceniul al patrulea al secolului trecut, al căror eșec s-a datorat în primul rând lipsei de interes a liderilor față de clasa cea mai asuprătă a societății: țărănimea dependentă. Nici mișcarea revoluționară din 1840, al cărei program social aborda și problema țărănimii corvée, nu a reușit să dobândească o bază largă de masă din cauza lipsei de interes pentru atragerea acesteia către acțiunea politică menționată anterior. În aceste condiții, mișcarea revoluționară din 1840 a fost rapid lichidată, fără a fi stârnit un răspuns mai larg în rândul țărănimii. De aceea trebuie să evidențiem meritul incontestabil al lui N. Bălcescu și al altor lideri ai revoluției care, trăgând învățăminte din evenimentele anterioare, au considerat că în condițiile Țării Românești nicio mișcare socio-politică de amploare nu putea fi încununată de succes fără sprijinul efectiv al țărănimii . Chiar I. Heliade-Rădulescu a subliniat importanța maselor populare ca factor decisiv în revoluție, afirmând că, dacă acești lideri nu ar fi inclus în program revendicări socio-economice fundamentale, „poporul indiferent ar fi permis arestarea, înlănțuirea, masacrarea și exilarea lor ” [70].

Amploarea și profunzimea sarcinilor revoluției de la 1848 din Țara Românească au impus inițiatorilor acesteia să caute sprijinul țărănimii.7 , liderii revoluției, propunând lichidarea privilegiilor feudale și implementarea unor schimbări radicale în structurile sociale

70[86] I. Heliade-Rădulescu, *Mémoires*____ p. 394.

′ economice și politice , s-au angajat într-o acțiune al cărei succes putea fi asigurat doar de sprijinul maselor largi ale poporului, și mai ales al țărănimii. Aceștia considerau că singura posibilitate de a paraliza opoziția boierilor conservatori consta în „interesarea poporului în susținerea revoluției”.8 · Păturile sociale privilegiate , practic ostile acestor schimbări, deși constituiau o mică minoritate, aveau la dispoziție întregul aparat de stat, precum și sprijinul puterilor suzerane și protectoare, interesate de conservarea instituțiilor create de Regulamentul Organic. În condițiile existenței unei burghezii urbane slabe, doar țărănimea putea deveni principala forță socială a revoluției , capabilă să lichideze orice opoziție din partea boierilor conservatori.

Constituind cea mai numeroasă, dar și cea mai oprimată parte a populației Țării Românești, țărănimea s-a impus atenției chiar a prințului Gh. Bibescu. Acesta intenționa să folosească corvéables ca instrument pentru a împiedica izbucnirea revoluției. Prințul fusese împins să adopte această tactică de teama pe care i-o inspira efectul propagandei revoluționare în rândul țărănimii, aceasta din urmă fiind gata să se angajeze în acțiuni menite să răstoarne regimul Regulamentului Organic. Mai mult, trebuie să remarcăm faptul că Gh. Bibescu primise încurajări persistente în acest sens din partea generalului Paul Kisselef, fost guvernator al Principatelor Române, care, într-o scrisoare de la Sankt Petersburg, datată 22 aprilie 1848, îi sugera să protejeze țăranii împotriva abuzurilor și chiar să desființeze anumite beneficii - evident, fără a afecta esența sistemului social - pentru a-i distanța de cauza revoluției. Însă încercările prințului de a face din țărănime forța socială menită să împiedice izbucnirea revoluției s-au confruntat cu un eșec lamentabil.

•' N. Bălcescu, *Mersul revolufiei tn istoria românilor,* în *Opere,* volumul I 2,, p. 103. ” Ion

Ghica, *Scrisori către* V. *Alecsandri,* voi. III, Bucureşti, 1925, p. 231.

Capitolul III

IMPLICAȚIILE SOCIO-POLITICE ALE PROBLEMEI AGRARE

Revoluția munteană din 1848 a atras puternic țărănimea corvéable în acțiunile sale. Alături de mica și mijlocia burghezie din orașe, precum și de anumite formațiuni militare , ea a reprezentat o forță socială decisivă în izbucnirea mișcării revoluționare.

De îndată ce decizia de declanșare a revoluției a fost adoptată, Comitetul Revoluționar a fost profund preocupat de obținerea sprijinului țărănimii pentru acțiunea care viza răsturnarea regimului Regulamentelor Organice. Pentru a câștiga țărănimea, Comitetul Revoluționar a inițiat activități de propagandă, explicând sătenilor principiile conținute în program. Într-o scrisoare trimisă de la București de Aron Florian către Gh. Barićiu, în care acesta îi povestea acestuia din urmă cum izbucnise revoluția din 11 iunie, se arăta că cu câteva zile înainte de această dată proclamații tipărite care conțineau punctele „Constituției” fuseseră distribuite în toată țara. Încă din martie, evenimentele din Franța și Austria erau discutate în mediul rural, ceea ce a contribuit, fără îndoială, la accentuarea stării de spirit revoluționare. Țăranii aflaseră, printre altele, că la București se pregătea în secret „o mare conspirație”. Ca urmare a acestei activități de propagandă , chiar înainte de evenimentele din 9 iunie, „țara a fost revoluționată ”[71].

Propaganda desfășurată pentru a câștiga sprijinul țărănimii pentru izbucnirea revoluției s-a desfășurat într-un teren favorabil dezvoltării oricărei idei de progres social. Pe 4 mai, având în vedere și influența exercitată asupra maselor de revoluția transilvană , consulul francez la București, Nion, a constatat că

71* [9] *Anul 1848,* bol. eu, p. 541.

autoritățile muntene și boierii conservatori priveau cu îngrijorare o posibilă mișcare a țăranilor, în special a celor care locuiau în zona situată la granițele Transilvaniei. Încă din martie , în diferite sate, s-a înregistrat o stare de efervescență în rândul țărănimii , precum și acțiuni de ostilitate față de regimul Regulamentului Organic.

Activitatea menită să atragă țărănimea de partea revoluției dădea deja roade în ajunul izbucnirii acesteia. Pe 10 iunie , consulul Franței la București a relatat că în ziua precedentă se răspândise vestea că țăranii se îndreptau în masă spre București, pentru a-l obliga pe prințul Bibescu să sancționeze programul revoluționar. În aceeași zi, Aron Florian l-a informat pe Gh. Barićiu că, potrivit numeroaselor surse, „vor exista mișcări și în rândul țăranilor din departamente ” [72].

Aflând că un număr mare de propagandiști făceau turele satelor pentru a obține sprijinul țăranilor pentru acțiunea de răsturnare a sistemului social, economic și politic al Regulamentului Organic, pe 7 iunie, prințul Gh. Bibescu a adresat țăranilor o proclamație prin care le cerea să își ofere sprijinul pentru apărarea regimului existent. El s-a opus propagandei revoluționare desfășurate în sate, numind promisiunile făcute țăranilor „mincinoase”. Prințul le-a cerut să contribuie la arestarea propagandiștilor din sate. Pentru a obține sprijinul țăranilor, Gh. Bibescu nu a uitat să menționeze că cea mai arzătoare dorință a sa era să le îmbunătățească soarta, dar că acest lucru necesita „un comportament liniștit”.

După izbucnirea revoluției de la Islaz, domnitorul și-a intensificat eforturile pentru a-și asigura sprijinul țăranilor. Un ordin al Departamentului de Interne din 10 iunie, prin care se solicita arestarea membrilor Comitetului Revoluționar care se aflau în Oltenia, demonstra clar preocuparea de a-i folosi pe țărani drept scut pentru regimul Regulamentelor Organice. Autoritățile locale au fost îndemnate să-și asigure sprijinul tuturor țăranilor pentru acțiunea menită să împiedice revoluția. Însă eforturile domnitorului și ale aparatului său administrativ de a transforma țărănimea într-un instrument de menținere a regimului Regulamentelor Organice nu produceau rezultatele scontate. Țărănimea refuza să asculte promisiunile vagi de îmbunătățire a situației sale materiale făcute de oameni care până atunci

72 *Anuar 1848,* vol. I, p. 508.

se distinseseră prin tenacitatea cu care apăraseră sistemul Regulamentelor Organice.

Țărănimea corvéabilă a participat la acțiunile revoluționare încă de la început. Pe 9 iunie, la Islaz, unde a fost dat semnalul revoluției, intelectualii au desfășurat o intensă activitate de propagandă menită să mobilizeze țăranii pentru a participa în masă la adunarea de la Islaz. Printre formele luate de participarea țărănimii la această acțiune, trebuie menționată și prezența la adunare a unor soldați din pichetele zonei dunărene. Soldați din mai multe puncte de-a lungul acestei frontiere s-au deplasat la Islaz, răspunzând apelului lui Heliade-Rădulescu și St. Golescu [73], cei doi lideri ai revoluției trimiși în Oltenia.

Pe 9 iunie, la Islaz au fost mobilizați numeroși muncitori silnici, nu numai din împrejurimi, ci și din satele situate la o distanță mai mare. Aceștia au aprobat cu entuziasm programul revoluționar, primind cu satisfacție declarația de principii privind emanciparea de iobăgie feudală și alocarea de pământuri.

Sprijinul acordat revoluției de către țărănimea corvéabilă nu s-a limitat la participarea sa la adunarea de la Islaz. După formarea guvernului provizoriu, revoluționarii, printre care se aflau numeroase trupe țărănești, au pornit spre Craiova, principalul oraș al Olteniei, cu scopul de a câștiga pentru forțele revoluționare toate categoriile și clasele sociale oprimate de sistemul feudal. Se spera că acest lucru îi va inofensiva pe boierii conservatori și îl va obliga pe Gh. Bibescu să recunoască guvernul provizoriu proclamat de masele populare la Islaz.

În timpul călătoriei de la Islaz la Caracal — capitala departamentului Romanăfi — rândurile țăranilor au continuat să se mărească. În orașele prin care au trecut, au fost întâmpinați de țărănime cu un entuziasm fără egal. În multe sate, ca semn de susținere pentru revoluție, țăranii au arborat steaguri tricolore pe turnurile bisericilor. Mulți țărani s-au adunat la marginea orașului Caracal pentru a-i întâmpina pe revoluționarii care au intrat în el pe 11 iunie. Sprijinul acordat de țărănime izbucnirii revoluției a crescut în amploare după proclamarea acesteia *la* Caracal. Călătoria întreprinsă de revoluționari spre orașul Craiova reprezintă nu numai

73 Arhivele Statului Craiova, Prefectura Dolj, nr. 10/1848, dosar nenumerotat.

o nouă etapă în marșul lor triumfător prin țară, ci și o oportunitate de a ralia tot mai mulți țărani la lupta revoluționară. Necesitatea sporirii numărului și a forței de luptă a revoluției era deosebit de acută, dacă ținem cont de faptul că autoritățile și forțele conservatoare din Craiova făceau pregătiri pentru a împiedica intrarea revoluționarilor în oraș.

Împrejurările dificile semnalate au determinat încă o dată guvernul provizoriu să apeleze la țărani. I. Heliade-Eădulescu notează în memoriile sale că, în timpul călătoriei de la Caracal la Craiova, numeroși țărani din toate părțile se raliaseră revoluționarilor. În acest sens, o contribuție notabilă a avut-o tânărul N. Eusso, care este comparat cu preotul Eadu Șapcă, având în vedere rolul său în mobilizarea țărănimii și entuziasmul său pentru luptă. Printre țăranii răsculați — sublinia întotdeauna Ion Heliade-Eădulescu — câteva sute erau înarmați cu furci și sulițe.

Guvernul provizoriu format la Islaz intenționa să organizeze — odată asigurat triumful revoluției în Oltenia — un marș asupra Bucureștilor, acțiune în care țărănimii i s-a acordat un rol foarte important. Pe 12 iunie, după victoria revoluției într-o parte a Olteniei, a trimis administrației din Eomănați o invitație de a trimite câte trei locuitori și câte un preot din fiecare sat din județ, ca deputați, pentru a însoți „tabăra regeneratoare” la București și a prezenta -revendicările expuse în Proclamația de la Islaz. Această inițiativă a avut ca rezultat concentrarea în orașele de județ a unui număr mare de țărani din întreaga regiune Oltenia. Dar aceștia nu au mai fost trimiși să însoțească -guvernul provizoriu, deoarece după triumful revoluției și în capitala țării, această acțiune devenise superfluă. Țăranii au fost demobilizați, dar au fost avertizați să fie pregătiți oricând să răspundă la orice apel din partea liderilor revoluției.

Țărănimea, ca element de șoc al revoluției, a fost atrasă și ea în diverse acțiuni de la București pe 11 iunie 1848. Comitetul Revoluționar trimisese propagandiști prin capitală pentru a răspândi „Programul la țară”. Acesta invitase țărani din satele din jurul Bucureștiului să intre în capitală pentru a sprijini acțiunea care viza răsturnarea regimului Regulamentului Organic. Ca urmare a acestei activități, la izbucnirea revoluției , mulți țărani au fost aduși *la București. Mulți* dintre ei s-au adunat lângă

Palatul Princiar, alăturându-se mulțimii care se adunase acolo pentru a-l forța pe Gh. Bibescu să sancționeze programul revoluționar .

În seara zilei de 11 iunie, a fost semnalată prezența unui număr mare de țărani . Conform informațiilor furnizate de Aron Florian, vestea fusese răspândită mai întâi la București „ că trupe de țărani din mai multe zone, purtând steaguri tricolore, sosesc în capitală [74]”. Masele de orășeni au primit această veste cu entuziasm și s-au grăbit spre porțile orașului pentru a li se alătura. După cum remarca întotdeauna Aron Florian, întâlnirea dintre orășeni și țărani „ a fost ceva sublim”. S-au îmbrățișat și s-au îmbrățișat; țăranii, neînarmați, având doar sacoșele cu mâncare în spate și Proclamația conținând punctele noii Constituții în mâini, au intrat în capitală sub steagurile lor, strigând: „ Dreptate! ”. Câțiva orășeni le-au oferit spontan țăranilor cocarde tricolore. De la porțile orașului, alături de orășeni, țăranii au făcut o demonstrație triumfătoare, apoi s-au îndreptat spre palatul princiar pentru a-și exprima sprijinul pentru noul guvern revoluționar.

După triumful revoluției din Țara Românească, grație și, printre altele, contribuției țărănimii, rolul jucat de aceasta din urmă în acțiunea de susținere a noului regim a căpătat noi aspecte. Întrucât, cu ocazia izbucnirii revoluției, unități militare din punctele de frontieră dunărene fuseseră dislocate și mutate în alte centre, în special cele din interiorul țării, Guvernul Provizoriu a încredințat țărănimii anumite sarcini militare. Ca urmare a faptului că trupele staționate în sudul țării fuseseră concentrate la București, administratorii departamentelor au fost rugați să amplaseze pichetele în zona dunăreană „sub supravegherea temporară a țăranilor ” . [75]În acest fel, s-a demonstrat, încă de la început, că țărănimea reprezenta elementul social indispensabil nu numai - izbucnirii revoluției, ci și menținerii cuceririlor acesteia.

Deși participarea la revoluție, încă de la începuturile sale , a demonstrat angajamentul necondiționat al țărănimii față de acțiuni menite să sprijine noul regim, liderii guvernului

74*Anuar 1848,* vol. I, p. 542.

75 Arhivele Statului Craiova, Prefectura Dolj, nr. 10/1848, dosar nenumerotat.

provizoriu au început să ezite cu privire la oportunitatea implementării imediate a programului agrar. Poziția guvernului format la Islaz față de chestiunea agrară a cunoscut o primă schimbare la Craiova, în special ca urmare a ezitărilor lui I. Heliade-Eadulescu și a presiunii exercitate asupra guvernului de către boierii conservatori.

Sosirea Guvernului Provizoriu în orașul Craiova la 13 iunie 1848, însoțit de un grup numeros de țărani și soldați din unitățile militare care trecuseră de partea revoluției , a fost întâmpinată de masele populare cu un entuziasm deosebit. Interesul și simpatia acestora au crescut mai ales după proclamarea publică a drepturilor fundamentale acordate de revoluție cetățenilor țării și în special oamenilor de rând. Însă, la 13 iunie, Guvernul Provizoriu, deși nu a fost supus niciunei presiuni, a emis un decret, publicat în toată Oltenia, prin care emanciparea și distribuirea pământurilor către țărani erau amânate, deoarece — a remarcat I. Heliade-Eadulescu — aplicarea lor imediată nu ar fi putut decât să dăuneze revoluției. Pe lângă faptul că ar fi anulat contractele de arendă, întreruperea muncilor agricole feudale ar fi generat, potrivit lui I. Heliade-Eadulescu, mizerie în toate păturile societății , agravând astfel tensiunile sociale. Acesta și-a asumat un mare merit pentru elaborarea acestei decizii, care la Craiova întâmpinase doar opoziția lui Christian Tell.

I. Heliade Eădulescu considera nerecomandabil ca liderii revoluției să impună prin forță condițiile emancipării și ale distribuirii pământurilor. El considera firesc ca această sarcină să fie transferată Adunării Reprezentative, unde presupunea că stăpânii domeniilor vor înțelege în cele din urmă că este „în propriul lor interes să fixeze suprafața domeniului pe care urmau să-l vândă, precum și prețul acestei suprafețe ”[76].

În ciuda prevederilor privind amânarea emancipării și a distribuirii pământurilor, Guvernul Provizoriu a fost pus într-o situație dificilă ca urmare a faptului că boierii conservatori nu se declaraseră mulțumiți de garanțiile primite în ceea ce privește respectarea proprietății de către regimul revoluționar. Aceștia nici măcar nu au acceptat proclamarea, în principiu, a emancipării și a distribuirii pământurilor, considerând că acest punct al programului reprezenta un pericol serios pentru sistemul feudal al proprietății funciare

76 I. Heliade-Ràdulescu, *Mémoires. ..*, p. 1 37.

, văzând în el un principiu contaminat de spiritul comunist al anumitor curente ideologice ale vremii. În Craiova existau numeroase elemente ostile revoluției, recrutate în special dintre stăpânii de moșii și agricultori. Numărul lor nu era nicidecum neglijabil, căci acest oraș era nu numai capitala departamentului Dolj, ci și reședința tuturor elementelor sociale privilegiate ale Olteniei.

Nemulțumirea stârnită de revoluție în rândul proprietarilor de pământuri și fermierilor era greu de potolit, mai ales că proclamarea emancipării și distribuirea pământului țăranilor supuși corvéage-ului a dus, printre altele, la întreruperea serviciilor țărănești de natură feudală. Țăranii interpretaseră programul agrar ca o decizie a noilor autorități de a suspenda imediat relațiile feudale, considerându -se astfel eliberați de prestațiile de muncă și de obligațiile în natură și în bani față de stăpânii moșiilor și fermieri. Această poziție adoptată de țărănime era impusă de chiar spiritul Proclamației de la Islaz, care implica abolirea tuturor obligațiilor feudale începând cu 9 iunie [77].

În aceste împrejurări, boierii din Craiova au strâns rândurile, reușind pe 14 iunie să pună în pericol însăși existența Guvernului Provizoriu. Dar ca urmare a intervenției energice a maselor populare, conduse de Gh. Magheru, această primă acțiune contrarevoluționară a fost înăbușită.

Restaurarea puterii revoluționare la Craiova nu a presupus — așa cum ar fi fost firesc — măsuri severe împotriva reacției, ci noi prevederi menite să oblige țărănimea corvée să continue să-și îndeplinească serviciile feudale. Semnificativă în acest sens a fost noua atitudine a Guvernului Provizoriu față de problema agrară, atitudine exprimată în decizia guvernului provizoriu din 15 iunie. Guvernul Provizoriu a subliniat că programul său agrar va fi implementat după octombrie 1848. În aceeași hotărâre, pentru prima dată, a apărut indicația că modul de realizare a programului agrar va fi stabilit de Adunarea Națională, care urma să se întrunească la București și să includă în rândurile sale reprezentanți ai tuturor claselor sociale. Până la această dată, țăranii erau obligați „să-și îndeplinească obligațiile față de proprietate ca și înainte”, menționându-se însă că munca efectuată

---

77 Problema țărănească în Oltenia în secolul al XIX-lea, volum de documente elaborat de Al. Bálintescu, București, 1967, p. 217.

în acest interval va fi plătită în numerar sau creditată la obligațiile prevăzute de Regulamentul Organic, în funcție de data care va fi stabilită de Adunarea Națională pentru „desființarea corvéei și a iobăgiei”.

Conform lui N. Bălcescu, graba cu care guvernul provizoriu format la Islaz a decis să amâne soluționarea problemei agrare și să condiționeze implementarea programului agrar de decizia Adunării Reprezentative a țării s-a datorat temerilor pe care presiunile boierilor le-au inspirat unor lideri ai revoluției, precum și lașității lor. „Privilegiații au reușit prin strigătele și încercările lor reacționare să sperie guvernul revoluționar în așa măsură încât acesta din urmă nu a proclamat imediat, așa cum era necesar și cum se făcuse în Austria, abolirea tuturor drepturilor feudale care constituie renta stabilită prin Regulamentul Organic, ci a subordonat-o deciziei privind forma compensației [78].” La această explicație trebuie adăugat și faptul că unii dintre liderii revoluției erau ei înșiși boieri liberali, care acceptaseră în principiu emanciparea și distribuirea pământului către țărani, dar care considerau că modul concret de îndeplinire a acestor dorințe trebuia dezbătut în organul legislativ al țării. Prin urmare, era necesar un acord unanim în ceea ce privește metoda de constituire a fondului funciar pentru alocarea terenurilor, întinderea suprafeței de teren ce urma a fi distribuită țărănimii, rata daunelor ce urmau a fi plătite pentru pământul primit sau pentru desființarea iobăgiei feudale, instituțiile pentru finanțarea acestei reforme și organismele de implementare . [79]Doar un mic grup de lideri revoluționari , în frunte cu N. Bălcescu, s-au declarat în favoarea implementării imediate a programului agrar printr-un decret, care ar fi consacrat transformarea țăranilor supuși corvéabililor în proprietari absoluți ai parcelelor care le-au fost atribuite. Este incontestabil că rațiuni de politică externă, teama de a nu-i vedea pe boierii conservatori desprinzându-se complet de aceștia ca urmare a unei acțiuni precipitate, care ar fi provocat o intervenție militară a puterilor suzerane și protectoare, au determinat majoritatea liderilor revoluției să amâne aplicarea programului agrar. Însă această poziție adoptată la Craiova și acceptată ulterior de majoritatea membrilor guvernului, departe de a fi

78 N. Bàlcescu, *Question economique,...,* în *Opéré,* volumul I $_2$, p. 67.

79” Vezi notele lui G. Zane în N. Bàlcescu, *Opéré,* vol. IV, p. 491 — 492.

eliberat elementele conservatoare, ostile revoluției, prefigura noi manifestări contrarevoluționare care aveau să ducă la alte schimbări de atitudine în rândul liderilor față de chestiunea agrară.

Reorganizat la 15 iunie la București, după abdicarea prințului Gh. Bibescu și triumful revoluției în întreaga țară, Guvernul Provizoriu și-a propus să restabilească ordinea publică și să îndepărteze pericolul unor acțiuni violente. Proclamații speciale au fost adresate principalelor clase și pături ale societății, în care guvernul își reafirma obiectivele sociale și, mai ales, sublinia condițiile în care trebuia rezolvată problema agrară. S-a impus din nou ca apărător al intereselor tuturor claselor și păturilor sociale.

Adresându-se corvéables-ilor pe 16 iunie, guvernul și-a demonstrat în mod special preocuparea de a-i liniști și intenția de a pune capăt acțiunii lor împotriva boierilor.

Corveabilii au fost informați că emanciparea lor și distribuirea pământului au fost amânate cu trei luni, când „veți fi cu toții țărani liberi, stăpâni ai unei parcele de pământ". Aceștia au invocat în acest sens necesitatea finalizării lucrărilor de recoltare pe moșiile proprietarilor de pământ sau pe cele arendate, precum și acordarea unei perioade pentru studierea posibilităților de despăgubire a stăpânilor moșiilor „pentru drepturile de proprietate". Modul de emancipare și distribuire a pământului urma să fie stabilit de adunarea națională a țării, idee întâlnită și în actele guvernului Craiovei. Țărănimea a fost sfătuită să aibă deplină încredere în acest organism, deoarece la el „un număr mai mare de țărani vor fi chemați pentru a spune guvernului ce este important pentru voi", fiind menționat că nemulțumirile lor vor fi analizate și satisfăcute în conformitate cu principiile proclamate de revoluție.

Una dintre intențiile declarate ale aceleiași proclamații era de a încerca să convingă țărănimea să continue să ofere servicii feudale. Însă, întrucât inițial anunțase abolirea totală a privilegiilor feudale, guvernul nu mai putea cere țăranilor să presteze servicii în formă feudală . În schimb, aceștia trebuiau să execute munca stabilită de sistemul corvée, dar zilele de muncă efectuate trebuiau plătite în numerar. Țăranii erau sfătuiți să presteze servicii chiar dacă stăpânii moșiilor sau arendașii nu le puteau plăti imediat contravaloarea muncii . Guvernul le-a promis că această situație va

dura doar până în toamna aceluiași an, când vor rămâne „stăpâni ai pământurilor pe care le aveți în posesia voastră și care vă vor fi alocate, fără ca voi să fiți obligați să plătiți nimic”.

Deși emanciparea și distribuirea pământurilor au fost amânate până în toamna anului 1848, țăranii au fost informați prin proclamația din 16 iunie că plățile pentru construcția sau întreținerea drumurilor erau abolite. A fost proclamată și abolirea „iobăgiei ” , obligația menționată anterior fiind adesea transformată în muncă sau în numerar echivalentul celor 12 zile legale de corvée.

În proclamația din 16 iunie adresată stăpânilor de moșii, Guvernul Provizoriu a reafirmat, în primul rând, că principiul „dreptății și fraternității”, care îi guverna activitatea, excludea orice intenție de a oprima una dintre clasele societății. Și-a afirmat categoric intenția de a aloca o anumită suprafață de pământ țăranilor, dar că, deocamdată, „a stabilit principiul și a consacrat prin jurământ emanciparea fratelui țăran din sclavia corveei, a iobăgiei și a zeciuielii”. Guvernul a subliniat, de asemenea, că acest act nu trebuie considerat o intenție de a „ vă lua moșiile”, având în vedere că emanciparea și distribuirea pământului se vor realiza pe bază de compensații. Stăpânilor de moșii li s-a cerut să nu aibă încredere în „ tacticile înșelătoare ale dușmanilor patriei”, care vorbeau despre confiscarea proprietăților. El a subliniat capacitatea noului regim de a finanța distribuirea pământului, subliniind că contribuția generală a locuitorilor și dezvoltarea terenurilor de stat ar putea constitui o sursă importantă de „fonduri pentru o bancă națională” pentru compensarea proprietarilor de pământ.

În proclamația din 16 iunie adresată stăpânilor de moșii, un loc important îl ocupă legitimarea istorică a emancipării și alocarea de pământ către corveabili. „Țăranii săraci” - declara guvernul - merită pe deplin să fie eliberați și făcuți proprietari, deoarece au purtat „toate poverile țării”, după ce timp de atâtea secole „au arat și cultivat moșiile și i-au hrănit pe strămoșii voștri”. Aplicarea articolului 13 însemna, practic, o simplă schimbare a titlului de posesie a pământului, întrucât însuși Regulamentul Organic acorda corveabililor o suprafață specifică de pământ spre folosință , pentru care trebuiau să plătească „ o rentă foarte împovărătoare”.

În aceeași proclamație adresată stăpânilor domeniilor, guvernul a condiționat aplicarea programului agrar de decizia Adunării Constituante, care urma să stabilească modul

de compensare a proprietarilor de pământuri „pentru suprimarea drepturilor de care se bucuraseră până în prezent”. Guvernul a specificat că emanciparea și distribuirea pământului urmau să se realizeze prin răscumpărarea rentelor feudale, corvéabilii - rămânând stăpâni deplini ai loturilor pe care le aveau în posesia lor.

Guvernul a dat, de asemenea, asigurări fermierilor că până la implementarea programului agrar „ țăranii sunt obligați să își îndeplinească obligațiile față de stăpânii de moșii și de fermieri, cu excepția acestei infame iobăgii”.

Prin afirmarea hotărâtă a disocierii de acțiunile țărănești cu caracter antifeudal, guvernul a încercat să -i asigure pe stăpânii moșiilor și pe agricultori de sprijinul noilor autorități în ceea ce privește colectarea beneficiilor feudale. Comparativ cu proclamația adresată țăranilor, care stipula că aceștia vor fi plătiți în numerar pentru prestarea serviciilor prevăzute în sistemul corvée, cea adresată proprietarilor de pământuri a relevat că țăranii - puteau fi obligați să muncească, la fel ca sub regimul Regulamentelor Organice. Poziția duplicitară a guvernului poate fi explicată prin preocuparea excesivă a majorității membrilor săi de a nu dezamăgi niciuna dintre cele două clase chemate să ajungă la un acord pentru implementarea programului agrar. Însă această atitudine a semănat confuzie în rândul oamenilor, agravând și mai mult contradicțiile sociale.

O proclamație similară, datată aparent tot 16 iunie, era adresată țăranilor liberi. Interpretarea răuvoitoare a programului agrar de către unii dintre boieri stârnise o anumită nedumerire și chiar sentimente de ostilitate în rândul țăranilor. Țăranii liberi, ca proprietari de pământ, uneori cultivat de corvéables, se temeau că ar putea fi parțial expropriați. Guvernul a încercat să-i liniștească, susținând că, fundamental, adevărații dușmani ai micii proprietăți erau marii proprietari de pământ, ale căror moșii fuseseră constituite prin uzurparea, evident progresivă , de-a lungul secolelor , a micii proprietăți libere. Rezultă că guvernul nu avea nicio intenție de a-i deposeda de pământurile lor *pe* cei mai vechi locuitori ai țării — moșnenii . — ci să le restituie corvéables-ilor pământul de care strămoșii lor fuseseră lipsiți în Evul Mediu.

O examinare atentă a proclamațiilor Guvernului Provizoriu din 16 iunie relevă faptul că acestea aveau scopul de a calma situația prin explicarea categoriilor sociale afectate de programul agrar a circumstanțelor în care a avut loc emanciparea și distribuirea pământului către țărani. Toate cele trei proclamații

au reafirmat emanciparea și alocarea pământului ca element esențial al dezvoltării sociale și politice a Țării Românești. Guvernul a recunoscut că Adunarea Obștească - compusă din reprezentanți ai tuturor categoriilor sociale, inclusiv proprietari de pământuri și țărani - a discutat doar mijloacele de eliberare a țăranilor și de transformare în proprietari de pământuri. Proclamația adresată țăranilor afirma abolirea serviciilor feudale, dar argumenta necesitatea ca țăranii să presteze, în schimbul plății, diverse servicii de muncă pentru proprietarii de pământuri și arendași. Această sarcină apărea în proclamația adresată stăpânilor domeniilor ca un serviciu obișnuit de tip feudal. În același timp, a demonstrat din punct de vedere istoric, național și umanitar necesitatea existenței micii proprietăți țărănești și a făcut apel la bunăvoința și generozitatea boierilor pentru a accepta - răscumpărarea rentelor feudale, astfel încât corveabilii să poată deveni stăpâni deplini ai loturilor care le-au fost atribuite spre utilizare. În toate proclamațiile din 16 iunie, se afirma, printre altele, că programul agrar constituia o operă de dreptate, menită să realizeze fraternitatea claselor sociale. De asemenea, *moșnenii* erau asigurați că proprietățile lor vor fi respectate și erau invitați să se ralieze, cu încredere, revoluției.

Opoziția elementelor reacționare față de noul regim încă de la începutul revoluției a contribuit inevitabil la activitatea menită să restabilească regimul Regulamentelor Organice. Faptul că, în ciuda asigurărilor date acestora prin proclamația din 16 iunie, anumite materiale de propagandă guvernamentale - invitau țăranii să înceteze toate serviciile feudale i-a nemulțumit pe moșieri și pe fermieri.

Aceștia au formulat acuzații compromițătoare la adresa programului

agrar , susținând tendențios că acesta era impregnat de „principii comuniste”. Din aceste motive, guvernul a fost obligat să-și intensifice clarificările, explicându-le că „au înțeles greșit proclamațiile” și că regimul proprietății va rămâne același „până când Adunarea Publică se va întruni, va reflecta asupra lui și va decide asupra lui”.

Intenția de a organiza o acțiune contrarevoluționară a fost relevată de graba cu care boierii reacționari au strâns rândurile, au discutat în secret și chiar au format cluburi. Starea de ferment și nemulțumire care predomina printre elementele ostile revoluției crescuse considerabil

în intensitate, astfel încât pe 18 iunie o delegație a fost trimisă la guvern pentru a cere explicații cu privire la modul de soluționare a problemei agrare. În ciuda explicațiilor și asigurărilor date de acesta din urmă în spiritul proclamației din 16 iunie, aceștia au convocat o adunare specială a doua zi în vederea adoptării unei atitudini comune față de soluționarea problemei agrare.

În dimineața zilei de 19 iunie, aproximativ 300—400 de proprietari de pământuri și fermieri — conform estimărilor unor contemporani — s-au adunat în sala „Momolo” pentru a redacta un protest colectiv împotriva „articolului de proprietate”. Guvernul , realizând că o astfel de adunare ar fi de natură să tulbure ordinea publică, a decis să-l trimită acolo pe Gh. Magheru. Acesta a fost însărcinat să expună punctul de vedere al liderilor revoluției pentru a-i asigura încă o dată pe proprietarii de pământuri că problema agrară nu va fi rezolvată fără acordul Adunării Naționale.

Dezbaterile conduse de elementele reacționare în sala „Momolo” au fost deosebit de animate, remarcabile prin opoziția lor radicală față de programul agrar al revoluției . Gh. Magheru a părăsit adunarea fără a fi reușit să-i convingă pe moșieri și pe țărani de buna-credință a guvernului , asistând totodată la demonstrații de ostilitate față de revoluție, care prefigurau evenimentele care aveau să urmeze. Reacția nu s-a limitat la combaterea programului agrar, ci a îndrăznit chiar să propună răsturnarea guvernului și reinstalarea pe tron a domnitorului Gh. Bibescu. Această poziție avea scopul de a ralia toți stăpânii de moșii și țăranii la acțiunea menită să răstoarne guvernul revoluționar , acțiune considerată singura posibilitate de menținere a privilegiilor și a proprietății feudale. Cu toate acestea, la încheierea dezbaterilor, s-a decis formarea unei delegații care să prezinte imediat guvernului protestul împotriva programului agrar. Deputația trimisă la reședința guvernului - conform aprecierii consulului Franței la București - a fost însoțită de un număr foarte mare de moșieri .

Este de remarcat legătura dintre demonstrația reacționară a boierilor conservatori care se adunaseră în sala „Momolo” și acțiunea de a prezenta „complimente” guvernului de către ofițerii garnizoanei din București, datorită inițiativei coloneilor Odobescu și Solomon. După arestarea guvernului , boierii au fost invitați de un trimis special să

meargă la palat pentru a asista la restabilirea regimului Regulamentului Organic. Ca reprezentanți ai marilor boieri și ai altor categorii sociale privilegiate, coloneii Odobescu și Solomon s-au prezentat, în timpul arestării guvernului, ca agenți ai moșierilor. Colonelul Odobescu, de exemplu, s-a adresat membrilor guvernului revoluționar arestați, spunându-le că, conform sistemului lor de organizare, proprietatea era „favorabilă unora și dăunătoare altora”, adică stăpânilor moșiilor. În mod similar, comandantul Gr. Locușteanu, vorbind în numele marilor moșieri, l-a acuzat pe I. Heliade-Râdulescu că guvernul intenționează să-i facă „să moară de foame, pentru că țăranii nu le mai plătesc arendă ”. Mai mult, la arestarea sa, Chr. Tell – un alt membru al guvernului – a fost acuzat că „a îndrăznit să-i facă pe țărani proprietari ”. Proprietarii de pământuri înșiși, la sosirea la palat, au dat vina pe guvern pentru programul agrar al revoluției . Hory, consulul Franței la București, a remarcat, de asemenea, că complotul din 19 iunie fusese determinat de programul agrar.

Acțiunea contrarevoluționară dusă la 19 iunie de către boierii conservatori, deși nu a reușit să înăbușe revoluția, a dus totuși la o nouă schimbare de poziție în cadrul guvernului față de problema agrară, exprimată prin tergiversarea soluționării acesteia.

Adoptarea unei poziții și mai conciliante în relațiile cu proprietarii de pământuri și fermierii a fost determinată și de diverși factori externi. Într-o scrisoare trimisă de la Constantinopol guvernului în a doua jumătate a lunii iunie, Ion Ghica a recomandat acestuia să dea dovadă de mai multă moderație, întrucât anumiți reprezentanți ai guvernului otoman dezaprobau natura radicală a proclamației revoluționare . Ion Ghica a îndemnat guvernul să - mențină ordinea internă cu orice preț, întrucât turcii renunțaseră la mutarea personalului militar la nord de Dunăre, hotărând să trimită în Țara Românească un singur comisar, și anume Suleiman Pașa, care putea fi convins să recunoască transformările aduse de revoluție. Ion Ghica a mai remarcat că, la acea vreme, succesul revoluției depindea exclusiv de modul în care liderii acesteia puteau asigura ordinea internă, considerată un element indispensabil al negocierilor cu turcii. Receptivi la sfaturile primite de la Constantinopol,

liderii revoluției s-au arătat în ultimele zile ale lunii iunie 1848 deosebit de preocupați de evitarea oricărui conflict intern .

Însă zvonurile tot mai persistente privind probabilitatea pătrunderii unei armate rusești în Țara Românească îngrijorau guvernul. Dorind să potolească temerile populației, acesta încerca, prin măsurile adoptate, să mențină ordinea publică, considerând că aceasta era singura soluție la eșecul intervenției militare a puterilor suzerane și protectoare. În acest scop, guvernul încerca să atenueze disensiunile dintre diferitele clase și pături ale societății, datorate poziției lor divergente față de problema agrară.

În aceste circumstanțe, acțiunile Guvernului Provizoriu privind problema agrară au purtat amprenta dorinței de a evita orice conflict între stăpânii moșiilor și fermieri, pe de o parte, și țărănimea corvéabilă, pe de altă parte. Prin proclamația din 21 iunie, guvernul și-a reluat intențiile privind emanciparea și alocarea pământurilor, căutând totodată să-i liniștească pe locuitorii țării. Deși se afirma că „ziua mântuirii pentru toți țăranii a sosit", aceștia au fost din nou somați să-și îndeplinească obligațiile feudale. Această decizie contrazicea flagrant prevederea dată de proclamația din 16 iunie, conform căreia munca prestată de țărani trebuia remunerată de proprietarii de pământuri sau de fermieri. Guvernul considera că în cursul acelui an țăranii trebuiau să îndeplinească serviciile care le erau atribuite prin Regulamentul Organic, după care urmau să fie eliberați.

Starea de anxietate și neliniște din rândul țărănimii a fost, de asemenea, o problemă de îngrijorare specială pentru guvern. În aceeași proclamație, aceasta le-a cerut muncitorilor forțați să rămână calmi „în satele și în casele voastre" și să nu asculte afirmațiile că „acum este revoluția și trebuie să încetați să lucrați", ci să-i confrunte pe acești oameni, să-i prindă și „să-i predea guvernului". În același timp, marii proprietari de pământuri și fermierii au fost sfătuiți să rămână calmi, deoarece guvernul era hotărât să adopte măsuri eficiente pentru a-i forța pe țărani să îndeplinească servicii feudale.

Poziția excesiv de conciliantă adoptată de guvern după reprimarea acțiunii contrarevoluționare, în special în detrimentul țărănimii, a fost dezaprobată de unii lideri ai revoluției. Făcând ecou sentimentului popular, ziarul „Poporul suveran" din 25 iunie a cerut guvernului să fie mai puțin indulgent cu elementele ostile. N. Bălcescu a dezaprobat această politică guvernamentală și a recomandat ca aceasta

să se bazeze și mai mult pe masele populare. El a propus ca acțiunile să fie întreprinse cu mai multă fermitate față de elementele reacționare, deoarece — a subliniat el — acestea „nu ne cruță”. Ultima proclamație a guvernului — „ printre semnatarii căreia figurez și eu, în ciuda absenței mele de la București în momentul pregătirii ei ” — l-a nemulțumit profund pe Bălcescu, deoarece condamna cu fermitate nesupunerea țărănimii față de stipendiile feudale. Democratul revoluționar român și-a exprimat astfel încă o dată dezaprobarea față de amânarea implementării programului agrar de către majoritatea membrilor guvernului. De asemenea, el a îndemnat guvernul să-și intensifice energia și spiritul revoluționar, deosebit de concludent în acest sens fiind apelul „Revoluționați poporul și țăranii! Redactați proclamații și puneți puncte peste i și tăiați peste t!”.

Nemulțumirea exprimată de N. Bălcescu la Focșani - unde se dusese să vadă singur în ce măsură zvonurile despre pătrunderea iminentă a armatelor Rusiei țariste în Țara Românească puteau fi crezute - se explică prin faptul că, fără a neglija importanța factorilor externi, era sincer convins că doar o politică constând în sprijinul acordat de țărănime și, prin urmare, în îndeplinirea obligatorie a programului agrar putea salva revoluția. În lumina acestor considerații, încă pe 25 iunie, N. Bălcescu a cerut guvernului de la Focșani să emită o proclamație prin care țărănimea să fie chemată „să se apere împotriva celor care ar dori să o priveze de drepturile pe care le-a cucerit”. De asemenea, a îndemnat guvernul să acționeze „fără întârziere și cu energie”, deoarece altfel era expusă pericolului de a „ pieni” nu numai pe sine, ci și țara. În ciuda acestor avertismente, guvernul era dispus să-și continue concesiile, încurajând diverse acțiuni ale elementelor reacționare prin lipsa sa de fermitate . Având în vedere această situație, A.G. Golescu l-a îndemnat pe N. Bălcescu să se întoarcă la București pentru a „ apăra radicalismul pur ”, întrucât liderii revoluției care au adoptat această poziție erau puțini la număr.

Elementele reacționare au putut profita de slăbiciunile manifestate de anumiți membri ai guvernului, care, acordând prea multă credibilitate informațiilor insuficient verificate privind pătrunderea armatelor țariste în Țara Românească, au părăsit capitala și s-au refugiat în munți, permițând pe deplin elementelor contrarevoluționare să- și reia activitatea ostilă revoluției .

Mişcarea populară de la Bucureşti urma să anihileze a doua acţiune contrarevoluţionară, astfel încât pe 30 iunie mitropolitul Neofit a fost nevoit să condamne acţiunea boierilor conservatori într-o publicaţie specială.

Reluarea puterii politice de către Guvernul Provizoriu după evenimentele de la sfârşitul lunii iunie 1848 a avut ca efect promovarea unei atitudini mai pronunţate de sprijin faţă de ţărănime. Această politică a fost generată de imposibilitatea guvernului de a-şi menţine puterea fără a recurge la relaţii mai strânse cu masele ţărăneşti, care constituiau elementul social loial capabil să prevină orice tentativă contrarevoluţionară . În plus, dispariţia temporară a pericolului intervenţiei militare străine şi negocierile diplomatice purtate direct cu reprezentanţii Porţii au sporit speranţa că, în cele din urmă, puterea suverană se va abţine de la amestecul în treburile interne ale Ţării Româneşti, ceea ce ar fi permis guvernului să abandoneze atitudinea sa de consideraţie faţă de boierii conservatori.

Guvernul Provizoriu a decis să se bazeze şi mai mult pe ţărănime sub influenţa elementelor revoluţionar-democrate, în special N. Bălcescu, A.G. Golescu şi Gh. Magheru, care, în special prin combaterea şovăielilor lui I. Heliade-Rădulescu, au insistat ca programul revoluţionar să fie transpus în acţiune. Într-o scrisoare de la Sibiu, datată 9 iulie, de exemplu, A.G. Golescu critica atitudinea tolerantă adoptată faţă de elementele contrarevoluţionare. El cerea aplicarea unei politici energice împotriva duşmanilor revoluţiei . Căci, nota el, „a da mână liberă cuiva care s-a ridicat de două ori împotriva guvernului pentru ca să o poată face din nou a treia oară nu mai este generozitate, ci doar o slăbiciune tristă şi periculoasă [80]". A.G. Golescu considera că activitatea guvernului trebuie caracterizată prin măsuri energice, deoarece „în ţările noastre nu se poate face revoluţie fără teroare".

Noua poziţie adoptată de liderii revoluţiei faţă de problema agrară a fost afirmată în proclamaţii şi acte speciale, distinse prin efortul de a găsi o soluţie la problema emancipării şi a alocării de pământ muncitorilor corvéabili . La 11 iunie 1848, adresându-se poporului român, guvernul şi-a subliniat din nou intenţia de a rezolva

80*Anuar 1848,* vol. II, p. 370.

problema agrară în spiritul programului revoluționar. Făcând ecou hotărârii elementelor democrat-revoluționare de a rezolva fără întârziere chestiunea agrară, „ Gazeta de Transilvania ” a afirmat că nu există nicio forță în lume capabilă să-i salveze pe stăpânii de moșii de „pierderea corvéei, a iobăgiei și a zeciuială”. Dând impresia că este hotărât să transpună în practică unele dintre principiile incluse în program, guvernul a prezentat de data aceasta și o propunere concretă, menită să depășească impasul în problema agrară. A considerat oportun ca înainte de constituirea și deschiderea lucrărilor Adunării Naționale, un organism special - o comisie compusă din reprezentanți ai stăpânilor domeniilor și ai corvéables - să se întrunească și să elaboreze un proiect privind condițiile de emancipare și distribuire a pământului, în spiritul principiului proclamat.

Proprietarii de pământuri au fost invitați să acorde „de bunăvoie” drept compensație „corvéables-ilor o parcelă de pământ, <a cărei întindere va fi cea> pe care o consideră necesară și în funcție de mijloacele de plată ale statului”.

Încă o dată, implementarea programului agrar urma să aibă loc doar cu acordul proprietarilor de pământuri. Exproprierea, care reprezenta o soluție sigură pentru constituirea fondului funciar destinat distribuirii terenurilor, a fost respinsă de guvern . Însuși AG Golescu - unul dintre elementele democrat-revoluționare din guvern - a susținut că era necesară convingerea proprietarilor de pământuri să adopte programul agrar.

Preocupat de crearea mijloacelor materiale necesare pentru răscumpărarea pământului ce urma să fie alocat țăranilor, A.G. Golescu i-a explicat lui N. Bălcescu importanța pe care moșiile mănăstirilor o vor avea în acest sens. Într-o scrisoare datată 19 iulie, acesta propunea ca fermierii care exploatau moșiile mănăstirilor închinate Locurilor Sfinte să fie obligați să plătească Statului veniturile pe care le realizau și ca, în caz de opoziție, să fie expulzați. De asemenea, propunea ca fondurile datorate de fermieri moșiilor mănăstirilor neînchinate să fie alocate Trezoreriei Statului, fonduri estimate la un milion de lei sau mai mult.

În ciuda promovării liniei politice de strânsă alianță cu țărănimea, guvernul a continuat să le ceară plata integrală a beneficiilor stabilite prin

Regulamentul Organic, până la implementarea programului agrar. Pe 6 iulie, într-un alt manifest adresat țăranilor, a criticat atitudinea lor de rezistență față de executarea beneficiilor feudale, considerând că această stare de fapt era „cu totul

contrară fraternității la care sunt chemați toți românii". Atitudinea de opoziție manifestată de unii țărani a fost din nou considerată un act dăunător, de natură să compromită „interesele unei mari părți a societății" și să provoace „pierderea recoltei viitoare".

Conștient de nevoia urgentă a sprijinului fără rezerve al țărănimii, guvernul a cerut administratorilor departamentelor la 19 iulie, prin intermediul ministrului său de interne, N. Golescu, să se asigure „că nu se comite niciun abuz" împotriva țăranilor. Administratorii erau obligați să împace „mințile" și să răspândească „ideea salutară a aderării călduroase la noua Constituție". Ura și invidia dintre clase trebuiau să dispară pentru că toți românii „sunt acum frați". Funcționarii publici erau avertizați cu privire la pedeapsa severă pe care o presupunea orice abuz în relațiile lor cu locuitorii.

Această poziție a impus guvernului o atitudine prudentă față de elementele contrarevoluționare. În proclamațiile și acțiunile sale, acesta a insistat în repetate rânduri că „interesele stăpânilor de moșii și ale țăranilor nu trebuie să fie prejudiciate în acest interval" și le-a cerut colaborarea la opera de renaștere socială și națională a poporului român. Cei care părăsiseră țara de teama revoluției au fost rechemați „în sânul patriei" pentru a face cauză comună cu ceilalți locuitori și a demonstra astfel Europei că revoluția avea sprijinul întregului popor. În mod similar, boierii sau alte elemente conservatoare din mediul rural au fost invitați să meargă în capitală pentru a colabora cu guvernul .

Prin adoptarea acestei tactici în relația cu elementele reacționare, scopul nu era doar obținerea cooperării acestora în rezolvarea problemei agrare, ci și monitorizarea lor pentru a preveni izbucnirea oricărei acțiuni contrarevoluționare în țară. În același timp, întoarcerea elementelor reacționare în patria lor ar fi făcut nule acuzațiile formulate împotriva regimului revoluționar de către puterile suverane și protectoare, care invocau dreptul lor de a interveni în numele stabilirii păcii sociale și restabilirii drepturilor elementelor fugite în străinătate.

Adoptarea unei atitudini conciliante pentru a neutraliza opoziția moșierilor față de revoluție nu a exclus însă afirmarea fermă de către guvern a unei atitudini mai ferme față de elementele conservatoare care încercau să tulbure ordinea publică. În proclamația sa din 7 iulie, guvernul

și-a exprimat hotărârea de a pedepsi în mod exemplar intrigile și „orice tentativă de încălcare a libertăților”. Acesta a condamnat - acțiunile anumitor moșieri care „au început să-i pândească pe cetățeni la trecere, ca niște tâlhari, și să-i maltrateze” cu scopul de a tulbura ordinea publică și de a înstrăina masele de cauza revoluției. Guvernul a recurs chiar la arestarea persoanelor care călătoreau prin țară, tulburând ordinea revoluționară .

Linia politică de a se baza și mai mult pe țărănime, adoptată după acțiunea contrarevoluționară de la sfârșitul lunii iunie, s-a manifestat mai ales în angajamentul sătenilor față de acțiuni menite să consolideze regimul revoluționar și să zădărnicească încercările din interior sau din exterior de a restabili sistemul Regulamentelor Organice. Țăranii au fost mobilizați în formațiuni care apărau revoluția și chemați la adunări populare, menite să-și exprime sprijinul pentru Guvernul Provizoriu și dezaprobarea față de acțiunile reacționare. Pentru a obține sprijinul maselor țărănești, fuseseră organizate mari adunări populare la București, printre altele, prin intermediul cărora guvernul intenționa să stabilească contacte directe cu reprezentanții țărănimii din toate satele. N. Bălcescu considera, încă înainte de complotul de la sfârșitul lunii iunie, că aceasta era o modalitate de a consolida poziția guvernului pe frontul intern.

Adunarea unor mase mari de țărani la București a devenit imperativă, mai ales după revenirea guvernului Rucar. Aceasta avea scopul de a zădărnici activitățile contrarevoluționare , care se intensificaseră în urma sosirii în Țara Românească a emisarului otoman Suleiman Pașa. Pregătirile făcute de elementele reacționare din provincii în vederea organizării unei acțiuni convergente în jurul trimisului Porții îngrijorau guvernul . În complicitate cu elementele contrarevoluționare din București, acestea intenționau să se prezinte ca grup în fața comisarului otoman, imediat ce acesta va sosi și „să-i transmită o cerere în care să se arate că guvernul este un rebel, un hoț care dorește să-i jefuiască de ceea ce au acumulat prin sudoarea frunții lor”.

Preocupat de zădărnicirea acestor demonstrații reacționare, guvernul a dispus formarea unor delegații țărănești și trimiterea lor la București, pentru a exprima sprijinul întregului popor pentru revoluție. Delegații erau numiți în cadrul unor adunări organizate în sate unde se exprima sprijinul pentru guvern și, mai ales, pentru politica sa agrară. În același timp, țăranii își exprimau hotărârea de a

apăra cu fermitate programul revoluționar. Deputații aleși vedeau în apelul adresat lor de a merge la București o dovadă elocventă a interesului guvernului pentru rezolvarea problemei agrare, în conformitate cu principiile proclamate la Islaz.

Sosirea la București, înainte de 30 iulie, a unor reprezentanți ai țărănimii, într-un număr destul de mare, a stârnit o impresie puternică , mai ales în ceea ce privește intensificarea stării de spirit revoluționare . Ziarul „ Pruncul român" din 28 iulie a remarcat această impresie.

În capitală, delegațiile țărănești au participat la demonstrații pe „Câmpia Libertății", unde li s-a cerut să depună jurământul că vor apăra revoluția „până la ultima picătură de sânge ". O notă din „Pruncul român" relata, de exemplu, că în ajunul zilei de 27 iulie, câteva sute de săteni din mai multe departamente se adunaseră acolo . Aceștia urmăriseră cu deosebit interes explicațiile care le fuseseră date cu privire la circumstanțele interne și externe în care se desfășura revoluția, exprimându-și totodată încă o dată adeziunea la programul revoluționar.

Reprezentanții țărănimii au ținut să-și exprime acest sprijin față de guvern însuși, organizând demonstrații impresionante în fața sediului acestuia. I. Heliade-Rădulescu subliniază că demonstrația locuitorilor județului Ilfov a produs o impresie deosebită. Aceștia au defilat călare prin fața sediului guvernului, fiecare subunitate administrativă distingându-se „printr-un care care simbolic ", împodobit cu steaguri tricolore . Pe unele care care, alături de care mărșăluiau tineri și tinere, se puteau vedea unelte și diverse produse agricole, simbol al ocupației și al rezultatelor muncii realizate de cea mai numeroasă clasă a societății românești din acea vreme.

Delegațiile țărănești au fost folosite de guvern și ca instrument de influențare a reprezentantului Porții aflat la acea vreme la București. O serie de indicii , inclusiv considerațiile lui Hory — consulul Franței la București — atestă că, prin evidențierea entuziasmului maselor populare, guvernul a urmărit, pe de o parte, să impună recunoașterea programului revoluției și, pe de altă parte, să înăbușe prin însăși prezența țărănimii în capitală orice tentativă contrarevoluționară a boierilor.

În ceea ce privește numărul mare de țărani prezenți la București în timpul negocierilor cu Suleiman Pașa,

În perspectiva recunoașterii regimului revoluționar, diverse surse indică cifre impresionante. Într-o notă publicată în „Pruncul roman” pe 28 iulie, a fost evidențiată sosirea în capitală a numeroase delegații țărănești, respectiv 10-12 mii în doar trei sau patru zile. Pe 31 iulie, Hory nota că peste 2.000 de țărani sosiseră la București numai în ziua precedentă , estimând că numărul acestora era așteptat la peste 12.000 de persoane. Mai mult, într-o scrisoare trimisă lui A.G. Golescu la Paris, vărul său A.C. Golescu menționa că cu ocazia prezenței lui Suleiman Pașa la București se aflau peste 15.000 de țărani. În unele localități, țăranii și- au exprimat intenția de a veni în număr mare la București pentru a -i demonstra reprezentantului Porții aderența lor profundă la cauza revoluției.

În timpul negocierilor cu Suleiman Pașa, delegațiile țărănești au înmânat reprezentanților Porții adrese semnate de locuitorii pe care îi reprezentau, exprimând angajamentul țărănimii față de revoluție. Pe 11 august, o delegație țărănească numărând peste o mie de bărbați — potrivit lui I. Heliade-Rădulescu — reprezentând 400 de sate din departamentul Prahova „s-a prezentat pentru a-l felicita pe Suleiman Pașa și a-i mulțumi pentru bunele sale intenții. Fiecare purta drapelul tricolor în numele satului său”. Comisarul otoman i-a făcut să creadă că programul revoluționar obținuse chiar și recunoașterea Porții, iar aceștia s-au întors acasă cu speranța că sosise în sfârșit momentul emancipării și al atribuirii pământurilor, fără să bănuiască schimbarea bruscă de atitudine a Porții, care devenise intransigentă.

MIȘCAREA ȚĂRĂNESCĂ ÎN TIMPUL REVOLUȚIEI

Tergiversările în rezolvarea problemei agrare, precum și slăbiciunea manifestată de guvernul provizoriu în relațiile sale cu elementele conservatoare, mai ales în timpul celor două acțiuni contrarevoluționare din iunie 1848, nemulțumiseră profund țărănimea. Invitată după triumful revoluției , prin proclamații speciale, să continue să îndeplinească serviciile feudale în acel an, aceasta a refuzat să li se supună , deoarece aceste prevederi contraziceau nu numai spiritul revoluționar care anima întreaga țară, ci și asigurările de eliberare conținute în programul Islaz. Dornică să ia în posesie pământurile care le fuseseră promise, țărănimea a desfășurat o amplă mișcare antifeudală încă de la începutul revoluției. Luptând pentru realizarea emancipării și distribuirea pământurilor, aceasta a încălcat prevederile guvernului privind amânarea implementării programului agrar, exprimându-și astfel dorința de a-l vedea tradus în practică fără alte întârzieri. Tendința de emancipare și distribuire a pământului în cadrul programului Islaz a fost atât de puternică încât a generat numeroase tulburări sociale, care s-au transformat treptat într-o adevărată mișcare țărănească, urmărind realizarea programului agrar al revoluției. Prin aceste acțiuni, țărănimea a urmărit abolirea corvéei, a zeciuială, a monopolurilor și, în general, a oricărei iobăgii feudale [81].

81„Vezi date mai ample în acest sens în Apostol Stan, *Aspecte ale mișcării țărănești în timpul revoluției de la 1848 în Țara Românească* ” , în Studii și materiale de istorie modernă , vol. III, București, 1961.”

Propaganda revoluționară a jucat un rol extrem de important în formarea unei conștiințe revoluționare în rândul țărănimii . Ea a contribuit decisiv la atragerea acesteia într-o mișcare de sprijin pentru revoluție, precum și la mobilizarea lor în unități de apărare. Deși guvernul a încercat prin propagandă să calmeze satele, în vederea atenuării contradicțiilor sociale grave și a pregătirii țăranilor pentru soluționarea problemei agrare pe baza unui compromis cu stăpânii de moșii, ea a contribuit la dezvoltarea în rândurile acestora a unei puternice conștiințe revoluționare. În același timp, contrar intențiilor majorității membrilor guvernului , propaganda a constituit un element puternic în stimularea tendinței spontane a țăranilor de a abandona executarea serviciilor feudale.

Inițiată chiar înainte de izbucnirea revoluției cu scopul de a câștiga sprijinul țărănimii, campania de propagandă a continuat în sate pe tot parcursul revoluției, dar a câștigat în intensitate mai ales după revenirea guvernului Rucàr. Deși țărănimea era în general la curent cu evenimentele care se desfășurau în țară, amânarea implementării programului agrar precum și lipsa de fermitate a guvernului în relațiile sale cu elementele contrarevoluționare le descurajaseră. Starea de incertitudine și anxietate în care se afla țărănimea la începutul lunii iulie 1848 făcea imperativă punerea în aplicare a planului de propagandă prin comisari speciali guvernamentali.

În organizarea campaniei de propagandă, punctul de plecare a fost premisa — subliniată cu atâta insistență de liderii revoluționar-democrați, dar relevată mai ales de evenimentele de la sfârșitul lunii iulie — că țăranii erau „singura noastră putere”. N. Bălcescu a insistat în mod special asupra faptului că țărănimea trebuia transformată într-un instrument de sprijin pentru aplicarea anumitor principii ale programului revoluționar. El a remarcat că, după preluarea puterii politice de către guvern până la plecarea sa la Constantinopol, „ne-am organizat și am sprijinit împotriva tuturor, în afară de Tell, care m-a secundat, comisarii, singurii, aș putea spune, care au salvat revoluția prin ideile pe care le-au propagat în țară ” [82].

Având în vedere nivelul scăzut de activitate din luna iunie 1848, conform concepției unor lideri, dar mai ales a lui N. Bălcescu și A.G. Golescu, propaganda urma să se desfășoare prin cele

82N. Balcescu, *Opéré,* voi. IV, p. 140.

mai variate mijloace și printr-o rețea deosebit de largă de agenți.

Departe de a se limita la activitatea propriu-zisă a reprezentanților guvernului, aceasta urma să implice „o multitudine de iribuni și demagogi răspândiți în întreaga țară”. Principalul element de sprijin în provincii era reprezentat de intelectualii care urmau să sprijine revoluția și eforturile guvernului provizoriu de a pune în aplicare programul agrar. Băl- Iiescu a atribuit un rol deosebit acțiunii menite să ridice conștiința revoluționară a țărănimii, care urma să fie transformată în „organe fidele ale libertății”.

Campania de propagandă s-a bazat nu doar pe agenții guvernamentali și colaboratorii lor departamentali, ci și pe presa revoluționară. N. Bălcescu a desfășurat o activitate intensă menită să o transforme într-un factor de creștere a conștiinței sociale, politice și naționale a întregii țărănimi. După revenirea guvernului Rucăr, democratul revoluționar român a asigurat distribuirea presei și a altor publicații guvernamentale în mediul rural într-un număr cât mai mare posibil. N. Bălcescu s-a străduit, de asemenea, să asigure propaganda în rândul țărănimii prin intermediul unei gazete speciale „Învățătorul satului ”, care fusese deja publicată sub vechiul regim. El intenționa să o transforme într-un ziar revoluționar , așa cum i-a recomandat A.G. Golescu, care i-a cerut să „pună mâna” pe redacția ziarului „ Învățătorul satului ” . Printr-un decret guvernamental emis la 14 iulie, N. Bălcescu a fost numit redactor-șef al publicației menționate anterior. Democratul-revoluționar român aspira să o transforme într-una dintre cele mai importante platforme de propagare a ideilor revoluționare în rândul țărănimii.

În crearea unui climat revoluționar, în special pentru implementarea programului agrar, un rol important l-au jucat cluburile formate în orașe, mai ales după preluarea puterii de către guvernul provizoriu. La Craiova, de exemplu, în cadrul clubului care își stabilise sediul într-o clădire școlară, au fost prezentate unui public numeros comentarii asupra anumitor puncte esențiale ale programului. Vorbind despre emanciparea și distribuirea pământului către țărănime, Petrache Eliad a afirmat „de la o tribună înaltă că pământurile ce vor fi cedate de stăpânii domeniilor locuitorilor sunt plătite din roadele muncii lor de atâtea secole”, considerând că distribuirea pământului trebuie efectuată fără compensații.

Această poziție enunțată categoric i-a determinat pe boieri și țărani să părăsească astfel de adunări și „să nu se mai întoarcă niciodată la ele". În absența acestora, dezbaterile se desfășurau în prezența unor reprezentanți ai oamenilor de rând, pe care un document emis de autoritățile Locotenentei Princiare după 13 septembrie 1848 îi descria drept „cerșetori sau sans-culottes, cum se spune pe franceză". În mod similar, discuțiile despre proprietăți purtate la clubul din Ploiești, care funcționa încă în incinta unei școli, au căpătat un pronunțat caracter antiseniorian. După înfrângerea revoluției, Lod Codru-Drăguçan a fost acuzat că s-a urcat la amvonul școlii și a rostit „cuvinte deosebit de vexatorii și calomnioase la adresa stăpânilor de moșii".

Începutul unei campanii sistematice de propagandă în întreaga țară a avut loc în prima parte a lunii iulie 1848, când comisarii erau deja în departamente. În fiecare district, Comitetul de Propagandă de la București, condus de N. Bălcescu, delegase câte un comisar care se remarca nu doar prin ideile revoluționare pe care le răspândeau, ci și prin costumul pe care îl purta. Comisarii purtau „o eșarfă tricoloră" care - așa cum nota I. Heliade Rădulescu - reprezenta un simbol „sacru pentru locuitorii de la țară". Țăranii i-au primit cu mare entuziasm pe acești reprezentanți ai guvernului , consultându-i și considerându-i „profeți".

În special duminica, comisarii călătoreau la țară. Andrei Daniel, de exemplu, comisar în departamentul Teleorman, îi invita pe săteni la „solemnitatea" proclamării și interpretării Constituției, care avea loc între zidurile bisericii. Adunările erau deschise de preoți , după care proclamația revoluționară era citită și explicată, comentându-se punctele principale ale acesteia. După plecarea comisarilor, preoții urmau să-i informeze pe locuitori despre celelalte acte și manifeste elaborate ulterior de guvern. Ministerul de Interne cerea ca aceste documente să fie citite în toate sărbătorile, dar mai ales duminica „la poarta bisericii, în sat și oriunde se adună țăranii".

La sfârșitul adunărilor țărănești, pe acoperișurile bisericilor și instituțiilor publice din fiecare localitate rurală erau arborate steaguri tricolore, considerate un simbol al puterii revoluționare. Acțiunea de propagandă a contribuit, printre altele, la dezvoltarea conștiinței naționale a maselor țărănești.

Comisarii au trezit în mințile și inimile sătenilor „dragostea de patrie și naționalitate”, încercând să-i scoată din izolarea la care îi condamnase regimul feudal, stârnindu-le interesul pentru problemele politice, dar mai ales devotamentul față de patrie. Se observa că, prin propagandă, „acele sentimente nobile până acum latente sub jugul tiraniei” au fost trezite în inimile țăranilor și li s-a inspirat „dragostea de patrie” și de naționalitate.

Conform concepției guvernului, depunerea jurământului FAȚĂ DE „Constituție” era garanția angajamentului țărănimii față de programul revoluționar. Urmând instrucțiunile elaborate, comisarii organizau depunerea jurământului după ce explicau programul revoluționar. Aceștia semnalau „încrederea și buna-credință” cu care țăranii se angajau să sprijine revoluția. În unele sate, depunerea jurământului avea loc conform unui adevărat ritual. În departamentul Eomanati, de exemplu, jurământul „a fost citit de toți preoții prezenți în sat, îmbrăcați în straie preoțești, sub stema și steagurile naționale”. După depunerea jurământului, sătenii din acest departament se angajau să nu precupețească niciun efort pentru a apăra „această lege sacră”. Ei chiar și-au exprimat rezoluția „de a-și sacrifica propria viață libertății și cuceririi drepturilor lor”. În mod similar, în alte departamente ale țării, țăranii se angajau să facă tot posibilul pentru a apăra revoluția.

În conformitate cu instrucțiunile primite de la guvern , propaganda a fost condusă într-un spirit conciliant. Însă unii dintre comisari au adoptat o poziție radicală , în general ostilă față de boieri, din cauza atitudinii opoziționale - manifestate de țărănime față de moșieri și agricultori. În departamentul Gorj, de exemplu, unul dintre comisari a remarcat: „Pe cât posibil insuflăm țăranilor ostilitate față de stăpânii moșiilor, pentru că numai așa își poate atinge propaganda scopul.” Gh. Călinescu, profesor și propagandist în Oltenia, s-a străduit să trezească în rândul muncii silite „sentimente de mare ostilitate față de moșieri ”. În departamentele Prahova și Ilfov, comisarii i-au îndemnat pe săteni să se opună executării serviciilor feudale. Pe 21 iulie, consulii și negustorii străini din Brăila au protestat la guvern împotriva spiritului revoluționar al comisarilor care desfășurau activități de propagandă.

Ministerul de Interne dezaproba spiritul de ostilitate față de stăpânii de moșii și de fermierii în care

se desfășurau aceste acțiuni, considerând că a cere corveabililor să „ridice ciomagul asupra boierilor” constituia o atitudine contrară ideilor de dreptate și fraternitate proclamate de Constituție, care putea duce la consecințe grave. Administratorii erau invitați să atragă atenția comisarilor asupra inoportunității unei astfel de poziții. În același timp, aceștia urmau să-i supravegheze pe comisari și să-i sfătuiască pe cei care intenționau să- i incite pe țărani împotriva boierilor că o astfel de propagandă era dăunătoare soartei revoluției.

Totuși, mulți comisari au continuat să răspândească ideea luptei împotriva moșierilor și arendașilor în rândul țărănimii, ceea ce a dus la demiterea lor. I. Heliade-Rădu lescu și-a asumat meritul de a fi demis zece comisari care răspândeau propagandă contrară „spiritului mișcării și ordinii”. În opinia sa, comisarii ar trebui să insufle țăranilor „dragostea de muncă” și supunerea față de „legile încă în vigoare”. Mai mult, prin chiar actul de raliere a țărănimii la programul revoluționar, comisarii au stimulat spiritul de luptă al țăranilor împotriva moșierilor și arendașilor.

Campania de propagandă inițiată de guvern încă înainte de revoluție, dar care a devenit deosebit de intensă la începutul lunii iulie, a determinat o profundă mișcare de adeziune a țărănimii la programul revoluționar. În ciuda caracterului său în general conciliant, aceasta i-a luminat pe săteni, le-a dezvoltat conștiința în ceea ce privește dreptul la posesia absolută a parcelelor care le-au fost atribuite spre folosință, stimulându-i la acțiuni care vizau abolirea imediată a serviciilor feudale și, uneori, la adoptarea unei atitudini ostile față de stăpânii moșiilor și fermieri.

Corvéea, una dintre obligațiile împovărătoare ale țărănimii, era o servitute a cărei abolire imediată era un obiectiv primordial al mișcării țărănești. Abolirea sa a reprezentat o lovitură serioasă pentru sistemul agrar al Regulamentului Organic, deoarece această obligație era principalul mijloc pentru proprietarii de pământuri și fermieri de a spori rezerva seniorială. Semnalând pericolul grav reprezentat de abolirea corvéei, la 26 iunie, administrația Romanați a informat Ministerul de Interne că, după difuzarea Proclamației de la Islaz, muncitorii corvéei din mai multe sate „au refuzat, de la acea dată, să își îndeplinească obligațiile”. Țăranii s-au opus executării corvéei, deși prevederile guvernului provizoriu de la

Raiova privind amânarea emancipării și distribuirea pământurilor „au fost comunicate tuturor satelor, cu sfaturi în această privință și sugestii de moderare”. Întreruperea serviciilor feudale a fost înregistrată de la izbucnirea revoluției și în comitatul Vlaçca. În ciuda sfaturilor guvernului, corvéabilii au refuzat să „îndeplinească” „obligațiile față de proprietate”. Aceștia erau „animați de sentimente de ostilitate implacabilă” față de stăpânii domeniilor, provocându-le „pierderi semnificative”.

Larga mișcare țărănească împotriva corveei și a tuturor serviciilor feudale a fost generată de chiar actele guvernului provizoriu, care au marcat începutul evoluției. Spiritul acestor documente și în special cel al Proclamației Islaz [83], pe care țărănimea nu s-a săturat să o invoce nici în momentul în care guvernul a anunțat amânarea implementării programului agrar, a îndemnat-o la luptă. Previziunile proclamației i-au animat pe țărani, care doreau să fie emancipați și făcuți proprietari fără întârziere. Pe 14 iunie, administratorul departamentului Ilfov a informat Ministerul de Interne că la chemarea fermierilor de a îndeplini serviciile , locuitorii au răspuns că nu mai doresc să fie deranjați, considerându-se deja eliberați de toate obligațiile feudale . Când proprietarii de pământuri și fermierii le-au cerut să efectueze munca silnică, țăranii au răspuns că ei sunt proprietarii, vechile raporturi feudale fiind abolite. Această interpretare a Proclamației Islaz a stânjenit autoritățile revoluționare. Pe 21 iulie, Dimitrie Golescu a informat Ministerul de Interne că proclamația vehiculată în departamentul Brada a fost „înțeleasă greșit” de țărani, care au considerat- o un act în virtutea căruia erau eliberați de orice obligație față de moșieri și agricultori. Mai mult, în departamentul Muscel, țăranii au refuzat să presteze serviciile, susținând că „munca silnică a fost abolită”.

Măsurile adoptate ulterior de guvern pentru a le explica faptul că emanciparea și distribuirea pământului erau, deocamdată, o chestiune de principiu, nu au reușit să alunge din mintea țăranilor stipulațiile Proclamației Islaz, pe care aceștia continuau să le invoce în sprijinul refuzului de a îndeplini servicii feudale. Astfel, țăranii din departamentele Vlača și Teleorman, pe care proprietarii de pământuri și fermierii îi chemaseră să își îndeplinească obligațiile, au afirmat

83Arhivele Istorice Centrale, MIDC nr. 225/1848, p. [106, 510, 533 etc.].

că „refuză să îndeplinească corvée, întrucât au fost emancipați de aceasta”. Locuitorii departamentului Romanafi, invitați să respecte decretele emise ulterior de guvern privind caracterul obligatoriu al corvéei, au declarat că nu intenționează să se supună niciunui ordin în afară de primul, care a abolit toate serviciile feudale.

Opoziția fermă a unei părți a țărănimii față de executarea muncii corvée a fost generată de climatul revoluționar care se crease imediat după izbucnirea revoluției. Animați de principiile eliberatoare incluse în programul agrar, țăranii — așa cum a subliniat proprietarul unei moșii din județul Gorj — erau „excitați” și „se opuneau drepturilor stăpânilor lor”. Această stare de excitație în rândul țărănimii a fost remarcată și de un fermier din județul Ilfov, care a subliniat că în timpul revoluției „excitația ajunsese la un asemenea punct” încât colectarea muncii corvée și a altor beneficii era imposibilă. Încurajați de regimul revoluționar, care promisese că îi va face proprietari, țăranii își pierduseră „respectul pentru proprietate [84]”. Refuzul de a îndeplini obligațiile stipulate în sistemul corvée a cauzat mari dificultăți proprietarilor de pământuri și fermierilor în efectuarea lucrărilor destinate întreținerii și recoltării cerealelor din rezerva moșierească. Semnificativ în acest sens este un raport al unui comisar de propagandă, datat 25 iunie 1848, care afirma că în multe sate din județul Vlaçca „munca câmpului abia se desfășoară”. Țăranii refuzau frecvent să efectueze muncă corvée pentru recolta de cereale de vară. Această opoziție era deosebit de acerbă în comitatele de câmpie din partea de sud a țării, unde producția de cereale comercializabile pe rezervația moșierească era de o importanță deosebită pentru proprietarii de pământuri și fermieri.

De asemenea, trebuie menționat că refuzul parțial al țăranilor de a efectua corvée a cauzat, de asemenea, pierderi mari beneficiarilor.

Aceasta a contribuit, printre altele, la punerea în pericol a recoltelor de porumb din moșiile menționate anterior. Acest fenomen s-a manifestat puternic în județele Ilfov, Teleorman, Romanați și Dolj. Această formă de luptă antifeudală a fost înregistrată pe tot parcursul revoluției [85]. Refuzul de a efectua munci corvée pentru recoltarea fânului a fost o altă modalitate de abolire spontană

84 Biblioteca Academiei, ms. 3886, f. 41.
85 Ibidem, ms. 3887, f. 552-553.

a relațiilor agrare feudale. În județele Romanači, Teleorman , Prahova și Rîmnicu Sărat, mulți țărani au refuzat să presteze astfel de servicii pentru moșie . Această rezistență s-a manifestat și în executarea lucrărilor cerute de arboricultură și viticultură.

Imposibilitatea utilizării muncii forțate pentru lucrările de recoltare pe rezervele seniorului i-a determinat pe unii proprietari de pământuri și agricultori să recurgă la muncă forțată. Astfel, fermierul moșiei Urzica Mare a menționat că, din cauza atitudinii muncitorilor forțați, a fost nevoit să angajeze „cu mare greutate și cheltuială" oameni din alte sate pentru a efectua lucrările necesare. Proprietarul moșiilor Juica și Fundeni (Ilfov) a recurs și el la angajarea de oameni din alte localități, din cauza refuzului muncitorilor săi forțați de a îndeplini servicii feudale. În mod similar, în județele Prahova, Romanaji și Teleorman sunt menționate eforturile proprietarilor de pământuri și agricultorilor de a folosi muncă forțată. După ce revoluția a fost înăbușită, într-un raport care a evidențiat amploarea opoziției față de corvée, autoritățile au remarcat numeroase cazuri în care proprietarii de pământuri și agricultorii au reușit să obțină lucrări pe rezervația senior doar în schimbul unei sume „foarte covârșitoare".

Refuzul de a accepta beneficiile prevăzute în sistemul corvée era uneori combinat cu efectuarea de către țărani a lucrărilor de recoltare pe rezervele senine în propriul beneficiu. Muncitorii corvée anulau astfel toate drepturile feudale ale proprietarilor și arendașilor nu numai în ceea ce privește parcelele acordate lor spre folosință, ci și restul moșiei. În departamentul Teleorman, de exemplu, acest fenomen a atins proporții destul de mari. Mulți țărani recoltau porumbul semănat în rezervație și îl depozitau în depozitele lor. Țăranii din departamentele Prahova și Ilfov coseau fânul din rezervele senine și îl depozitau pentru uz propriu. Drepturile de proprietate feudală erau încălcate și de țărani prin refuzul de a presta servicii de muncă sau de a plăti sumele de bani fixate pentru loturile suplimentare luate din rezerva domeniului care le erau acordate spre folosință . În mod similar, în vecinătatea diferitelor orașe, emfiteuții care foloseau terenuri agricole refuzau să plătească sumele datorate proprietarilor și arendașilor. În unele sate, opoziția lor față de executarea corvéei a mers mână în mână cu distrugerea pietrelor de hotar care delimitau domeniile, un act care simboliza dorința țăranilor de a desființa sistemul proprietății feudale.

Amploarea fenomenului de opoziție față de îndeplinirea corveei este atestată de o serie întreagă de surse. La 10 iulie, administratorul comitatului Vlașca a atras atenția Ministerului de Interne asupra refuzului locuitorilor mai multor comitate de a îndeplini servicii feudale. La rândul său, administratorul comitatului Eomanați a constatat opoziția unui număr mare de sate față de îndeplinirea corveei. La 16 iulie, administratorul comitatului Dolj a menționat, de asemenea, numeroase cazuri de rezistență la îndeplinirea obligațiilor prevăzute de sistemul corveei . Acesta a menționat că, în urma acestui fapt, „majoritatea proprietarilor de pământuri și a fermierilor au suferit pierderi însemnate în timpul lucrului la recoltă”. Într-un alt raport al aceluiași departament, redactat după înăbușirea revoluției, se sublinia că „în timpul <revoluției > nu s-a recoltat produsul câmpurilor aparținând tuturor fermierilor și proprietarilor de pământuri”. Informații elocvente privind opoziția țărănimii față de serviciul corveei au fost furnizate și de administrațiile județelor Ialomița, Teleorman și Buzău. Mai mult, încă de la mijlocul lunii iulie 1848, Ministerul de Interne, care a fost informat despre această stare de fapt, a informat Guvernul Provizoriu că va primi numeroase plângeri de la proprietarii de moșii și de la fermieri, precum și rapoarte de la administratorii județeni, care atestă că în rândul țăranilor exista o adevărată stare de insubordonare, deoarece aceștia refuzau să își îndeplinească „obligațiile față de proprietate” și condamnau recolta „la distrugerea totală”.

Refuzul aproape în totalitate al țărănimii de a presta muncă corvée a fost subliniat și de autoritățile din Caymacami, după înăbușirea revoluției. La 11 noiembrie 1849, Departamentul de Interne a declarat că țăranii care locuiau pe pământurile statului, „mânați de spiritul rebeliunii și al insubordonării ”, au - cauzat daune grave fermierilor. În mod similar, mitropolitul Neofit, prezentând situația moșiilor mănăstirești în timpul revoluției, a subliniat că muncitorii corvée se opuneau prestării serviciilor de muncă. Având în vedere refuzul general al țăranilor care locuiau pe moșiile mănăstirești de a presta muncă corvée, „produsele câmpului nu au fost recoltate, fânul nu a fost cosit, iar cultivarea a fost neglijată”. Mai mult, într-un alt document din toamna anului 1848 se menționa că în timpul revoluției, „printr-o încăpățânare și o răutate fără precedent”, țăranii „au refuzat să își îndeplinească obligațiile asumate prin sistemul corvée , precum și alte obligații față de fermierii și

proprietarii pe moșiile cărora locuiau", astfel încât recolta din rezervația seniorială a fost complet compromisă .

Zeciuiala, o altă obligație feudală a țărănimii , a reprezentat un alt obiectiv al luptei împotriva regimului agrar al Regulamentului Organic. Opoziția la plata zeciuielii a cauzat mari pagube, în special proprietarilor de pământuri și agricultorilor din zonele de câmpie. În județele Vlaçca, Teleorman și Dolj, acest fenomen s-a resimțit puternic în ceea ce privește porumbul semănat de țărani. Anularea zeciuielii s-a aplicat în diverse locuri tuturor produselor recoltate de țărani. Atitudinea manifestată de unii corvéabili din județele Dolj și Vlaçca este o dovadă elocventă în acest sens. Refuzul plății zeciuielii a fost consemnat și în ceea ce privește arboricultura și viticultura . Această formă de luptă antifeudală a fost întâlnită mai ales în județele Buzău și Romana. Opoziția față de zeciuială se răspândise în toate regiunile Țării Românești. Acest lucru a fost remarcat chiar de Ministerul de Interne, care a subliniat că în timpul revoluției țăranii și-au însușit roadele recoltei, fără a plăti zeciuiala fixă, în credința că „vor fi făcuți proprietari de moșii private" [84] .

Lupta țărănimii împotriva privilegiilor feudale s-a concretizat și în abolirea monopolurilor senioriale în timpul revoluției . În departamentele Teleorman, Romanajii, Ilfov, Rîmnicu Sărat și Dolj, monopolul forestier a fost desființat în unele locuri prin exploatare forestieră fără acordul proprietarilor de pământuri. Abolirea monopolului asupra exploatării morilor a fost, de asemenea, un obiectiv al luptei țărănimii împotriva privilegiilor feudale. Deși nu de proporții generale, acest fenomen a fost totuși înregistrat în diverse localități. Conform unor relatări, în departamentele Prahova și Dolj, corveabilii confiscaseră morile. Proprietarii de pământuri și fermierii - precum cei din departamentele Prahova, Teleorman și Ilfov - au fost uneori puși în situația de a nu-și putea încasa veniturile din monopolul cârciumilor și al magazinelor alimentare. Lupta pentru abolirea acestui monopol , care a fost aproape universală, este atestată de o cerere a fermierilor moșiilor mănăstirești din Oltenia, unde s-a arătat că în timpul revoluției sătenii închiseseră cârciumile.

[81] *Anul 1848,* vol. V, p. 189.

asupra căreia dețineau monopolul. O parte a țărănimii a ignorat interdicția de vânzare a băuturilor în mediul rural.

De asemenea, trebuie menționat că în anumite locuri monopolul asupra mlaștinilor și iazurilor special amenajate pentru pescuit a fost, de asemenea, desființat de către săteni.

Țăranii își pășteau vitele pe câmpuri sau pășuni aparținând proprietarilor sau arendașilor , ceea ce reprezenta o altă formă de protest împotriva sistemului feudal de proprietate. Manifestări similare se observă în multe județe, în special în Ilfov, Vlașca, Teleorman, Prahova, Rîmnicu Sărat și Dîmbovița. Același fenomen se înregistrează și în Oltenia, și mai precis în județele Eomanați, Mehedinți și Gorj. Manifestări de acest fel erau destul de frecvente în Țara Românească, fapt consemnat de un document datat 9 octombrie 1848 care arată că în multe locuri țăranii își pășteau vitele pe terenuri cultivate cu cereale ce făceau parte din rezervele seninești, ceea ce provoca pagube însemnate proprietarilor și arendașilor.

Țăranii își lăsau animalele să pască pe pășunile proprietarilor de moșii și ale fermierilor. Documentația deosebit de amplă în acest sens se referă la departamentul Teleorman.

Iobăgie sau *iobăgie* *, o taxă pe care guvernul provizoriu o considera abolită, a fost totuși solicitată de stăpânii moșiilor și de fermieri, la care țăranii s-au opus cu înverșunare. În unele locuri, sătenii au refuzat să plătească sumele datorate impozitului pe cap, o taxă abolită prin Proclamația de la Islaz, dar încă în vigoare, deoarece reforma fiscală planificată nu fusese implementată.

Obținerea de despăgubiri pentru abuzurile și ilegalitățile comise în temeiul Regulamentului Organic de către proprietari de pământuri, agricultori sau reprezentanți ai administrației locale a generat o puternică mișcare petiționară, mai ales în Oltenia. Țăranii din departamentul Dolj s-au deplasat în diverse localități, invitând locuitorii să prezinte petiții împotriva ilegalităților comise de vechiul regim și să ceară distribuiri. La 21 iulie 1848, administratorul adjunct al districtului Jiu, menționând o astfel de stare de fapt , a observat că șefii corveabililor făceau o...

* bărbați puși la dispoziție de sat pentru slujba stăpânului domeniului în proporție de 4% în Țara Românească și 10% în Moldova.

[86] Vezi în acest sens Arhivele Istorice Centrale, MIDC nr. 225/1848 f. 470, 473, 524, 565; *ibidem,* nr. 225, b/1848, f. 31, 140, 163; *ibidem,* MIDA, nr. 20/1849, f. 444; Biblioteca Academiei, ms. 3838, f. 50, *ibidem,* ms. 3886, f. 237; *Anul 1848,* vol. III, p. 4, etc.

agitație de acest fel și că urmăreau să „ne oblige să le restituim locuitorilor tot ce le-am luat ca obligații față de proprietate”. În urma acestei acțiuni, starea de spirit a sătenilor atinsese un punct culminant.

Opoziția față de servituțile feudale a generat o puternică acțiune petiționară în rândul proprietarilor de pământuri și al fermierilor.85 Cu mare abilitate, aceștia au încercat să profite de prevederile guvernului provizoriu referitoare la amânarea aplicării programului agrar, bazându-și revendicările - privind servituțile feudale pe principiul respectului pentru proprietate proclamat de însăși revoluție.

Fermierii, în special, au subliniat în petițiile lor gravele efecte negative ale întreruperii serviciilor feudale. Foarte elocventă în acest sens este plângerea adresată de un grup de fermieri Ministerului de Interne: „Ca fermieri, proprietari de distilerii și persoane care desfășoară și alte operațiuni comerciale , ne-am vărsat averea la Fondul Statului prin plata arendelor, am plătit locuitorilor suficient pentru a le satisface nevoile în contul muncii și produselor lor, am extins lucrările de arat în vederea dezvoltării economiei și întotdeauna în speranța că toate acestea se vor realiza cu ajutorul corvéables.”

În mod similar, țăranii moșiilor mănăstirești oltenești și-au exprimat profunda nemulțumire față de refuzul sătenilor de a îndeplini obligațiile de corvée, deoarece acest lucru îi împiedica să-și recupereze sumele investite în exploatarea moșiilor. Alți țărani s-au plâns Ministerului de Interne că sunt amenințați cu pierderea fondurilor investite în agricultură, deoarece „țăranii consideră că au dobândit drepturi și refuză să recunoască legile în vigoare ”. Aceștia menționau că se află în situația de a pierde „ tot capitalul, fără cea mai mică speranță de a remedia această situație”. Invocând faptul că Constituția revoluționară proclama fericirea tuturor claselor, proprietarii de pământuri și țăranii au cerut guvernului provizoriu să le acorde sprijinul său, deoarece - au subliniat ei - „nu există niciun motiv întemeiat pentru care să fim sacrificați, ca averea noastră să rămână în mâinile țăranilor, căci este imposibil să obținem de la ei ceea ce ni se cuvine fără sprijinul guvernului”.

Întreruperea serviciilor feudale, care căpătase un caracter aproape general, i-a pus pe liderii revoluției într-o situație deosebit de dificilă. Prin trimiterea la administrație-

Vorbitorii departamentelor au anunțat ultimele decrete guvernamentale prin care emanciparea și distribuirea pământurilor au fost amânate, Ministerul de Interne a îndemnat organele sale administrative să nu admită „nicio modificare" în relațiile agrare. Între timp, în conformitate cu prevederile primite și ținând cont de numeroasele plângeri ale proprietarilor de pământuri și fermierilor, autoritățile locale adoptaseră măsuri menite să oblige țărănimea să efectueze corvée, fără a obține însă rezultatul scontat.

Administratorii departamentali au informat Ministerul de Interne că luaseră măsuri pentru a anunța în toate satele că obligațiile feudale ale țăranilor erau încă valabile „până când Adunarea Națională Constituantă va adopta o nouă lege". Cu toate acestea, țăranii au persistat în refuzul lor de a presta serviciile de muncă. Drept urmare, reprezentanții lor, aleși în mai multe localități, au fost invitați la sediile administrațiilor, unde li s-a ordonat să îndeplinească obligațiile prevăzute de sistemul corvée.

Administratorii unor departamente s-au deplasat înșiși la țară, sperând în acest fel să-i determine pe corvéanți să execute diverse lucrări pe moșiile proprietarilor și arendașilor . Aron Florian, administratorul departamentului Ilfov, a relatat pe 21 iulie că a vizitat personal mai multe sate în acest scop. Administratorul Teleormanului a mai relatat că a vizitat toate satele, sfătuind locuitorii „să respecte și să se supună prevederilor date", „și nu celor conținute în prima proclamație". Dar locuitorii „refuzând cu încăpățânare să se supună, au oprit complet toate lucrările pe câmpurile proprietarilor și arendașilor". În departamentul Ilfov, administratorul adjunct al districtului Sabaru a vizitat satele fără succes, arătându-le locuitorilor că „până când nu se vor elabora noile legi privind obligațiile reciproce, nimeni nu poate cere nicio modificare a celor în vigoare".

Ministerul de Interne, informat de autoritățile locale despre imposibilitatea de a-i convinge pe țărani că sistemul agrar al Regulamentului Organic rămânea încă în vigoare, s-a mulțumit să dea prevederi care nu erau de natură să producă rezultatele scontate. Răspunzând la 28 iunie administrației din Romanați care o informa despre refuzul general al locuitorilor departamentului de a efectua corvéea, Ministerul de Interne a solicitat aplicarea unor măsuri constând în „sfatul și recomandarea" țăranilor de a-și retrage opoziția, măsuri elaborate în

în lumina ultimelor decrete emise de guvern. Dispoziții similare au fost transmise administrațiilor din Teleorman și Muscel. Considerând că metoda persuasiunii era cea mai potrivită la momentul respectiv, în cazurile cele mai grave Ministerul de Interne trimitea reprezentanți la departamentele special însărcinate cu invitarea „locuitorilor să își îndeplinească obligațiile față de proprietate”.

Pentru a pune capăt acestei stări de fapt, guvernul se angajase să-i amenințe pe țărani cu pierderea drepturilor stipulate de programul agrar, în special dreptul la atribuirea pământului. De asemenea, aceștia au fost avertizați că vor fi obligați să plătească despăgubiri stăpânilor de moșii și arendașilor pentru pierderile rezultate din neîndeplinirea serviciilor feudale. Astfel, de exemplu, Ministerul de Interne, după ce a luat act de pierderile suferite de aceștia din urmă, a invitat administrația departamentului Vlaçca să procedeze la evaluarea acestor pierderi în scopul stabilirii cuantumului despăgubirilor. Aceeași amenințare a fost adresată țăranilor din departamentul Romanará. Unii dintre comisarii însărcinați cu propaganda din acest departament , în dorința de a potoli furia fermierilor în special, au sugerat să întocmească acte în care să fie evaluate daunele cauzate acestora prin refuzul țăranilor de a efectua corvéea.

Deși liderii revoluției lansaseră o campanie puternică pentru a convinge țărănimea să nu întrerupă serviciile feudale, nemulțumirea moșierilor și a fermierilor creștea, aceștia așteptându-se la măsuri ferme, chiar violente, împotriva celor supuși muncii silnice. Moșierii și-au exprimat nedumerirea față de slăbiciunea manifestată de autoritățile locale față de cei supuși muncii silnice. Astfel, pe 11 august, arendașul mai multor moșii din județele Teleorman și Vlaçca a denunțat refuzul încăpățânat al țăranilor de a efectua muncă silnică, după care a observat că autoritățile locale dau dovadă de prea puțină energie în eforturile lor de a impune servicii feudale. El a declarat că „s-ar teme să-i oblige pe țărani să-și îndeplinească obligațiile”.

Faptul că, obiectiv, autoritățile guvernului revoluționar nu puteau depăși anumite limite în eforturile lor de a-i obliga pe țărani să presteze muncă corvée este atestat de o dispoziție a lui C.A. Rosetti din august 1848. Acesta cerea unui administrator să folosească toate mijloacele pentru a-i împăca pe cei supuși muncii corvée cu stăpânii moșiilor, deoarece, altfel , pretențiile acestora din urmă puteau duce la „rezultate triste”. Pentru a-i determina pe țărani să îndeplinească diverse sarcini —

a subliniat în continuare C.A. Rosetti — era necesar ca subadministratorii și comisarii să continue să rămână în sate până când vor reuși să-i convingă pe săteni să-și îndeplinească obligațiile. Referindu-se la acuzația făcută de proprietarii de pământuri și fermieri că nu erau suficient sprijiniți de autorități, C.A. Rosetti le-a cerut acestora din urmă să facă un efort pentru a le explica că orice revoluție aduce inevitabil pagube.

Aceasta explică în mod clar situația dificilă a autorităților revoluționare , care intenționau să declanșeze o intensă campanie de persuasiune a țărănimii în ceea ce privește implementarea prevederilor Regulamentului Organic, dar au refuzat să recurgă la violență sau la alte metode de constrângere în acest scop.

O altă formă a mișcării țărănești a fost revolta împotriva moșierilor și fermierilor. Mai mult, liderii revoluționari prevăzuseră posibilitatea unor - acțiuni țărănești puternice încă de la începutul revoluției. Pe 25 iunie, un comisar de propagandă a subliniat că țăranii din comitatul Vlaijca erau „puternici în spiritul insubordonării" și gata „să comită fapte rele". De asemenea, a observat cu îngrijorare că starea de revoltă s-ar putea răspândi și ar putea produce „anarhie generală". În comitatul Dolj , au fost raportate „tulburări în rândul țăranilor" din Călugărei. Această stare de fapt, înregistrată încă din primele zile ale revoluției, exprima nemulțumirea profundă a țărănimii față de regimul social al Regulamentului Organic, precum și dorința lor de a vedea prevederile programului agrar implementate fără alte întârzieri.

Revoltele au fost organizate de lideri țărăniști . În mai multe sate din județul Ilfov, acestea au stârnit „spiritul de insubordonare" în rândul tuturor locuitorilor, incitând-i la nesupunere totală, deoarece „în București este revoluție". Cazuri similare sunt raportate în Vlaçca și județul Prahova. Sătenii au fost sfătuiți și încurajați „să se opună legilor în vigoare" și să se ridice împotriva dușmanilor revoluției. În mod similar, în județul Dolj, pe 21 iulie, s-a relatat că unii țărani îi incitau la revoltă pe locuitorii care îi sprijineau și aveau încredere în ei.

În plus, insistența anumitor moșieri și arendași asupra îndeplinirii îndatoririlor feudale a determinat un puternic curent de opoziție în rândul țăranilor. Locuitorii din județul Prahova și-au dat frâu liber revoltei

împotriva arendașilor care îi presau să își îndeplinească obligațiile feudale. O stare de puternică neliniște a făcut ravagii și printre țăranii din județul Teleorman, care, atunci când au fost rugați să presteze muncă corvée, s-au ridicat împotriva stăpânilor lor, amenințându-i cu topoare, lopeți și bâte. Moșierii și arendașii din județul Ilfov care cereau ca țăranii să presteze muncă corvée s-au trezit serios amenințați. Administratorul județului a subliniat că „acest spirit insuflat în toți țăranii i-a îngrozit atât de mult pe moșier și pe arendaș, încât nu mai îndrăznesc să le ceară să meargă la muncă”. Situații similare au fost raportate în județele Dolj și Muscel, unde țăranii i-au avertizat pe moșieri și pe fermieri că, dacă vor continua să-i deranjeze, le vor „rupe capetele”.

Fermierii și oamenii lor de încredere, încercând să-i oblige pe țărani să presteze munci corvée, au devenit ținta acțiunilor revoluționare locale. Amenințări și chiar pedepse corporale au fost folosite împotriva anumitor comisii locale de anchetă, compuse întotdeauna din săteni, care se deplasau în localitățile insurgente din județele Ialomița, Mehedinți, Oit etc., încercând să evalueze pierderile cauzate stăpânilor de moșii și fermierilor ca urmare a neîndeplinirii corvéei.

O altă formă de luptă împotriva sistemului feudal, înregistrată în diverse localități, a fost atacul asupra moșiilor sau anexei proprietarilor de pământuri și agricultorilor. La începutul lunii iulie, un delegat al Ministerului de Interne a relatat că în județul Ilfov „spiritul de revoltă face ravagii în mai multe sate”, dar mai ales în localitățile Chirnogi, Rodovanu, Oltenița și Ulmeni. Țăranii din Oltenița, de exemplu, se pregăteau să „demoleze” casa țăranului. În Spanțovu, unii locuitori începuseră „să distrugă cârcima moșiei”. Locuitorii din Ulmeni (județul Ilfov) au demolat „casa și toate anexele” moșiei, iar în Frunzănești (județul Ilfov) țăranii au asediat casa în care se ascundea țăranul, avariind-o parțial. Atacuri asupra moșiilor sunt raportate și de autorități în unele localități din Oltenia.

Această situație ajunsese să-i sperie pe proprietarii de pământuri și pe fermieri. În timp ce le comunicau liderilor revoluției că nu-i mai puteau face pe țărani să asculte de rațiune, aceștia le-au atras atenția asupra faptului că însăși viața lor era în pericol.

Insecuritatea și frica i-au determinat pe unii proprietari de pământuri și fermieri — așa cum se observă parțial în județele Vlașca , Teleorman și Rîmnicu Sărat — să abandoneze treburile moșiere și să părăsească satele unde domnea o stare de tulburare deosebit de gravă. Același lucru a fost raportat de un grup de proprietari de pământuri și fermieri din județul Ilfov. Pe 21 iulie, aceștia au avertizat autoritățile cu privire la pericolul la care erau expuse proprietățile și viața lor din cauza mișcării țărănești, ceea ce i-a determinat să părăsească moșiile. După înăbușirea revoluției, fermierii din Oltenia au remarcat că „majoritatea sătenilor, excitați de propaganda revoluționară, i-au alungat pe fermieri de pe moșiile lor, astfel încât aceștia și-au pus în pericol chiar viața”. Țăranii au reacționat prompt la calomniile rostite de proprietarii de pământuri și fermieri împotriva revoluției. Aceștia fuseseră parțial instruiți de comisari să-i urmărească pe cei care vorbeau „împotriva Constituției”. În unele sate din județele Ialo Mița și Mehedinți, sătenii au depistat elemente contrarevoluționare, le-au arestat și le-au aruncat în închisoare.

Lupta pentru abolirea imediată a privilegiilor feudale și implementarea programului agrar genera puternice demonstrații țărănești și tulburări în anumite localități . Pe 25 iunie, un comisar de propagandă din departamentul Vlașca a solicitat Ministerului de Interne să adopte măsuri polițienești împotriva corvéables-ilor rebeli, deoarece, altfel, „vom fi pradă răului fără alte întârzieri”. Doar intimidarea țăranilor prin pedepse cât mai aspre, inclusiv „munca silnică în minele de sare”, putea calma „spiritele rele”. După ce a raportat o stare generală de agitație și opoziție față de beneficiile feudale, administratorul departamentului a considerat necesar să atragă atenția locuitorilor că, dacă vor persista în această atitudine, „vor fi aspru pedepsiți”. El a observat că locuitorii mai multor sate nu mai ascultau sfaturile „înțelepte” și că „și - au impus voința cu forța”. El a subliniat că îi era imposibil să restabilească ordinea în satele revoltate, deoarece dorobanții (jandarmii rurali) erau disprețuiți. Acesta este motivul pentru care administratorul departamentului a solicitat ajutor militar pentru a închide un anumit număr de săteni în „cazarmă”. Incapacitatea dorobanților *de* a restabili ordinea publică în anumite sate unde

A fost o agitație extremă, lucru semnalat și de administratorul adjunct al districtului Olt.

Cererile de ajutor militar pentru restabilirea ordinii în mediul rural se înmulțeau. Astfel, pe 10 iulie, Aron Floian, de exemplu, administrator al comitatului Ilfov, a informat Ministerul de Interne că încercările sale de a „tempera agitația” locuitorilor din Ulmeni și Spanțovu și de a-i convinge să se supună obligațiilor feudale au fost nereușite. [1] Am propus trimiterea a 20 de soldați din Oltenița pentru ca, alături de *dorobanții guvernamentali* , să meargă în sate pentru a „îngrozi pe răsculați și a-i obliga să-și îndeplinească obligațiile”. În mod similar , administrația comitatului Ialomița a solicitat „trimiterea unei unități de soldați” în mai multe sate pentru a calma țăranii.

Autoritățile locale luaseră chiar măsuri pentru arestarea locuitorilor care stârneau tulburări în sate și îi incitau la lupta împotriva moșierilor și fermierilor. Trei locuitori ai moșiilor Mănăstirii Sadova, de exemplu, au fost închiși pentru o astfel de acțiune. Grupuri de agitatori țărăniști au fost raportate și în departamentul Ilfov, propunându-se arestarea „temporară” a acestora. În ciuda măsurilor severe adoptate împotriva țăranilor, nu a fost posibilă lichidarea puternicei mișcări antifeudale. Activitatea administratorului de la Romanați este o dovadă elocventă în acest sens . Astfel, pe 26 iunie, acesta a informat autoritățile că i-a adus în capitala departamentului pe sătenii care „incitau și pe alții” la rebeliune, procedând chiar la „arestarea pentru una, două sau mai multe zile” a unora dintre ei. Însă rezultatul a fost complet contrar celui așteptat, deoarece țăranii, „în ciuda garanțiilor pe care le-au dat, odată eliberați, și-au încălcat promisiunile”.

Natura violentă a anumitor mișcări țărănești i-a pus pe liderii revoluției într-o situație disperată, având în vedere poziția lor de compromis față de cele două clase antagoniste. Pe 12 iulie, Ministerul de Interne a atras atenția guvernului asupra faptului că recurgerea la forța miliției era singura soluție de adoptat pentru a remedia această stare de fapt. În acest scop, administratorii - urmau să fie autorizați să solicite comandanților trupelor locale să trimită, dacă este necesar, în satele revoltate „o unitate de soldați”. Adoptând această propunere, două zile mai târziu, guvernul a informat administratorii departamentelor că vor primi prevederi în temeiul

de la care puteau obține sprijinul unităților militare răspândite în diverse locuri pentru a depăși „insubordonarea” corvéables-ilor . Însă această permisiune de a solicita sprijin militar nu era acordată decât în cazuri extrem de rare. Pe 2 august, s-a anunțat că, la cererea administratorului departamentului Ialomița , „o unitate” de soldați fusese trimisă pentru a restabili ordinea în anumite sate. În mod similar, au fost trimiși soldați din Craiova în departamentul Gorj pentru restabilirea „ordinii”, dar nu pentru a reprima țărănimea, ci pentru a inofensiva elementele reacționare.

Trebuie menționat, însă, că în acțiunea menită să stingă anumite focare de luptă antifeudală, s-a recurs la forțe militare doar în cazuri excepționale; acestea nu au implicat niciodată acte de violență sau opresiune împotriva țărănimii . Aceste măsuri au avut mai degrabă un caracter demonstrativ, tinzând , pe de o parte, să intimideze țărănimea și, pe de altă parte, să-i satisfacă pe proprietarii de pământuri și pe fermierii care se plângeau că nu erau suficient sprijiniți de autorități în colectarea obligațiilor feudale.

Distrugerea și arderea prevederilor agrare din regimul Regulamentelor Organice, precum și a acordurilor pentru parcele suplimentare încheiate sub constrângere cu proprietarii de pământuri și fermierii, au reprezentat un obiectiv important al mișcării țărănești. Arderea documentelor menționate anterior s-a datorat inițiativei țăranilor și a unor reprezentanți ai guvernului , această demonstrație luând forma unui adevărat ritual în care sistemul feudal a fost condamnat cu toate beneficiile sale opresive. Această mișcare a avut loc în numeroase localități, dar nu într-un mod sincronizat, atingând apogeul în jurul începutului lunii septembrie 1848.

La manifestația special organizată la Tîrgu Jiu, în a doua jumătate a lunii iunie, pentru a arunca Regulamentul Organic în foc, s-a remarcat prezența multor țărani care purtau „mici steaguri tricolore”.

Inițiativa de ardere a documentelor feudale a apărut în special după lichidarea acțiunii contrarevoluționare de la sfârșitul lunii iunie 1848, când guvernul a ordonat distrugerea actelor emise de reacționarul Caimacamie. Pe 17 iulie, un comisar de propagandă din comitatul Ialomița a raportat că a ars toate prevederile vechiului guvern. Cu ocazia acestei demonstrații, țăranii au strigat: „Ura! Trăiască libertatea și Constituția!”. În mod similar, pe 31 august, C. Brezoianu, comisar de propagandă din

comitatul Muscel, a raportat că el și țăranii au ars copii ale Regulamentului Organic. Cu această ocazie, le-a citit că, arzând această lege, considera că „corvée, iobăgie rușinoasă, au murit. Să le piară atunci numele și memoria!”.

La începutul lunii septembrie, arderea documentelor feudale din Țara Românească luase proporțiile unei acțiuni generale . Costache Zaman, administrator districtual al comitatului Dolj , a călătorit din sat în sat, arzând alături de țărani toate actele emise de regimul Regulamentului Organic. În Viișoara (județul Teleorman), țăranul Ion Opaina și alți săteni au cerut agricultorilor să le înmâneze Regulamentul Organic, după care „l-au adus cu ei pe preot îmbrăcat în casulă” și, după o scurtă ceremonie „în fața bisericii, s-au dus cu toții la marginea satului unde l-au aruncat în foc”. În mod similar, Ion Rotescu, comisar de propagandă în comitatul Brăila , a ars copii vechi ale acestei legi în sate. În primele zile ale lunii septembrie, mulți țărani au participat la demonstrațiile organizate în orașele de comitat pentru arderea Regulamentului Organic. În orașul Buzău, țăranii au fost aduși să asiste la ceremonia de ardere a prevederilor și documentelor emise în temeiul Regulamentului Organic. În orașul Cîmpulung, „o mulțime de țărani” s-a adunat pentru această ceremonie. Cinci până la șase sute de țărani din județ au participat și ei la arderea documentelor feudale la Pitești. Demonstrații similare au avut loc și la Curtea de Argeș, Craiova etc., unde sătenii au venit în număr foarte mare.

La București, ceremonia arderii Regulamentului Organic și a „Arhondologiei” * a avut loc pe 7 septembrie, într-o atmosferă de puternică exaltare revoluționară. Misiunea de a arunca documentele în flăcări a fost încredințată unui țăran. Acesta, sublinia ziarul „ Pruncul Român ”, suferise cel mai mult de pe urma regimului Regulamentului Organic: „El era cel mai asuprit de legile pe care le conținea și de aceea era mai autorizat decât orice alt cetățean să dea primul mâna la distrugerea acestui cod al sclaviei.”[86] [87].

86* Carte în care a fost consemnată acordarea gradelor nobiliare.
87*Anul 1848,* vol. IV, p. 246.

Arderea Regulamentului Organic și a tuturor prevederilor redactate în spiritul acestei legi, ceremonie care a avut loc în special în prima decadă a lunii septembrie în multe localități rurale și urbane, la care a participat un număr foarte mare de țărani, a simbolizat sfârșitul regimului feudal. Doar ocuparea Principatelor Române de către armatele ruso-turce a împiedicat transformarea societății românești pe căi revoluționare.

Capitolul V

COMISIA DE PROPRIETATE

Larga mișcare țărănească, care urmărea în special abolirea obligațiilor feudale, i-a obligat pe liderii revoluției — de la începutul lunii iulie — să adopte măsuri speciale pentru rezolvarea problemei agrare. După înăbușirea celei de-a doua acțiuni contrarevoluționare de la sfârșitul lunii iunie 1848, emanciparea și distribuirea pământului nu mai puteau fi amânate la nesfârșit. Linia politică oscilantă promovată de guvernul revoluționar stârnise o profundă nemulțumire în rândul maselor țărănești. Mai mult — așa cum a remarcat I. Heliade-Eădulescu — elementele contrarevoluționare au determinat un număr mare de țărani „să se îndoiască de promisiunile făcute lor prin Proclamație ”. Mișcarea împotriva obligațiilor feudale, precum și teama de a pierde sprijinul țărănimii pentru revoluție, ceea ce ar fi dus la micșorarea bazei sale sociale, au decis guvernul să înființeze un organism care să elaboreze măsuri concrete pentru aplicarea articolului 13. La aceasta a contribuit și dispariția temporară a pericolului din exterior - la începutul lunii iulie 1848 - când părea că guvernul scăpase de intervenția străină, având astfel posibilitatea de a se dedica realizării anumitor reforme proiectate.

Inițiativa de a înființa comisia proprietății a fost luată de N. Bălcescu. Întrucât soluțiile radicale susținute pentru aplicarea articolului 13 fuseseră respinse de majoritatea membrilor guvernului, acesta a propus înființarea unei comisii compuse din reprezentanți ai proprietarilor de pământuri și ai țărănimii corvée, menită să rezolve cea

mai spinoasă problemă a revoluției. N. Bălcescu a plecat de la premisa că proprietarii de pământuri vor ceda în cele din urmă, în schimbul unor despăgubiri, o anumită suprafață de teren pentru constituirea fondului funciar destinat distribuirii terenurilor. Guvernul a acceptat această propunere deoarece corespundea poziției majorității membrilor săi, și anume realizarea programului agrar pe baza unui acord cu proprietarii de pământuri.

Conform concepției liderilor revoluției, comisia proprietății avea misiunea de a dezvolta un proiect de emancipare și distribuire a pământului, sub principiul „respectului pentru proprietate, respectului pentru persoană, al corvéable-propriétaire".

Pe 9 iulie, Guvernul Provizoriu a emis un decret de înființare a Comisiei Proprietății. Acesta a început cu un apel călduros către proprietarii de pământuri de a accepta programul agrar, garantându-le în același timp proprietatea în schimbul transferului unei parcele de pământ care „nu va depăși capacitatea țării de a-i despăgubi într-o perioadă foarte scurtă de timp". Pentru a-i liniști pe proprietarii de pământuri și a-i încuraja să participe la discuții, în același decret, guvernul a reiterat că suprafața de pământ solicitată va fi distribuită corvéables-ilor doar în urma deciziei Adunării Constituante. Proprietarii de pământuri au fost rugați să încerce să înțeleagă adevăratele intenții sociale ale guvernului, care își propusese să atenueze suferințele țăranilor și să le reglementeze situația pe baza „dreptății și fraternității".

Decretul din 9 iulie a inclus prevederi privind modul de reprezentare a celor două clase în comisia special constituită. Se prevedea astfel că fiecare departament va fi reprezentat de un deputat corvéable și un deputat proprietar. Pentru a-i numi pe aceștia, corvéables-ii fiecărei localități rurale trebuiau să trimită un reprezentant la reședința județului care, alături de cei adunați acolo, trebuia să aleagă un singur deputat. În schimb, toți proprietarii unui departament erau invitați să se adune la reședința județului pentru a alege și ei un deputat. Prin același decret, s-a hotărât ca alegerile să se încheie pe 25 iulie și ca reprezentanții celor două clase să se prezinte la București până la [1 august].

Imediat după publicarea decretului, guvernul a luat măsuri concrete menite să organizeze comisia proprietății. În acest sens, trebuie remarcat rolul deosebit jucat de N. Bălcescu , care - conform declarațiilor sale - în intervalul scurs între revenirea guvernului Rucăr și procesul acestuia

La plecarea sa spre Constantinopol, adică la începutul lunii august 848, „organizase Comisia pentru Proprietăți”. Această activitate intensă a avut loc într-un climat de puternică tensiune politică, din cauza încercărilor anumitor elemente ostile de a submina această inițiativă. În aceste circumstanțe, liderii revoluției au luat chiar în considerare recurgerea la mijloace de coerciție pentru a asigura restabilirea ordinii în diferite departamente ale țării.

Boierii reacționari încercau să împiedice organizarea unui for reprezentativ pentru discutarea problemei agrare. Proprietarii de pământuri — așa cum a subliniat un comisar de propagandă — nu erau dispuși să respecte ordinul guvernului privind alegerea deputaților în Comisia Proprietății. În unele regiuni ale țării — spunea un alt comisar — proprietarii de pământuri, deși se implicau în diverse scheme, ajunseseră chiar la formarea unui „partid” cu scopul de a zădărnici alegerile. Nealegerea deputaților, sperau să împiedice formarea organului responsabil cu discutarea programului agrar.

În ciuda acestei tendințe de blocare a alegerilor, liderii revoluției au reușit să obțină numirea unui locțiitor al moșierilor în Comisia pentru aproape toate județele, deși în unele locuri numirea acestora nu a întrunit unanimitatea și nici măcar majoritatea voturilor. Cu toate acestea, la 13 august, județele Dîmbovița, Teleorman, Vîlcea, Vlașca, Olt și Dolj nu își trimiseseră încă locțiitorul moșierilor în capitală, deși lucrările Comisiei începuseră.

Țărănimea a salutat cu entuziasm demersurile pentru alegerea deputaților săi. Deși au subliniat indiferența , abținerea sau chiar ostilitatea moșierilor față de aceste alegeri, administratorii departamentali au subliniat promptitudinea cu care țărănimea a participat la acțiunea de numire a deputaților. Spre sfârșitul lunii iulie, într-o atmosferă de sărbătoare și de legitimă aspirație pentru o viață materială și spirituală mai bună, țărănimea și-a numit deputații în toate departamentele. Ținând cont de faptul că alegerile puseseră în mișcare întreaga țărănime, putem concluziona că reprezentanții acesteia au fost învestiți cu mandatul covârșitoarei majorități a locuitorilor Țării Românești. Deputații sătești erau gata să-și îndeplinească mandatul imediat după alegeri. La 1 august , aproape toți sosiseră la București, așteptând începerea dezbaterilor. Lucrările

Comisiei Proprietății au reprezentat nu doar un eveniment care a depășit sfera unei dezbateri în cadrul unui organism cu funcții strict stabilite , ci și un moment memorabil în istoria poporului român. Privite din perspectivă istorică, acestea au prefigurat schimbări profunde în structura edificiului politic al statului feudal.

Pentru a oferi deputaților o bază solidă de discuții, s-a decis ca Ministerul de Interne să se aplic culegerii de date concrete privind situația țărănimii. Astfel, la 6 august , Ministerul de Interne a trimis o circulară tuturor departamentelor din Țara Românească, în care se solicitau următoarele date: suprafața de pământ, în *pogoane,* alocată spre folosință țăranilor din fiecare departament, dar „nu de fiecare" (țăran) luat separat, ci în general, pe trei clase, adică cel (al țăranului) deținător de cinci animale cu coarne, cel (al țăranului) deținător de trei animale cu coarne, cel (al țăranului) fără vite, indicând totodată numărul de *pogoane* alocat fiecăruia prin legea în vigoare; suprafața de pământ în *pogoane* aflată la dispoziția proprietarilor sau fermierilor; prețul de arendă a ogoanelor și pășunilor pe *pogon,* plătit de țărani stăpânilor de moșii „întotdeauna pe localități și după cele trei categorii, precum și pentru vânzarea patrimonială" [88].

Ancheta efectuată de Ministerul de Interne atestă preocuparea guvernului de a cunoaște cu exactitate întinderea terenurilor alocate spre folosință țăranilor, nu doar în conformitate cu prevederile legale, ci și cu - convențiile suplimentare. Astfel, autoritățile intenționau să fixeze pentru fiecare categorie de corvéables un anumit lot considerat suficient pentru a asigura mijloacele minime de existență, astfel încât să fie posibilă prezentarea deputaților la Comisia Proprietății a unor sugestii și chiar propuneri. Totodată, Ministerul de Interne dorea să cunoască prețul de vânzare al *pogonului* de pământ, pentru a putea oferi deputaților ambelor clase date elocvente pe baza cărora să se poată stabili prețul de răscumpărare.

Lucrările Comisiei Proprietății au început pe 9 august, sub președinția boierului Alexandru Eacovită și vicepreședinția lui Ion Ionescu de la Brad, sub semnul unei conjuncturi externe nefavorabile

88Arhivele Istorice Centrale, nr. 247/1848, f. 108.

. Aceasta a coincis nu doar cu prezența la București a comisarului otoman, ci și cu un avertisment serios dat de acesta din urmă într-un discurs rostit pe 10 august, în care a menționat că va veghea ca nimeni să nu fie „păgubit” în proprietatea sa. Cert este că astfel de amenințări au contribuit la adoptarea de către unii lideri ai revoluției a unor poziții și mai moderate. Erijându-se în apărător al proprietății, Suleiman Pașa i-a încurajat indirect pe boieri să zădărnicească mai puternic liderii revoluționari care încercau să le obțină acordul pentru implementarea programului agrar. Aceasta atrăsese din partea guvernului țarist vina „comunismului”, ceea ce reprezenta un avertisment serios.

Dezbaterile celor două grupuri de deputați - care au urmat discursurilor inaugurale rostite de I. Heliade-Rădulescu și C.A. Rosetti - au început cu discutarea în principiu a unor chestiuni privind relațiile agrare în viitor.

În a doua ședință din 11 august, Ion Ionescu de la Brad i-a informat pe deputați că vor discuta și sancționa două principii fundamentale proclamate de revoluție, și anume „dacă fiecare își poate exercita liber munca și dacă poate deține pământul pe care îl cultivă”. Pentru a nu provoca abținere sau chiar ostilitate din partea reprezentanților boieri la o astfel de discuție, el a afirmat în expunerea sa de motive, care sublinia necesitatea imperativă a eliberării relațiilor sociale de orice servitute, că principiile menționate erau recunoscute teoretic chiar și de Regulamentul Organic. Încurajați de clarificările vicepreședintelui, deputații țărăniști au pledat pentru consacrarea libertății muncii, remarcând importanța adoptării acestui principiu în procesul emancipării lor . Însă referirea la natura muncii corvée și consecințele acesteia asupra situației țărănimii a avut efectul de a-i diviza pe deputații celor două clase. Reprezentanții proprietarilor de pământuri au reacționat prompt la afirmația lui Ion Ionescu de la Brad și a deputaților corvée că corvée era o servitute feudală. Aceștia s-au străduit să demonstreze, dimpotrivă, că era o rentă. Moșierul Robescu, de exemplu, a declarat: „Este o calomnie să calífici corvée-ul drept sclavie ; corvée-ul este o simplă rentă, o despăgubire plătită de țăran moșierului”. Discuția despre natura relațiilor agrare a oferit deputaților moșierilor oportunitatea de a-și afirma concepția particulară privind eliberarea

moșiilor de orice servitute feudală. Respingând afirmația deputaților țărani conform căreia corvée-ul, zeciuiala și alte servicii aveau un caracter feudal, Filip Lenç a fost chiar de acord cu abolirea acestui sistem. Dar a propus ca - stipulațiile legale referitoare la obligațiile reciproce ale celor două clase să fie înlocuite cu „un acord amiabil bazat pe valoarea reală a pământului”. Acest sistem , susținea el , ar avea avantajul de a elimina ilegalitățile comise împotriva țăranilor și de a echilibra mai bine „interesele ambelor părți ”.

Deputații țărăniști au afirmat natura feudală a beneficiilor stabilite prin Regulamentul Organic, surprinzând în declarațiile deputaților moșieri intenția acestora din urmă de a-i priva de orice drept asupra domeniului. Referindu-se la starea de dependență a țărănimii sub regimul Regulamentului Organic, Ene Cojocaru a remarcat că aceasta din urmă „închisese fiecare locuitor în proprietatea sa respectivă ca într-o cetate de piatră cu porți de fier”, că dreptul de mișcare, deși recunoscut de noua lege, putea fi exercitat în condiții extrem de grele, astfel încât, adesea, țăranii își abandonau „munca, casa, livada și via” fără acordul autorităților, sperând că vor găsi condiții de viață mai bune pe alte moșii. Însă moșierii și agricultorii, care se opuneau împrăștierii forței de muncă de care dispuneau, i-au urmărit și, în cele din urmă, i-au adus înapoi la moșiile lor ca și cum ar fi fost „ sclavi ”. Încălcarea legilor de către proprietarii de pământuri și fermieri în relațiile lor cu țăranii, precum și posibilitatea libertății de mișcare a țăranului , au fost considerate de același deputat drept dovezi elocvente că regimul Regulamentelor Organice generase înrobirea muncii corvéei . În acest sens , deputații țărăniști considerau că, în practică, libertatea de mișcare — pe care reprezentanții boieri o invocau ca argument pentru a demonstra netemeinicia tezei privind caracterul feudal al corvéei — era aproape inexistentă.

Caracterul obligatoriu al corvéei a fost demonstrat și prin evidențierea altor mijloace de constrângere la care recurgeau adesea stăpânii de moșii pentru a impune anumite servicii plătitorilor de corvée. Deputatul Lipan a subliniat în acest sens că, uneori, stăpânii de moșii și fermierii îi obligau nu numai pe țărani, ci și pe toți membrii familiilor lor să vină să lucreze pământul lor, ceea ce constituia un abuz grav provenit din sistemul corvéei .

După lungi rugăminți din partea deputaților corvéables, pe 12 august, în timpul celei de-a treia sesiuni, Ion Ionescu de la Brad a cerut reprezentanților ambelor clase să voteze pentru principiul conform căruia „ munca este sacră și omul este liber - adică emanciparea corvéable-ului”. La acest apel, deputații țărăniști s-au ridicat în picioare, arătându-și astfel aderența la principiul supus votului. Unii dintre deputații moșieri s-au grăbit să părăsească sala de ședințe, ceea ce le-a adus dezaprobarea deputaților țărăniști și a lui Ion Ionescu de la Brad. Acesta din urmă i-a avertizat pe deputații moșieri că, dacă vor întrerupe dezbaterile și vor refuza să voteze pentru principiul libertății muncii - deci eliberarea țărănimii de obligațiile feudale - „nu voi răspunde pentru ceea ce ar putea urma”. El a supus din nou la vot acest principiu ; de data aceasta, în urma unor apeluri insistente, a primit și aprobarea deputaților moșieri.

Caracterul proprietății a fost, de asemenea, subiectul unor ample dezbateri. Deputații care reprezentau stăpânii moșiilor au profitat de această ocazie pentru a-i convinge pe reprezentanții țărănimii să recunoască faptul că moșiile erau libere de orice iobăgie feudală și că, prin urmare, boierii erau stăpânii lor absoluți.

Susținând că „deci, proprietatea ne aparține”, deputatul Ceaușescu a subliniat că nimeni nu poate fi obligat să vândă o parte din ea „nici măcar la cel mai mare preț”, așa cum împrumutatul nu poate fi obligat să cumpere pământ „nici măcar la cel mai mic preț”. Conform concepției sale, caracterul sacru al proprietății trebuie să implice în mod necesar libertatea proprietarului de a vinde o parcelă din pământul său țăranilor. Deputatul Lahorari a făcut o pledoarie și mai susținută pentru a argumenta caracterul sacru al proprietății, în vederea obținerii sprijinului tuturor deputaților cu privire la caracterul său inviolabil. Aceste pledoarii ale deputaților proprietari de pământuri vizau să-i convingă pe reprezentanții laysanneriei să voteze pentru principiul caracterului sacru al proprietății, întrucât acesta fusese recunoscut și consacrat în multe țări europene, și mai ales în Franța, după revoluțiile din 1789 și 1848. Recunoașterea caracterului sacru al marii proprietăți funciare era prezentată țăranilor ca o datorie, deoarece - așa cum sublinia boierul Lahovari - proprietarii de pământuri recunoșteau „libertatea muncii”.

Însă țărănimea a înțeles intenția stăpânilor moșiilor de a deveni proprietari absoluți în virtutea recunoașterii, în principiu, a caracterului sacru al proprietății. Și-a dat seama de faptul că boierii doreau prin acest mijloc să ușureze întreaga

a proprietății din orice servitute feudală. Deputatul țăran Scurtulescu a declarat, în numele corveelor: „Nu recunoaștem această proprietate ca fiind sacră și Regulamentul care ne-a asuprit timp de 17 ani”. În discursul său din 12 august, preotul Neagu a declarat că proprietatea era într-adevăr sacră, dar că, în conformitate cu Constituția, era obligatoriu ca și corveea să fie proprietarul „unui teren”. În acest sens, țăranii au menționat că sunt de acord să consfințească caracterul sacru al proprietății, cu condiția să primească și „un teren mic”. Invitați să voteze pentru caracterul sacru al marii proprietăți funciare fără a li se aloca un teren, aceștia au refuzat. Confruntat cu o astfel de poziție, deputatul țăran Ceaușescu i-a întrebat dacă sunt de acord să declare proprietatea sacră și inviolabilă în cazul în care ar primi un teren. În aceste condiții, țăranii și-au exprimat sprijinul pentru acest principiu. Adoptarea principiului exproprierii a fost discutată insistent, dar întotdeauna din poziții opuse. Comisia a fost rugată să găsească o modalitate de constituire a fondului funciar destinat creării proprietății individuale țărănești, deoarece deputații proprietarilor de pământ refuzaseră să recunoască drepturile corvéabililor în ceea ce privește parcelele atribuite lor spre folosință.

Vicepreședintele Comisiei a prezentat exproprierea ca o necesitate pentru Stat pentru a lichida grave contradicții sociale și pentru a atenua, într-o anumită măsură, interesele conflictuale ale diferitelor clase. Referindu-se la realitățile din Țara Românească, el a subliniat, de exemplu, că Statul, pentru a atinge obiectivele menționate anterior, avea în vedere alocarea, cu compensare, a unei anumite suprafețe de pământ celor peste 300.000 de familii de țărani eliberați de corvee și iobăgie. Dar, întrucât aceasta se afla în posesia unei minorități, nu putea fi alocată țăranilor altfel decât prin expropriere.

Deputații țărăniști au susținut teza exproprierii cu argumente incontestabile privind legitimitatea drepturilor lor. „Țăranii”, a subliniat I. Heliade-Rădulescu, „încercau să-și asigure dreptul de a cumpăra pământul de care aveau nevoie”. Deputatul țărăniș Turcea, de exemplu, a remarcat necesitatea exproprierii , în vederea „unirii tuturor claselor societății într-un singur corp, pe care îl putem numi fără rușine națiunea românească”. Țăranii au dat dovadă de o abilitate considerabilă în pledoariile lor în favoarea exproprierii. Ei au afirmat categoric că nu pot concepe exproprierea decât pe calea răscumpărării.

Respingerea principiului exproprierii este principala preocupare a proprietarilor-deputați. Aceștia erau în special

interesați — notează I. Heliade-Rădulescu — „să asigure inviolabilitatea - proprietății lor”. La 14 iulie, în a cincea sesiune, F. Lent? a susținut, de exemplu, că acceptă principiul exproprierii cu condiția ca aceasta să nu încalce „caracterul sacru al proprietății”. Cu alte cuvinte, profitând de faptul că țăranii recunoscuseră caracterul sacru al proprietății, s -a opus principiului exproprierii. Ion Ionescu de la Brad nu a ezitat să înțeleagă subterfugiul boierilor, ceea ce l-a determinat să-i avertizeze că, adoptând această poziție, ignoră „ obligațiile sociale...”. Ca parte componentă a societății care le garanta moșiile, guvernul cerea în schimb ca proprietarii să distribuie pământ țăranilor pe bază de răscumpărare.

Exproprierea a fost contestată de majoritatea reprezentanților - proprietarilor de pământuri, care susțineau ideea că proprietatea la scară largă era rezultatul unei munci asidue. Deputatul Cernătescu a declarat că un număr mare de proprietari de pământuri erau foști corvéables, dar „am strâns fonduri și am înființat moșii pe care le-am cumpărat în forma cuvenită”, cerând ca țăranii să fie făcuți proprietari prin aceleași mijloace. El a concluzionat că proprietatea nu putea fi, prin urmare, atacată în integritatea sa, respectul acesteia fiind garantat chiar de Constituție. În opinia sa, proprietarul era stăpânul deplin al moșiei și nu putea fi obligat să o vândă „oricât de mare ar fi prețul” oferit.

Alți deputați proprietari de pământuri, presați de argumentele țăranilor privind legitimitatea exproprierii și receptivi la simpatia publicului pentru revendicările corvéables-ilor care se formaseră în sala de ședințe, nu au respins prea intransigent principiul exproprierii. Ei au cerut ca, înainte de aprobarea acesteia, țăranii să se hotărască asupra „suprafeței de pământ de care ar avea nevoie”. În schimb, Ion lonescu de la Brad a observat pe bună dreptate că principiul menționat mai sus trebuia adoptat înainte de a fi indicată suprafața de pământ respectivă. Deputații țărani au exprimat același punct de vedere.

Eforturile acestuia din urmă, susținute de vicepreședinte, de a-i convinge pe deputații proprietari de pământuri să recunoască dreptul statului la expropriere nu au dus la rezultatele scontate. Doar boierul Lahovari a exprimat recunoașterea condiționată a necesității exproprierii, subliniind că acest principiu trebuie adoptat și introdus „împreună cu toate legile adiacente”. Alți proprietari de pământuri au declarat că recunosc necesitatea distribuirii pământurilor.

mais non pas le droit » à celles-ci. Selon

În cuvintele boierului Cernătescu, atribuirea pământului nu trebuie să ia forma exproprierii, adică trebuie transformată într-o „sarcină obligatorie a proprietarului sau țăranului, ci caracterul sacru al proprietății și al muncii trebuie respectat în ansamblu”.

Deși teza exproprierii ca mijloc de constituire a fondului funciar destinat distribuirii terenurilor a fost respinsă de deputații proprietari de terenuri, Comisia și-a continuat dezbaterile pe aceeași temă.

Ion Lonescu de la Brad a solicitat ca, la elaborarea proiectului de lege privind repartizarea terenurilor, deputații ambelor clase să se ghideze după două principii. El a subliniat, în primul rând, necesitatea ca suprafețe semnificative de teren să rămână în posesia proprietarilor de terenuri, astfel încât aceștia să poată organiza agricultura la scară largă de tip englezesc. Într-o altă ordine de idei, vicepreședintele a declarat că țărănimea ar trebui, totuși, să beneficieze de o suprafață de teren capabilă să constituie o agricultură la scară mică de tip țărănesc, după modelul existent la acea vreme în Franța și în anumite state germane. Dacă deputații ambelor clase vor fi în cele din urmă de acord cu acest proiect de lege — a remarcat Ion Lonescu de la Brad — distribuirea terenurilor va permite, așadar, „instaurarea în România... a două sisteme de agricultură liberă: agricultura la scară mică a țăranului și agricultura la scară largă a boierului”.

Pentru a obține consimțământul deputaților moșierilor *la* adoptarea proiectului menționat anterior, I. Ionescu de la Brad a insistat obsesiv asupra avantajelor distribuirii terenurilor în ceea ce privește agricultura la scară largă. El a observat că era în interesul stăpânilor de moșii să aloce teren unui număr cât mai mare de corvéables, deoarece în aceste condiții agricultura la scară largă ar fi avut disponibilă forța de muncă necesară. Alocarea terenurilor ar contribui — în opinia sa — la creșterea rentabilității exploatării boierești, datorită utilizării forței de muncă angajate și a utilajelor sofisticate. În eforturile sale de a obține consimțământul deputaților moșierilor la distribuirea terenurilor, nu a omis să le prezinte gravele contradicții sociale generate de eșecul rezolvării problemei agrare. Ion Ionescu de la Brad a amintit cele mai semnificative momente ale luptei maselor țărănești împotriva exploatării feudale, chemând deputații moșierilor să abandoneze poziția lor ostilă, pentru a evita „tot ce vedem în lume, lupta dintre bogați și săraci, lupta dintre

muncitor și capitalist, lupta dintre țăran și proprietar ”[89].

Conștientizarea faptului că libertatea muncii era de neconceput fără existența micii proprietăți de tip capitalist câștigase teren tot mai mare în rândul deputaților țărăniști. Din aceste motive, aceștia s-au străduit să formuleze și să susțină necesitatea distribuirii pământului încă de la începutul activității Comisiei. Țăranii au demonstrat un spirit deosebit de înțelegere în susținerea acestei probleme. Deputatul Ene Oojocaru, de exemplu, prezentând nevoia țăranilor de a deține pământ, i-a întrebat pe proprietarii de pământ: „Dați -ne ce credeți că ni se cuvine, dar cu despăgubiri ”. La rândul său, deputatul Turcea s-a străduit să obțină acordul proprietarilor de pământ, cerând ca țăranii să fie făcuți proprietari de pământ „nu prin constrângere sau frică”. Preotul Neagu a demonstrat că sacrificiile făcute de țărănime de-a lungul timpului pentru toate clasele sociale, pentru patrie, justificau pe deplin dreptul lor la pământ.

În cadrul pledoariilor pentru distribuirea pământului, unii deputați țărăni, adoptând poziții radicale, au propus ca aceștia să fie împroprietăriți fără despăgubiri . Astfel, încă din 12 august 1848, deputatul Buga a solicitat alocarea unei anumite suprafețe de pământ corvéables-ilor, specificând că acesta ar fi un act de justiție, dar a sugerat și ca pământul să fie alocat gratuit, întrucât acesta fusese deja răscumpărat „prin munca pe care o facem de atâția ani”. În mod similar, pe 13 și 14 august, deputații Neagu și Turcea au menționat că țăranii vor fi pe deplin autorizați să primească pământ gratuit, mai ales că, prin munca prestată anterior , aceștia ar fi răscumpărat contravaloarea parcelelor care urmau să le fie atribuite. Într-o altă intervenție din 26 august, preotul Neagu a solicitat distribuirea pământului fără despăgubiri. El a subliniat, de asemenea, că un astfel de act ar reprezenta o recunoaștere a numeroaselor sacrificii făcute de țărani pentru țară, dar dacă acest lucru nu ar fi posibil, s-ar mulțumi să primească pământ chiar și cu despăgubiri.

Deputații țărăniști nu au considerat cererea de alocare a terenurilor fără compensație ca un

89În ceea ce privește influența ideologică occidentală, în special cea exercitată de socialismul premarxist asupra anumitor lideri ai revoluției, vezi G. Zane, *Ideologia revoluționară în Principatele Române și socialismul premarxist în perioada anului 1848,* pp. 194-195 și următoarele.

mijloc de rezolvare a problemei agrare, ci doar ca un argument în favoarea legitimității principiului agrar proclamat de revoluție. Alocarea terenurilor fără compensație nu a fost prezentată ca o soluție, ci ca un drept la care țărănimea ar fi putut aspira, având în vedere sacrificiile pe care le făcuse pentru țară. Este clar că acest argument privind dreptul la pământ a coincis cu justificările incluse în actele programatice ale revoluției, în special în Proclamația Islaz. Influența exercitată de aceste acte asupra poziției deputaților țărăniști cu privire la stabilirea criteriilor care justifică alocarea terenurilor prin evidențierea dreptului la pământ fără compensație este incontestabilă.

Dezbaterile privind suprafața de pământ ce urma să fie alocată țărănimii au dat naștere unor contradicții dintre cele două grupuri de deputați. Încă din 14 august, Ene Cojocaru a exprimat opinia unora dintre deputați cu privire la suprafața de pământ la care se considerau îndreptățiți. El a propus ca marile moșii să fie împărțite în patru, o parte din care să fie acordată țăranilor, iar restul moșierului. Însă discuțiile propriu-zise pe această temă au avut loc în ultimele două sesiuni ale Comisiei. Pe 17 august, deputații țărăniști au prezentat un punct de vedere unit cu privire la suprafața de pământ revendicată, însărcinându-l pe preotul Neagu cu explicarea poziției lor. La întrebarea pusă de deputatul Ceaucescu cu privire la suprafața de pământ revendicată de țărani, aceștia au răspuns: „Cât despre suprafața de pământ capabilă să ne asigure hrana și a animalelor noastre, să spunem că avem nevoie de mult; dar nu putem cere atât cât ne trebuie, ci doar cât ne trebuie pentru hrană și nu pentru comerț.” Apoi, același deputat a expus concis nemulțumirile țărănimii: „ Cerem pământ – a susținut el – pentru patru boi, două vaci, zece oi , un cal și doi porci”.

Referindu-se la suprafața maximă de teren revendicată de corvéables, acesta a solicitat să se acorde per familie: în zona de câmpie, 14 *pogoane* de pământ fertil; 16 *pogoane* în zona mlăștinoasă unde solul este vâscos; 11 *pogoane* în zona podgoriilor; 8 *pogoane* în zona de munte pentru țăranii care practicau și diverse meserii. În acest sens, trebuie menționat că liderii revoluției - conform declarațiilor făcute de Ion Ghica într-o notă adresată guvernului turc și misiunilor engleze și franceze din Constantinopol - aveau intenția-

ion de a limita întinderea terenului destinat distribuirii pământului la loturile legale fixate de Regulamentul Organic, care erau mai mici decât cele solicitate de deputații țărăniști.

suprafața de teren solicitată — estimată la peste 600.000 *de pogoane* — Înspăimântând deputații proprietari de pământuri, în ședința din 18 august, Ion Ionescu de la Brad a subliniat încă o dată principiile care ar trebui să guverneze stabilirea întinderii de pământ acordate țărănimii. El a propus ca moșia să nu fie împărțită în trei părți, deoarece „prevăd nedreptatea ce se va face prin aceasta multor proprietari”. Ca moșiile, după suprafața lor, să fie împărțite în trei, patru sau cinci părți în raport cu numărul țăranilor, astfel încât să nu se cauzeze nimănui niciun prejudiciu și „atât cei supuși muncii silnice, cât și proprietarii să poată trăi în armonie pe moșie ”. Vicepreședintele a repetat ideea că, în timpul împărțirii moșiilor, se va crea agricultura de mare a boierilor, după sistemul englezesc, iar agricultura țărănească de mică amploare, după sistemul francez. Transferul unei părți din fiecare moșie pentru distribuirea pământului nu urma să depășească limita susceptibilă de a afecta constituirea unei mari gospodării.

Discutând problema distribuirii pământurilor, deputații țărăniști au asociat-o cu declararea repetată a plății daunelor. Cu toate acestea, Ion Ionescu de la Brad a remarcat că deputații moșieri și-au exprimat uimirea față de faptul că li se cere să dea „ceva fără precedent, cu atât mai extraordinar cu cât suma de bani datorată pentru plata acesteia este o sumă neînregistrată niciodată în istoria patriei”. Conform evaluărilor făcute, țăranii ar fi trebuit să plătească peste 7.200.000 de ducați drept despăgubire pentru pământul pe care îl solicitau, ceea ce l-a făcut pe deputatul moșier să se îndoiască de capacitatea țăranilor de a-l răscumpăra. Argumentând în favoarea acordării suprafeței de pământ solicitate de țărani, vicepreședintele a susținut că despăgubirea, oricât de exagerată ar părea, putea fi totuși plătită. În discursurile lor, deputații țărăniști și-au apărat capacitatea de a plăti sumele datorate pentru răscumpărarea pământului solicitat. Repetându-și argumentul lui Ion Ionescu de la Brad conform căruia munca era sursa valorii, preotul Neagu a declarat: „Mâinile noastre sunt o sursă de aur și argint”. Îndoiala exprimată de proprietarii de pământuri că Statul nu dispunea de suficiente mijloace financiare pentru a acoperi suma despăgubirilor a fost contestată de deputații țărăniști, care au susținut că „visteria suntem noi, bieții români, pentru că noi suntem cei care îi plătim fondurile”. Țăranii și-

au exprimat decizia de a plăti pentru pământul solicitat, cuvintele lor fiind deosebit de semnificative: „Vom plăti, și fără să simțim: șapte milioane de ducați o dată, ca să nu mai plătim patru milioane de ducați în fiecare an drept chirie ”.

Deputații moșieri au privit cu îngrijorare proiectele de împărțire a pământurilor prezentate de țărani și susținute de Ion Ionescu de la Brad. Aceștia chiar și-au exprimat rezerve cu privire la oportunitatea acestor dezbateri, în condițiile reprezentării lor incomplete în Comisie . Însă insistențele deputaților țărani și presiunea publicului prezent la dezbateri au obligat în cele din urmă unii dintre deputații moșieri să ia poziție cu privire la împărțirea pământurilor. Aceasta a fost însă concepută într-un cadru extrem de limitat, ceea ce atestă nu doar ignorarea intereselor elementare ale țărănimii, ci și reaua voință a moșierilor față de un act menit să contribuie la renașterea națională a poporului român.

În acest sens, deputatul Cernătescu a remarcat că distribuirea pământului trebuie să rămână o operă liber consimțită de stăpânul domeniului. El a solicitat ca acestuia din urmă să i se acorde dreptul de a menține pe domeniul său numărul de locuitori pe care „consideră că îl poate asigura cu - pământ”. Deputații Lahovari, Ceauçescu și Murgàijanul s-au pronunțat și ei pentru distribuirea pământului. Încă din 14 august, întrebat de țărani dacă au dreptul la distribuirea pământului, Filip Lenç însuși a răspuns afirmativ, dar cu condiția unei despăgubiri substanțiale, cu intenția evidentă de a tempera pretențiile țăranilor la o suprafață mai mare de pământ. Poziția deputatului Ceauçescu a făcut o impresie deosebită asupra deputaților țărani și a auditoriului. Impunându-se la început ca un apărător al proprietății funciare feudale, a denunțat și condamnat apoi numeroasele ilegalități comise împotriva corvéables-ilor, pronunțându-se în favoarea distribuirii pământului.

Pe 18 august, deputatul Pleçoianu a propus ca fiecărui corvéable să i se aloce două *pogoane* de pământ unde să poată avea „casa, curtea și pășunea”. Acest teren urma să fie situat „la un capăt al moșiei”. Același proprietar de pământ a propus ca, în fiecare localitate, să se efectueze o evaluare precisă a terenului atribuit țăranilor, în vederea despăgubirii stăpânului moșiilor. Acesta din urmă urma să aibă drept de preempțiune pentru cumpărarea terenului, în cazul în care unii dintre țărani se mutau în altă parte. Cât despre pământul aparținând țăranilor decedați, consiliul sătesc îl va vinde „unui alt locuitor”. Deputatul Pleçoianu a mai menționat că, în ceea ce privește suprafața suplimentară de pământ

, câmp, pășune și pajiște, de care țăranul avea absolut nevoie - având în vedere că suprafața de teren aflată la dispoziția sa era extrem de mică - acesta din urmă trebuia să încheie „o înțelegere amiabilă cu proprietarul”. Prin alocarea a două *pogoane* de pământ, proprietatea era degrevată și de alte servituți - inclusiv cele constând în punerea la dispoziția țăranilor a lemnelor de foc sau de construcție - conform considerațiilor aceluiași proprietar; Aceste relații trebuiau reglementate printr-o „înțelegere amiabilă”. În afară de cele două *pogoane* alocate pe bază de daune , țăranul nu putea face „nicio altă pretenție”.

În intervenția sa perfidă din 18 august, deputatul moșier Robescu, după ce a declarat că natura sacră a proprietății a fost recunoscută, le-a reproșat țăranilor faptul că revendicările lor erau nedrepte. A prezentat chiar și un proiect de împărțire a pământului, al cărui caracter defrișator nu putea fi contestat. Astfel, el susținea că, înainte de distribuirea pământului, era necesară adunarea satelor într-un loc unde „interesul nostru ar cere-o”, după care proprietarii puteau vinde „locația satelor la care se adăuga o suprafață de 20 de *stînjeni”*. Vânzarea acestei suprafețe de pământ trebuia făcută în numerar, la prețul de 1 leu pe *stînjen* și nu cu „promisiuni și speranțe deșarte, lipsite de orice fundament”. El menționa că, chiar și în noile condiții, proprietatea trebuia să mențină anumite monopoluri , în special cele ale vânzării de băuturi. Dacă sătenii considerau pământul oferit insuficient, îi invita să contacteze Statul, care, în opinia sa, folosind fondul funciar al mănăstirilor, nu ar avea dificultăți în rezolvarea problemei repartizării pământului. El sugera ca țăranii să meargă să locuiască pe aceste moșii și să le lase „pe ale noastre, ca să ne putem bucura de ele fără piedici”.

Prin urmare, deputații proprietari de pământuri erau departe de a considera distribuirea pământului prin aceeași prismă. Se pleda , de exemplu, pentru distribuirea gratuită către corvéabili a pământului luat din sat și din pășune sau numai din sat, țăranii primind pământul necesar hranei nu în proprietate absolută, ci în folosință, cu obligația de a plăti în schimb zeciuiala la cota de 1/5. În opinia unui alt deputat al stăpânilor domeniilor, era necesară făcându-i proprietari pe țărani pe pământul luat din sat, la care s-ar adăuga o suprafață de 20 de *stânjeni.* Doar deputatul Ceaușescu, după multe ezitări și retrageri , a fost de acord ca țăranii să fie făcuți proprietari ai

pământurilor care le fuseseră atribuite în folosință prin Regulamentele Organice.

Acceptând în cele din urmă ideea distribuirii pământurilor, reprezentanții stăpânilor de moșii din Comisia Proprietății au adoptat o poziție deosebit de îngustă în ceea ce privește întinderea terenurilor destinate a fi alocate țărănimii. Diferitele puncte de vedere expuse mai sus mărturisesc elocvent faptul că proprietarii erau dispuși să consimtă la distribuirea terenurilor preluate doar de pe amplasamentul satului și dintr-o mică suprafață de teren situată în jurul acestuia, dar această suprafață nu putea acoperi nevoile țărănimii corvéabile. Deputații proprietari de pământuri au invocat în acest sens faptul că constituția consacrase respectul pentru proprietate și că, în consecință, intenționau să acorde doar „ceea ce putem". Această poziție a fost puternic criticată de deputații țărăniști care au participat în totalitate la dezbaterile sesiunii din 18 august. Aceștia au declarat că ceea ce proprietarii conveniseră să acorde „nu este în conformitate cu spiritul Constituției", ceea ce contrazicea declarația lor de aderare la aceasta.

Consecințele acestei distribuiri limitate a pământului au fost scoase la iveală de un deputat țăran. El a declarat că revoluția rupsese lanțurile regimului de dependență în care fuseseră ținuți țăranii, dar că proprietarii de pământuri încercau să-i înlănțuie la un jug de fier și să-i înlănțuie până la capătul în care situația lor va deveni și mai mizerabilă. A solicitat o suprafață de pământ potrivită în schimbul unei compensații, dar s-a adresat proprietarilor de pământuri pe un ton imperativ, cerându-le să se decidă să aprobe propunerile corvéables-ilor , pentru că – a susținut el – acum „nu mai aveți de-a face cu proști".

În dezbaterile Comisiei, un loc special l-au ocupat intervențiile menite să demonstreze că programul agrar nu avea nimic în comun — așa cum afirmau elemente contrarevoluționare din țară și din străinătate — cu ideile socialiste sau comuniste care se conturau la acea vreme în gândirea socio-politică a anumitor țări europene. Tocmai în ziua în care lucrările Comisiei au fost inaugurate, ziarul „Concordia" i-a criticat pe proprietarii de pământuri pentru că încercau „să înece acele drepturi sacre și cerești, menite să le permită muncitorilor să scape de sărăcie și de consecințele ei nefaste".

influențe ” prin calomnie împotriva presupuselor intenții ale liderilor revoluției de a suprima dreptul de proprietate. În același timp, circula și la Constantinopol vina comunismului, prin care programul agrar a fost discreditat, pe care Ion Ghica, deputat neoficial al Țării Românești, într-o notă adresată Porții și misiunilor Franței și Angliei, s-a simțit obligat să o combată, explicând adevăratul sens al articolului 13.

Deși dezbaterile privind principiul proprietății în cadrul Comisiei și mai ales intervențiile deputaților țărăniști s-au desfășurat în spiritul concepțiilor burgheze, deputații stăpânilor de moșii nu au renunțat la ideea de a denigra propunerile privind distribuirea pământului prin relația forțată pe care încercau să o stabilească între acestea și concepțiile socialiste ale vremii. Deputatul Lahovari, de exemplu, considera însăși intenția de a-i face pe țărani proprietari deosebit de periculoși. Dacă o porțiune de pământ este luată din domeniul proprietarului de pământ și alocată țăranului...

— El a afirmat - „ mâine acestui țăran i se va cere cu siguranță ca o parte din animalele sale să fie alocată celui care nu are mijloacele de a ara pământul.” Idei socialiste și comuniste

— – argumenta el – continua dezorganizarea societății și abolirea proprietății, pe care o considera una dintre „cele mai sacre instituții din lume”. Dacă astfel de teorii ar fi aplicate în societatea românească – continua Lahovari – întreaga Europă „ne-ar privi cu frică și aversiune, aflând că revoluția pașnică și generală care a avut loc pe malurile unui râu care o interesează și-a început opera pentru suprimarea dreptului de proprietate”.

Este important de subliniat că proclamarea caracterului sacru al principiului proprietății de către deputații ambelor clase a avut la bază și necesitatea de a demonstra că programul agrar al revoluției nu avea nimic în comun cu ideile socialiste sau comuniste ale vremii. Concludentă în acest sens a fost intervenția lui Ion Ionescu de la Brad din 12 august. El a observat că recunoașterea caracterului sacru al proprietății de către toți deputații demonstra că „nu suntem socialiști”. Mai mult, trebuie să observăm că vicepreședintele adunării trebuia adesea să intervină în timpul dezbaterilor pentru a apăra revendicările justificate și chiar moderate ale țăranilor privind împărțirea pământului împotriva acuzației de comunism.

Însăși discuția de principiu , purtată de unii deputați țărăniști, despre legitimitatea distribuirii pământului fără compensații

doi

a oferit o nouă oportunitate reprezentanților stăpânilor domeniilor de a se referi la influența exercitată asupra debitelor de ideile socialiste și comuniste. Același boier Lahovari a combătut opinia conform căreia „pământul, fiind un element divin, rezultă că toți mănâncă gratuit roadele lui, așa cum respiră aerul, beau apa etc.”. El a dezaprobat anumite opinii ale țărănimii privind distribuirea pământului fără compensație, atribuindu-le o nuanță comunistă. Însă, Ion Ionescu de la Brad i-a risipit îngrijorarea, menționând, printre altele, în discursul său din 16 august, că revoluția propusese acordarea de pământ corvéabililor cu compensație. Numai în situația în care societatea - afirma el în continuare - ar cere pământ gratuit, acesta ți-ar fi luat în interes public; și atunci societatea ar fi pus deja piciorul pe pământul socialiștilor sau comuniștilor. Când societatea cere pământ cu compensație, nu adoptă - poziții socialiste sau comuniste, ci aplică principiul unanim acceptat în Europa Occidentală la acea vreme, și anume acela al „exproprierii în interes public”.

Întregul public românesc a urmărit dezbaterile Comisiei cu un interes deosebit, unii dintre reprezentanții acesteia participând chiar la sesiuni. Presa revoluționară a inclus aceste discuții și chiar articole speciale în paginile sale, contribuind astfel eficient la dezbaterea asupra chestiunii agrare. Astfel, presa a prezentat cele mai autorizate opinii menite să justifice sau să stabilească - programul agrar al revoluției din punct de vedere teoretic. Mai mult, prin prezentarea multor aspecte ale dezbaterilor purtate în cadrul Comisiei Proprietății, a contribuit și la clarificarea opiniei publice din Țara Românească cu privire la activitatea acesteia și la câștigarea multor simpatizanți pentru cauza țărănimii.

Pe 10 august, a doua zi după începerea dezbaterilor Comisiei, ziarul „Concordia” a publicat articolul *Munca și proprietatea* , care insista asupra armonizării intereselor proprietarilor de pământuri cu cele ale țărănimii corvéabile.

Autorul articolului considera că revoluția aspira la stabilirea unui echilibru între cele două clase cu interese conflictuale , ceea ce obliga societatea să adopte toate măsurile necesare nu doar pentru a oferi garanții proprietarului, ci și pentru a asigura mijloacele de subzistență pentru muncitor. Stăpânilor de moșii li se atrăgea atenția că securitatea lor și

a întregii societăți nu putea fi asigurată atâta timp cât „nu se garantează mijloacele de subzistență pentru muncitor”. Cât privește dreptul de proprietate absolută asupra unei suprafețe de pământ, acesta se deducea din chiar dreptul țărănimii de a cultiva pământul care îi era alocat în folosință prin Regulamentul Organic. În acest fel, se stabilia principiul conform căruia „dreptul la muncă constituie îndeplinirea dreptului de proprietate”.

În dezbaterile consacrate de presă problemei agrare în timpul lucrărilor Comisiei Proprietății, un loc special îl ocupă articolul publicat pe 13 august de A.G. Golescu în ziarul „Poporul suveran”. Acest articol respingea opiniile anumitor proprietari de pământuri care acceptau desființarea corveei și a tuturor serviciilor feudale, dar cerea ca țăranii să restituie pământul atribuit lor spre folosință. El invocă dreptul acestora din urmă „la o anumită suprafață de pământ de pe care nu ați putut să-i alungați atâția ani și pe care au apărat-o cu prețul propriei vieți și au cultivat-o cu sudoarea inimii lor”. În virtutea acestor considerații, pământul atribuit plătitorilor de corvee le-ar fi putut aparține în mod absolut, deoarece „l-au plătit cu corvee, iobăgie și alte sarcini”.

Autorul articolului, însă, i-a liniștit pe proprietarii de pământuri și i-a invitat să încheie acorduri cu țăranii, afirmând că nu vor exista exproprieri forțate. Revoluția își propusese ca scop distribuirea pământului țăranilor, dar nu prin „mijloace violente”. În timp ce îi sfătuia să cedeze o parte din moșiile lor pentru distribuirea pământului, AG Golescu a menționat decizia guvernului de a nu lua nicio „cot de pământ pe lângă ceea ce erați obligați și până acum să le lăsați <țăranilor> în proprietate”.

În același articol, proprietarii de pământuri erau informați despre modul în care problema agrară fusese rezolvată în anumite țări din Europa de Vest. S-a menționat în mod special exemplul claselor conducătoare și al luptătorilor pentru progres care, „ajungând la o mai bună înțelegere a interesului public, s-au străduit să răscumpere aceste poveri degradante pentru țărani și fatale pentru patrie”. Printre exemplele date boierilor din Țara Românească, soluția adoptată de statele germane părea cea mai convingătoare. De asemenea, s-a remarcat că în aceste state fusese efectuată o reformă similară, fără ca marii - proprietari de pământuri să se fi temut că pământul lor nu va mai fi arat, „cum vă temeți”, deoarece toți țăranii continuau să lucreze la aceste moșii, dar „pe baza unor înțelegeri încheiate pe cale amiabilă”.

În pledoaria sa, AG Golescu a prezentat exemple din alte state vecine țărilor românești, unde problema agrară, fie ea rezolvată sau nu, a generat reacții diferite în rândul țărănimii . În Polonia , a observat el, refuzul nobilimii de a elibera țărănimea de iobăgie și de a o dota cu pământ a avut consecințe dăunătoare pentru lupta de eliberare națională, în ciuda simpatiei de care se bucura acest popor, în special în cercurile progresiste din Europa Occidentală. Spre deosebire de situația menționată mai sus, în Ungaria, unitatea dintre toate straturile și clasele sociale, unitate realizată ca urmare a rezolvării anumitor nemulțumiri țărănești, nu numai că a atras simpatia întregii Europe, dar a constituit și factorul decisiv în victoriile obținute asupra forțelor feudale în țară și în străinătate. AG Golescu i-a informat, de asemenea, pe proprietarii de pământuri că problema agrară fusese rezolvată în favoarea țărănimii din Serbia însăși. Deși populația sa era mai mică decât cea a Țării Românești, această țară, în opinia lui A.G. Golescu , era o națiune mai puternică, deoarece acolo „ fiecare țăran este stăpânul unei bucăți de pământ pentru care este gata să-și dea ultima picătură de sânge ”.

Notele sau chiar articolele mai ample apărute în presă în timpul lucrărilor Comisiei Proprietății, reflectând ideile liderilor revoluției privind transformarea relațiilor agrare și structura proprietății, au avut cu siguranță o importanță deosebită pentru clarificarea opiniei publice, dar mai ales cea privind poziția țărănimii, față de posibilitatea aplicării articolului 13. Însă acest lucru nu a reușit să-i convingă pe stăpânii de moșii, care au continuat să se opună cu înverșunare realizării programului agrar al revoluției.

Pe 19 august, Comisia Proprietății a fost dizolvată, fără a se fi ajuns la vreun acord între deputații proprietari de pământuri și reprezentanții țărănimii. În decretul de dizolvare, Locotenența Princiară a invocat faptul că deputații nu fuseseră impregnați de „spiritul dreptății, fraternității și păcii”, având în vedere că în timpul dezbaterilor „ fiecare parte propunea imposibilul”. De asemenea, s-a remarcat că intervențiile deputaților nu fuseseră orientate spre realizarea unui acord, devenind din ce în ce mai „furtunoase ” și eliminând aproape complet șansele unui acord. La crearea acestui climat de tensiune a contribuit - în opinia guvernului - și Ion Lonescu de la Brad , care, în loc să insiste pe „insuflarea convingerii totale”

dragoste

„Parțialitatea și spiritul de pace ” față de ambele categorii de deputați, se aflau mai presus de toate pe poziția țărănimii „ de un zel pentru simpatii”. În aceste circumstanțe, Locotenența a declarat că nu poate tolera această discuție calificată drept părtinitoare, neîncrederea cu care stăpânii domeniilor considerau intențiile guvernului - având în vedere modul în care evoluaseră discuțiile deputaților - „ ar contribui la refuzul lor de a înțelege adevăratul sens al noilor instituții ”. În aceste circumstanțe - a subliniat Locotenența Princiară - activitatea Comisiei Proprietății este suspendată temporar, urmând să fie redeschisă atunci când se va crea o atmosferă favorabilă încheierii unui acord.

În realitate, adevărata cauză a suspendării lucrărilor a fost atitudinea obstrucționistă a deputaților proprietari funciari care, așa cum susținea consulul francez Hory, căutau pretexte pentru a opri aceste discuții. Mai mult, Ion Ghica a remarcat că activitatea Comisiei fusese întreruptă în urma refuzului deputaților proprietari funciari de a participa la lucrările acesteia. Afirmațiile de mai sus sunt ilustrate de încercările repetate ale deputaților proprietari funciari de a întrerupe dezbaterile, încercări înregistrate încă de la începutul lucrărilor.

Intenția reprezentanților stăpânilor domeniilor de a continua lucrările adunării devenise tot mai evidentă pe zi ce trece. Ca și la începutul discuțiilor, aceștia au invocat faptul că unii dintre deputații proprietari de pământuri nu se prezentaseră la sesiuni. Ostilitatea lor față de discutarea problemei privind alocarea pământurilor, manifestată în modul cel mai categoric pe 16 august, a determinat intervenția liderilor revoluției care le-au cerut să continue dezbaterile în ciuda absenței unui anumit număr de deputați proprietari de pământuri. Cu toate acestea, ostilitatea deputaților proprietari de pământuri a constituit unul dintre motivele pentru care Locotenența Princiară a procedat pe 19 august la dizolvarea Comisiei Proprietății.

În decretul de dizolvare, Locotenența Princiară a declarat că eforturile de transpunere în practică a programului migranților vor continua. Deputații au fost invitați să își exprime opiniile în scris, iar guvernul revoluționar va trebui să le ia în considerare la elaborarea proiectului de emancipare a Corvéabililor și de distribuire a pământurilor către aceștia. Decretul de suspendare a - lucrărilor s-a încheiat cu un apel la fraternitate și colaborare între reprezentanții celor două clase, glorificând libertatea, în general, și incriminând tirania cu o formulă de

inspirație biblică, care demonstrează că autorul acestui act a fost Ion Heliade-Eădulescu.

Dizolvarea Comisiei Proprietății, dar mai ales eșecul încercării de a ajunge la un acord între cele două grupuri de deputați, au fost pe larg comentate de presa revoluționară . Pe 23 august, ziarul „Poporul suveran” a publicat o notă în care se remarca faptul că pozițiile vădit contradictorii ale celor două grupuri de deputați au împiedicat acest organism să elaboreze un proiect de distribuire a pământului. Discuția privind modul concret de implementare a programului agrar a fost folosită de dușmanii „Constituției” ca armă în lupta împotriva revoluției. Încercând să ofere o explicație pentru circumstanțele în care pozițiile reprezentanților celor două clase deveniseră imposibil de conciliat, articolul în cauză sublinia că această luptă de opinii a fost provocată de „dușmanii patriei”, în special de marii proprietari de pământ . Acuzat de lipsă de obiectivitate, în special de reprezentanții moșierilor, dar și de Locotenența Princiară, Loi lonescu della Brad a publicat articole în ziarele „Pruncu roman” și „Poporul suveran”, în care a demonstrat că principalul obstacol în calea realizării unui acord fusese ridicat de deputații moșierilor care continuau să-și apere cu înverșunare privilegiile feudale. Referindu-se la modul în care fusese discutată constituirea fondului funciar pentru alocarea terenurilor, fostul vicepreședinte al Comisiei a subliniat iritarea deputaților moșierilor care folosiseră „toate amenințările” împotriva principiului exproprierii, inclusiv calomnia și învinovățirea comunismului.

Suspendarea lucrărilor Comisiei i-a dezamăgit pe liderii revoluției, care dețineau poziții revoluționar-democratice. Cu toate acestea, aceștia au continuat să lupte pentru o soluție la problema agrară, folosind presa ca platformă pentru afirmarea și sugerarea unor soluții adecvate. Dezbaterile din presă au continuat în primul rând să reafirme condițiile în care liderii revoluției intenționau să rezolve problema agrară, pentru a pune capăt interpretărilor rău intenționate ale programului agrar și calomniilor îndreptate împotriva acestuia.

Apropierea forțată dintre programul agrar al revoluției și ideile socialiste sau comuniste ale vremii a fost din nou combătută, argumentându-se că, dimpotrivă, articolul 13 avea scopul

de a extinde principiul proprietății capitaliste la toți membrii societății. Boierii au fost acuzați că ar fi interpretat cu răutate - intențiile guvernului, care nu își propusese confiscarea moșiilor lor. Pe de altă parte, presa a remarcat că programul agrar nu implica o împărțire continuă a pământului și, prin urmare, fragmentarea prin acest mijloc a marii proprietăți, ci doar emanciparea corvéabilului și înzestrarea acestuia cu o suprafață de pământ capabilă să-i asigure o poziție relativ independentă în societate.

Presa a condamnat din nou opoziția încăpățânată a boierilor la soluționarea problemei agrare, acuzându-i că și- au acumulat averea prin jefuirea „țăranului sărac”, exploatând „sudoarea muncii, lacrimile și suferința sa”. Boierii reacționari, incapabili să înțeleagă sensul profund social și național al programului agrar, au fost sfătuiți să înceteze planurile și campania lor de calomnie, cel puțin în circumstanțele deosebit de dificile create în timpul revoluției de amenințarea intervenției străine.

În dezbaterile privind problema agrară, consemnate în presă după suspendarea Comisiei Proprietății, un loc aparte îl ocupă articolul *Despre împărțirea* pământului țăranilor, publicat de N. Bâlcescu pe 23 august în „Poporul suveran ”. Autorul a evidențiat necesitatea socio-economică și politică a unei astfel de reforme, susținând totodată legitimitatea exproprierii unei părți din moșii în vederea emancipării corvéabililor și transformării lor în mici proprietari de pământ de tip capitalist [90]. El considera că această reformă va avea consecințe pozitive nu numai pentru țărănime, ci și pentru progresul general al țării, ai cărui beneficiari erau în primul rând marii proprietari de pământ.

Adresându-se moșierilor, Bălcescu, asemenea altor lideri ai revoluției, le-a prezentat exemple din istoria altor popoare, evidențiind receptivitatea clasei lor conducătoare față de ideile progresiste. Referindu-se, printre altele, la o parte a nobilimii maghiare, criticând atitudinea acesteia față de naționalități, a subliniat poziția justă a acesteia în problema agrară, arătând că acceptase distribuirea pământului către țărani. N. Bălcescu și-a exprimat convingerea, deși atitudinea moșierilor valahi nu o autorizase în niciun fel, că aceștia

90N. Bălcescu, *Despre tmproprietürirea fãranilor* , în *Operated,* vol. I, pp. 271—287.

vor înțelege în cele din urmă necesitatea transformării țăranului într-un proprietar .

Într-un articol din ziarul „Pruncul roman", publicat pe 4 septembrie , Ion Ionescu de la Brad a denunțat din nou intenția anumitor proprietari de pământuri de a interpreta principiile Revoluției privind soluționarea problemei agrare exclusiv în interesele lor de clasă. Fostul vicepreședinte al Comisiei a observat că, prin emanciparea corveabililor, proprietarii de pământuri - intenționau să realizeze eliberarea proprietății de dreptul de care se bucurau țăranii de a-și asigura existența pe moșie, drept pe care proprietarii de pământuri încercaseră întotdeauna să-l „desființeze". Proprietarii de pământuri sperau că în acest fel vor putea elibera „proprietatea de sub iobăgie" și vor rămâne stăpâni absoluti ai întregii întinderi a moșiei , în aceste condiții putând să-i alunge chiar și pe corveabili de pe pământurile lor. Ion Ionescu de la Brad a denunțat efectele catastrofale ale implementării unui astfel de proiect, menționând că emanciparea corveabililor fără alocarea de pământ era deosebit de dăunătoare , deoarece aceasta lichida toate mijloacele de existență ale țăranilor.

Fostul vicepreședinte al Comisiei a condamnat, de asemenea, lipsa de fermitate a anumitor lideri ai revoluției în acțiunea lor menită să sprijine distribuirea terenurilor către corvéables. El a denunțat poziția ezitantă a liderilor moderați ai revoluției care , animați inițial de ideea emancipării corvéables prin alocarea de terenuri, s-au poziționat ulterior în favoarea stăpânilor domeniilor. El a insistat chiar asupra „unii pe care liberalii degenerați ai Constituției au căutat să o realizeze cu liberalii degenerați ai Regulamentului" pentru a realiza emanciparea corvéables în detrimentul acestora din urmă . Este adevărat că aceste aprecieri sunt oarecum exagerate, deoarece nici măcar membrii Locotenentei Princiare nu se poziționaseră categoric pe o astfel de poziție. În formularea acestei declarații, s-a omis faptul că Locotenența Princiară adoptase în mod deliberat o poziție de neutralitate în disputa dintre cele două grupuri de deputați, în speranța evitării oricărui conflict social și a protejării Țării Românești de intervenția străină , al cărei pericol a început să reapară în jurul celei de-a doua jumătăți a lunii august 1848.

Întreruperea activității Comisiei Proprietății împiedicând redactarea completă a unui proiect de emancipare și distribuire a terenurilor, Ion Ionescu de la Brad s-a dedicat prezentării unor propuneri constructive în paginile presei.

Astfel, pe 7 septembrie, a solicitat într-un articol publicat în „Poporul suveran" ca alocarea terenurilor să se realizeze în așa

fel încât suprafața de teren luată de pe moșie să permită coexistența ambelor tipuri de exploatare. De asemenea, a considerat că este necesară stimularea colonizării corvéablelor din zonele de deal și de munte, precum și din moșiile înguste, unde exista o densitate a populației mai mare și o suprafață de teren insuficientă, pe moșiile din zona de câmpie unde existau mari stăpâniri funciare care nu dispuneau de forța de muncă necesară.

Suprafața destinată distribuirii terenurilor către corvéables și prețul de răscumpărare — susținea și Ion Lonescu de la Brad — nu puteau fi stabilite decât în funcție de particularitățile „ fiecărui domeniu al departamentului”. Integritatea parcelelor atribuite sătenilor, a terenului pe care se afla comuna și a domeniului rămas în posesia proprietarilor trebuia garantată de stat. Ion Lonescu de la Brad propunea, de asemenea, „delimitarea proprietății tuturor boierilor și țăranilor și înregistrarea valorii lor de uz și de schimb, precum și a obligațiilor pasive care împovărau proprietatea fiecăruia, în marele Registru de Stat, conform sistemului prusac, în vederea servirii și de fundament al creditului public, al ipotecilor și al Băncii Naționale”. De asemenea, sugera constituirea „datoriilor publice pentru fondurile răscumpărate”, precum și stabilirea modului și duratei de rambursare a datoriilor. El cerea ca proprietarul să fie lăsat să transfere unei alte persoane „dreptul la capital și la rentă”. Guvernul urma să își asume garanția despăgubirilor pentru proprietar, dar și protejarea exploatării țărănești. În același timp, pentru a stimula dezvoltarea generală a agriculturii, guvernul a fost însărcinat cu înființarea unui departament special menit „să solicite progresul acesteia prin <crearea> de societăți agricole, inspectori - inginiști agricoli și ferme model”. I. Ionescu de la Brad susținea că trecerea de la relațiile agrare feudale la cele capitaliste , în conformitate cu prevederile Constituției, se putea face prin preluarea de către țărani a unor parcele de pământ, al căror preț putea fi plătit statului „prin munca țăranului”. În virtutea acestui principiu, „guvernul putea beneficia de muncă; cei care aveau nevoie de ea o puteau tranzacționa la bursă de valori de unde, printr-o simplă formalitate, proprietarul sau fermierul ar avea posibilitatea să o cumpere”. Tot cu scopul de a încasa rapid prețul de răscumpărare prin muncă, Ion Lonescu din propunerea lui Brad știe că guvernul folosește corvéables-urile și pe timp de iarnă.

„ pentru transportul produselor către depozitele porturilor comerciale ale țării.”

Dizolvarea Comisiei Proprietății i- a dezamăgit profund pe țărani, care și-au văzut speranțele spulberate. La începutul activității forului, pozițiile afirmate de cele două grupuri de deputați - deși s-au dovedit greu de conciliat - au creat un climat de încredere în mediul rural . Cu toate acestea, țărănimea aștepta cu nerăbdare traducerea programului agrar în realitate, pe care o exprima prin aceeași opoziție fermă față de executarea serviciilor feudale. Atitudinea din ce în ce mai refractară a deputaților stăpânilor de moșii , precum și situația extrem de dificilă a Locotenentei Princiare, chiar și după recunoașterea acesteia de către comisarul otoman, au menținut o stare de neliniște și agitație în mediul rural.

Conform actelor și adreselor întocmite de liderii revoluției din iunie 1848, corvéables urmau să îndeplinească servicii de natură feudală doar până la sfârșitul verii, urmând să fie eliberați și făcuți proprietari începând cu toamna. Ulterior , Locotenența Princiară a abandonat această poziție. Întrucât metoda de rezolvare a problemei agrare nu fusese stabilită , iar Comisia Proprietății era în curs de dizolvare ca urmare a pozițiilor contradictorii ale deputaților celor două clase , în jurul mijlocului lunii august , Locotenența Princiară a întreprins măsuri speciale pentru pregătirea campaniei agricole de toamnă.

Proclamația din 16 august invita locuitorii țării să efectueze lucrări de arat pentru proprietarii de pământuri și arendași , pe baza prevederilor Regulamentului Organic desființat de revoluție . Volumul de semănat de toamnă pe care trebuiau să îl efectueze în special pentru proprietarii de pământuri și arendași era mai mare decât cel din anii precedenți, țăranii fiind invitați să își îndeplinească obligațiile în conformitate cu „legile pe care le cunoașteți”.

Reacția nefavorabilă din partea țărănimii la decizia guvernului de a le impune beneficii feudale în toamna anului 1848 a determinat, de asemenea, Locotenența Princiară să-și clarifice poziția față de problema agrară. La 1 septembrie , Ministerul de Interne a recomandat ca administratorii departamentali să se deplaseze la țară și să-i asigure pe țărani că „tot ce li s-a promis va fi pus în practică în cel

mai scurt timp posibil”. Întrucât starea de neîncredere începuse să se răspândească, la 2 septembrie, Locotenența Princiară și-a reafirmat încă o dată poziția față de problema agrară. A subliniat, în primul rând, că țărănimea considerase invitația de a efectua lucrări de toamnă în conformitate cu prevederile Regulamentului Organic ca o renunțare a noului guvern la aplicarea programului agrar. În aceste circumstanțe, Locotenența Princiară nu mai proclama atât de categoric obligația țărănimii de a îndeplini servicii feudale. S-ar putea spune chiar că și-a abandonat parțial poziția anterioară, dacă ținem cont de faptul că insista ca țăranii supuși corvéei să efectueze semănatul doar în propriul lor beneficiu. De data aceasta, doar acei corvéables care nu își îndepliniseră pe deplin obligațiile corvée față de proprietarii de pământuri și arendași pe parcursul anului au fost invitați să efectueze lucrări. În schimb, tuturor celorlalți locuitori li s-a interzis să presteze servicii, dar li s-a cerut totuși să efectueze semănatul de toamnă „contra cost, cu bună înțelegere”, dar numai „când vor avea timp”.

O atitudine complet opusă celei a autorităților din Buca-est a fost adoptată de generalul Gh. Magheru. Aflat la Rîureni, județul Vîlcea, unde instruia unitățile de „pandouri” și „dorobantzi” în pregătirea unei posibile acțiuni defensive, pe 5 septembrie generalul i-a scris lui C.A. Rosetti „că ar fi absolut necesar să se anunțe în toată țara, fără întârziere, «emanciparea completă a corveabililor de la sfârșitul lunii», întrucât aceștia începeau să manifeste neîncredere față de autorități”.

Generalul considera că emanciparea și distribuirea pământurilor trebuiau realizate fără întârziere „pentru a convinge oamenii odată pentru totdeauna de veridicitatea proclamațiilor noastre instituționale”.

Constatând tergiversările Locotenentei Princiare și dându-și seama că numai implementarea programului agrar va permite mobilizarea țărănimii în rândul forțelor armate pentru apărare, Gh. Magheru s-a angajat să exercite presiuni asupra autorităților de la București pentru a le convinge să rezolve situația corveabililor. Pe 8 septembrie, a trimis o circulară administratorilor departamentelor Olteniei, informându-i că Locotenentea Princiară a declarat „în sfârșit în țară emanciparea definitivă și completă a țăranului, adică eliberarea sa de corvee, de iobăgie și de alte obligații”. Prin aceeași

circulară, administratorii erau rugați să „se adune fără întârziere, în capitala departamentului dumneavoastră, preotul, delegații purtând sigiliul <satului», secretarul, precum și cel mai mare număr posibil de locuitori din fiecare sat și în cadrul unei adunări solemne la care participă cetățeni onești și patrioți, precum și clerul Capitalei, veți citi acest act de emancipare care îi va bucura și se va proceda din nou <la ceremonia> jurământului pentru respectarea Constituției, unde românul va repeta că va ști să-și facă sacrificiul vieții pentru aceasta”. Totodată, administratorii erau obligați să organizeze „o demonstrație” de mulțumire autorităților din București și să le prezinte petiții semnate de țărani. Aceștia din urmă urmau să-și exprime recunoștința față de guvern pentru decizia sa de a-i elibera definitiv de obligațiile feudale, ceea ce i-a determinat să se angajeze din nou în apărarea revoluției până la capăt. Generalul le-a cerut, de asemenea, administratorilor ca în aceste petiții țăranii să ceară Locotenentei Princiare declarații de loialitate față de programul revoluționar. Gh. Magheru a menționat că aceste petiții ar trebui să menționeze faptul că, deși aveau încredere în conducătorii revoluției, țăranii erau totuși îngrijorați, deoarece „am aflat că dușmanii României și ai umanității intenționează să restabilească infamele Regulamente pe care însăși Biserica Creștină le-a blasfemiat și să-i priveze de Constituția lor”. În petiția adresată Locotenentei Princiare, țăranii urmau să protesteze împotriva unei astfel de tentative. Ei „se roagă și cer în același timp guvernului să rămână fidel datoriei sale de a servi Constituția în ansamblu”. Era necesar să se arate deschis Locotenentei că, dacă unul dintre punctele Constituției ar fi abandonat, țărănimea își va retrage sprijinul.

Generalul Gh. Magheru a recomandat administratorilor celor cinci departamente ale Olteniei să organizeze o astfel de demonstrație în stil

țărănesc și să adune la sfârșitul petițiilor semnăturile tuturor locuitorilor orașelor, dar mai ales ale țăranilor. În plus, a solicitat ca odată cu petițiile să fie depuse la Locotenența Princiară rapoarte în care administratorii să aibă grijă să noteze că țăranii înșiși au solicitat o astfel de demonstrație, îngrijorați de zvonurile conform cărora dușmanii revoluției erau în proces de „a-i priva de Constituție și a le impune infamul Regulament”.

Ca urmare a presiunii exercitate de elementele democrato-revoluționare, cu două zile înainte de intrarea armatelor otomane

În capitală, Locotenența Princiară și-a afirmat mai categoric poziția în favoarea soluționării problemei agrare. A subliniat din nou că „articolul 13 al proclamației este consacrat de la 11 iunie”, că „nicio putere nu va putea să-l suprime ”, dar că acesta, „ca toate legile lumii, nu poate fi tradus în fapte decât după o anumită perioadă de timp”.

La aceeași dată, se anunța că țăranii care, în cursul anului, își îndepliniseră integral serviciile stabilite prin Regulamentul Organic „nu mai aveau nicio obligație de îndeplinit ”, ceea ce, în practică, însemna eliberarea de toate serviciile feudale și transformarea corvéabililor în proprietari ai loturilor care le erau alocate spre folosință.

LUPTA ȚĂRĂNIMII PENTRU APĂRARE REVOLUȚIA DE DUPĂ 13 SEPTEMBRIE 1848

Ocuparea capitalei, la 13 septembrie 1848, a pus capăt activității politice a guvernului revoluționar, lichidând orice perspectivă de soluționare imediată a problemei agrare, în conformitate cu programul revoluționar. Imposibilitatea obținerii colaborării militare cu forțele revoluționare europene i-a obligat pe liderii români să abandoneze planul confruntării militare cu armatele a două mari imperii. În aceste împrejurări , se părea că armatele turco-ruse vor instaura fără nicio dificultate un regim de ocupație. Însă țărănimea, animată de idealurile revoluției, s-a opus spontan, în multe - localități, unei rezistențe acerbe la restabilirea Regulamentului Organic. Aceasta a demonstrat acuitatea problemei agrare, precum și concordanța programului agrar din 1848 cu realitățile românești.

Autoritățile din Caymacamy au însărcinat administratorii cu sarcina de a forma comisii departamentale compuse din boieri. Aceștia urmau să călătorească la țară și, ajutați de stăpânii moșiilor și de fermieri, să recomande și chiar să ordone fiecărui plătitor de corvée să „ieșă la arat”. În fiecare sat, aceiași boieri urmau să recruteze „un anumit număr de oameni privilegiați” și să-i atragă la acțiunea menționată anterior. Totuși , întrucât până la începutul lunii octombrie mulți țărani refuzaseră să execute corvée, autoritățile de ocupație au decis să trimită coloane de soldați la țară pentru a-i „împinge la muncă” pe cei care nu se „conformaseră”. Caymacamy a propus ca fiecare coloană să fie atașată unui ofițer român cu misiunea de a ajuta la aceste acțiuni.

Însă autoritățile nu au fost atât de rapide în a depăși opoziția țăranilor față de Regulamentul Organic. Pe tot parcursul

lunilor septembrie și octombrie 1848, țăranii din multe districte muntene au continuat să reziste presiunilor exercitate de autorități pentru a-i obliga să îndeplinească servicii în mod feudal. Dificultatea supunerii lor imediate — așa cum sublinia un memoriu anonim din toamna anului 1848 — provenea în special din faptul că cele trei luni de revoluție aduseseră țărănimea în poziția de a-i urî nu numai pe moșieri și pe fermieri, ci și pe reprezentanții anumitor autorități străine de interesele sale.

Printre zonele în care acest fenomen a luat forme deosebit de grave s-a numărat și comitatul Vlașca. Relațiile dintre proprietarii de pământuri și arendași, pe de o parte, și țărani , pe de altă parte, se agravaseră deosebit de mult și în comitatul Ilfov. Rezistența țărănimii la încercările proprietarilor de pământuri și arendașilor de a-i obliga să îndeplinească serviciile prevăzute de Regulamente era evidentă și în comitatul Teleorman, Argeș și Prahova. Acest fenomen a luat una dintre cele mai grave forme în Oltenia, unde, mult după înăbușirea Revoluției, autoritățile încă nu reușiseră să-i oblige pe țărani să presteze munci corvée.

Refuzul de a recunoaște sau de a primi reprezentanți ai autorităților în sate a constituit o altă formă de apărare a revoluției, după ocuparea Țării Românești. În mai multe localități din județele Ilfov și Vlașca, de exemplu, locuitorii i-au alungat pe subadministratorii veniți acolo pentru a restabili - regimul Regulamentului Organic. Administratorul județului Prahova a raportat la 14 noiembrie 1848 Departamentului de Interne că a trebuit să se confrunte cu amenințări din partea sătenilor din Cornu și Comarnic, care discreditau prevederile Caïmacamiei. O atitudine similară au manifestat-o și locuitorii județelor Gorj și Dolj, care i-au alungat din sate pe administratorii sau reprezentanții acestora trimiși acolo pentru a restabili regimul Regulamentului Organic. Având în vedere înverșunarea cu care țăranii au apărat revoluția, autoritățile nu au putut prelua controlul asupra anumitor localități decât cu sprijinul soldaților din armatele de ocupație.

Natura violentă a mișcării de rezistență din diverse centre a obligat autoritățile de ocupație și Caïma Camie să organizeze acțiuni militare în vederea restabilirii regimului Regulamentului Organic.

Pe 22 septembrie 1848, noul administrator al comitatului Dolj și-a exprimat teama că masele populare ar putea organiza un atac în scopul restabilirii administrației revoluționare

. Teama sa era pe deplin justificată. Pe 27 septembrie, peste 200 de țărani, înarmați cu puști, sulițe și topoare, au încercat să intre în orașul Craiova. Dar scurta luptă de la porți împotriva a 30 de *dorobanți* s-a încheiat cu fuga sătenilor și arestarea unora.

Deosebit de aprigă a fost opoziția țăranilor din districtele departamentului Dolj. Subadministratorul districtului Balta, de exemplu, a raportat pe 2 septembrie că satele mari de pe Dunăre refuzaseră să primească instrucțiunile tipărite care anunțau restabilirea regimului Regulamentului Organic. Subadministratorul fusese maltratat, insultat și alungat. Țăranii au declarat că ar prefera să moară decât să abandoneze Constituția . La începutul lunii octombrie 1848, atitudinea locuitorilor aceluiași district nu se schimbase deloc. Pe 4 octombrie, s-a relatat din nou că „satele acestui district refuză să se supună oricărui ordin”. Deși unele sate mai mici au fost aduse la ordine, revolta a câteva mii de locuitori din districtul Cîmpul, condusă de Costache Zaman, i-a determinat și pe primii să continue lupta. S-a relatat, de exemplu, că satele mari situate de-a lungul Dunării, departe de a recunoaște autoritățile din Caïmacamie, i-au maltratat și i-au alungat pe reprezentanții acestora.

Lupta locuitorilor din districtul Cîmpul, departamentul Dolj, pentru apărarea revoluției a fost la fel de aprigă. Aceștia s-au opus cu înverșunare reinstaurării autorităților din Caïmacamie. Pe 17 septembrie, în timp ce se îndrepta spre Calafat, unde își ocupa noua funcție, subadministratorul a fost întâmpinat de un grup numeros de țărani „purtând șase steaguri”, înarmați cu pistoale, puști, coase și lănci.

Între timp, mai precis pe 15 septembrie, directorul carantinei de la Calafat, care colabora cu autoritățile de ocupație , fusese împiedicat de noi țărani să trimită un curier Pașei de Vidin, prin care Fuad Effendi, comisar otoman în Principate, solicita noi unități militare de întărire din sudul Dunării pentru a înăbuși revoluția din Oltenia. În același timp, țăranii răsculați din satele din jur , conduși de Costache Zaman, maltratau și arestau toate elementele ostile revoluției. Preluând controlul asupra unui număr mare de localități, aceștia interziceau autorităților din Caïmacamia comunicarea dintre Calafat și Craiova, continuând să mențină regimul revoluționar. Acest focar revoluționar a durat la două săptămâni după ocuparea Țării Românești, fiind în final lichidat

de unitățile militare otomane de la sudul Dunării, care au reușit să disperseze „rebelii” și să-l aresteze pe C. Zaman.

Acțiuni țărănești puternice împotriva ocupației străine au fost înregistrate și în alte zone ale Olteniei. Astfel, aproximativ 500 de locuitori din Giorocu (Dolj) s-au revoltat împotriva subadministratorului districtual și a fermierului și i-au eliberat pe țăranii „arestați”. Revolte similare declanșate de grupuri de țărani înarmați au avut loc și în alte sate din județul Dolj, unde locuitorii i-au alungat și dezarmat pe *dorobanții* și subadministratorii veniți acolo pentru a restabili ordinea din Regulamentul Organic. Moșiile mai multor proprietari de pământuri au fost , de asemenea, atacate. La 5 noiembrie 1848, administrația județului Dolj a raportat Ministerului de Interne că starea de revoltă persista încă în unele sate, în ciuda măsurilor represive aplicate.

Lupte violente împotriva reprezentanților autorităților locale și a unităților armatelor de ocupație au fost înregistrate și în județul Teleorman. Satele Piatra și Viișoara au opus o rezistență fermă încercării de restabilire a obligațiilor feudale. În octombrie 1848, mergând în aceste localități cu treizeci de soldați - întrucât locuitorii refuzau să se supună ordinelor autorităților, susținând că depuseseră jurământul de a lupta pentru apărarea revoluției până la „ultima picătură de sânge” - administratorul a constatat nesupunerea locuitorilor și, în plus, s-a trezit atacat de peste patru sute de oameni înarmați cu bâte.

Doar forțele militare sosite în sate au reușit să înăbușe revolta. Rezistența țăranilor din Piatra, Viișoara, ■hihaia și Islaz a atins o asemenea amploare încât Omer Pașa, comandantul armatei otomane din Principatele Române, a ordonat trimiterea a cinci escadrile militare în aceste localități, și în special la Piatra , pentru a-i obliga pe locuitori să respecte „legile”.

Acțiuni violente ale țăranilor împotriva autorităților Caïmacami și a armatelor de ocupație au avut loc și în județul Prahova, în special în satele Cornu și Comarnic. Aceștia au opus o rezistență fermă restaurării - Regulamentului Organic, luptând chiar împotriva soldaților armatei de ocupație care încercau să -i aducă la ordine. Satele din zona deluroasă a județului Argeș au continuat, de asemenea, să apere cu înverșunare revoluția. În Runcu, unul dintre cele mai importante sate din județul Loviștea, locuitorii , purtând „arme și sulițe”, s-au revoltat, atacând *dorobanții* și alungând subadministratorul. În mod similar , alte

sate din județul Cotmeana l-au atacat pe subadministrator cu „ mare gălăgie”. Această mișcare nu a putut fi lichidată decât cu sprijinul soldaților din trupele de ocupație, care au fost trimiși în toate zonele în care țăranii opuneau o rezistență puternică.

țărănimii pentru apărarea revoluției a lăsat o impresie puternică asupra boierilor. Speriați de opoziția fermă a unor țărani față de ocupația străină, boierii de frunte au decis să se prezinte comisarilor celor două puteri pentru a -i avertiza că viața lor este în pericol. Comisarii Fouad Effendi și Duhamel i -au încurajat și le-au dat asigurări că nu vor părăsi țara până când ideile revoluționare nu vor fi eradicate definitiv din țărănime .

Surse atestă că opoziția aprigă a unei părți a țărănimii față de ocupația străină a continuat până la sfârșitul anului 1848. Remarcând eroismul cu care țăranii din județele Teleorman și Argeș au luptat împotriva armatelor de ocupație , la 16/28 decembrie 1848, N. Bălcescu l-a informat pe AG Golescu din Belgrad că Țara Românească era gata să reaprindă revoluția . În februarie 1849, lăudând victoriile obținute de Ben în Transilvania și continuând să spere că forțele revoluționare europene vor triumfa, N. Bălcescu considera că o nouă izbucnire a revoluției în Principatele Române era iminentă, mai ales că „ țăranii - după cum ni se spune din țară - continuă să se opună muncii și sunt foarte nemulțumiți ”.

Reprimarea revoluției a impus autorităților de ocupație și Caïmacamiei sarcina de a scoate țărănimea de sub influența propagandei revoluționare. La 11 noiembrie, generalul Duhamel, comisar rus în Principatele Române , i-a atras atenția Caïmacamului C. Cantacuzène că, pentru a „extirpa principiile antisociale pe care regimul revoluționar le-a cultivat în țară”, era necesară adoptarea unor măsuri speciale. În acest scop, el a recomandat acțiuni menite „să lichideze anarhia minților”, pentru a proteja regimul împotriva „frământărilor pe care principiile rele răspândite în rândul maselor le-ar putea provoca în viitor”. În acest sens, era necesar să se facă țăranii „să creadă că ideile pe care propaganda guvernului revoluționar le-o insuflase cu privire la scutirea lor de obligațiile față de moșieri și atâtea alte idei similare”

„zonele nu au fost decât înşelăciuni abile.” În mod similar, Consiliul Administrativ Extraordinar a considerat, la 28 februarie 1849, că efectele activităţii de propagandă desfăşurate în timpul revoluţiei nu puteau fi lichidate decât prin apărarea fermă a regimului Regulamentului Organic. În acest sens, a considerat inoportuna revizuirea sistemului agrar de atunci, deoarece cea mai mică cedare privind îndeplinirea obligaţiilor pe care ţăranul era ţinut prin legi să le îndeplinească faţă de proprietar ar crea impresia că „guvernul începe să procedeze la traducerea în practică a anumitor articole incluse în Constituţie”.

De asemenea, îngrijorat de faptul că tulburările şi acţiunile ţărănimii împotriva regimului Regulamentelor Organice continuau să se manifeste în multe sate — în ciuda măsurilor represive adoptate — Consiliul Administrativ Extraordinar a decis organizarea unei campanii de contrapropagandă în toată Ţara Românească. În acest sens, a recomandat ca „misiunea de contrapropagandă” în departamente să fie încredinţată *boierilor* , câte unul la fiecare trei districte, unde aceştia urmau să rămână mult timp, propovăduind supunerea faţă de guvern în rândul ţăranilor, deoarece „toate nenorocirile de care sunt pradă în prezent săracii şi clasele muncitoare provin din revoluţie”. Boierii urmau să le explice că revoluţia subminase puternic temeliile „instituţiilor benefice ale ţării”. Ţăranii trebuiau avertizaţi fără ca programul agrar — pe care boierii continuau să-l prezinte ca produs al unei doctrine comuniste — să vină împotriva spiritului dreptăţii şi religiei.

Printre măsurile adoptate de autorităţi pentru a proteja ţărănimea de influenţa propagandei revoluţionare s-a numărat şi suprimarea presei. Ziarele şi periodicele care apăruseră în timpul revoluţiei, contribuind la dezvoltarea conştiinţei sociale şi naţionale a poporului, au fost interzise. În special ziarul sătesc, care contribuise în mare măsură la câştigarea ţărănimii pentru cauza revoluţiei, a făcut obiectul unor măsuri speciale din partea autorităţilor din Caïmacami. O altă măsură menită să lichideze propaganda revoluţionară a constat în suprimarea temporară a instrucţiei elementare în limba română. Printr-o dispoziţie specială din 1 noiembrie [1848] , Consiliul de Administraţie al Şcolilor a anunţat suprimarea cursurilor la şcoala naţională, până la numirea altor profesori care să-i înlocuiască pe cei care, în timpul revoluţiei, -constituiseră principalul instrument de propagandă desfăşurat în oraşe, dar mai ales în mediul rural. Aceştia din urmă urmau să fie demişi şi puşi sub supraveghere poliţienească.

Recuperarea materialelor de propagandă răspândite de liderii revoluției a fost o preocupare majoră a autorităților. La 24 septembrie 1848, comisarul otoman Fouad Effendi și C. Cantacuzène au emis un decret prin care subliniau pericolul public pe care îl prezenta acest material, din cauza faptului că se afla încă în mâinile locuitorilor. Se sublinia că în cele trei luni ale revoluției o cantitate mare de material de propagandă contaminat de „spiritul tulburător al ordinii publice ” fusese distribuită în țară , cei doi demnitari dând instrucțiuni pentru recuperarea și depunerea acestuia la sediul autorităților locale.

Această acțiune a avut loc în condiții de rezistență acerbă din partea țărănimii, care și-a exprimat hotărârea de a apăra cauza revoluției. Mulți țărani au refuzat să predea autorităților proclamațiile și ziarele distribuite în timpul evenimentelor revoluționare. În Oltenia mai ales, a existat o rezistență încăpățânată la intervenția autorităților care încercau să recupereze materialul de propagandă. Refuzând să-l predea, țăranii au declarat că „au depus jurământul de a-și da viața pentru Constituție”. La 3 decembrie 1848, - administrația departamentului Dolj a cerut subadministratorilor districtuali să oblige țăranii să predea „toate hârtiile revoluționare pe care le posedau”. - Țăranii au trebuit avertizați că, începând cu 1 decembrie , delictul de deținere de „hârtii revoluționare va fi aspru pedepsit”.

Pe lângă această acțiune de rezistență, țărănimea a respins în unele cazuri prevederile și circularele prin care autoritățile anunțau restabilirea Regulamentului Organic. În aceste circumstanțe, având în vedere că în timpul revoluției - „cel mai mare număr de exemplare (ale prevederilor privind) munca corvée a fost ars”, Consiliul Administrativ a considerat absolut necesar ca prevederile Regulamentului Organic referitoare la relațiile agrare să fie retipărite și distribuite în sate.

Autoritățile au adoptat măsuri speciale pentru lichidarea propagandei revoluționare, care a continuat să se desfășoare și după 13 septembrie, menținând spiritul revoluționar al țărănimii. La 21 septembrie 1848, Fouad Effendi și C. Cantacuzene au amenințat cu pedepse severe pe cei care „și-au părăsit ocupațiile agricole” și au venit în capitală sau în alte orașe „pentru a deveni vagabonzi și a duce o viață neregulată”. La 26 septembrie, comisarul otoman a remarcat din nou pericolul reprezentat de continuarea activității de propagandă în mediul rural. În aceeași zi, Ministerul de Interne...

Episcopul a constatat cu îngrijorare că în departamentele Țării Românești încă existau oameni care insuflau în popor „spiritul de revoltă și principiile Constituției proclamate”.

În ciuda interdicției, activitatea de propagandă a continuat la începutul lunii octombrie 1848. Astfel, pe 10 octombrie, Fuad Effendi a raportat cu îngrijorare că aproximativ optzeci de boieri de frunte i-au atras atenția asupra faptului că „spiritul propagandei, care în momentul revoluției făcuse mari progrese în rândul locuitorilor țării, nu este încă stins și că ar fi necesar să se adopte măsuri pentru suprimarea sa totală ”. Comisarul otoman a subliniat, printre altele, interesul deosebit pe care l-a arătat pentru această chestiune, menționând că însuși sultanul îl instruise „să lichideze toate vestigiile revoluției”. Fuad Effendi s-a declarat pregătit să adopte mai întâi măsuri menite să suprime orice activitate de propagandă revoluționară.

Eforturile boierilor reacționari de a eradica propaganda și spiritul revoluționar care continuau să facă ravagii în mediul rural chiar și după trimiterea soldaților din trupele de ocupație în departamente nu au fost nicidecum exagerate. În toamna anului 1848, mulți propagandiști — unii dintre ei recrutați dintre țărani — încă făceau campanie în mediul rural împotriva restabilirii regimului Regulamentelor Organice. În special, învățătorii sătești au fost demascați de autorități în noiembrie 1848, fiind acuzați că „nu pun capăt activităților scandaloase” și „folosesc diverse mijloace infame” în scopul „inducerii în eroare a locuitorilor”. Prezența propagandiștilor a fost semnalată în special în departamentele Romanați, Ilfov, Argeș, Muscel, Dolj și Gorj. Agitația revoluționară a continuat în unele sate chiar și în cursul lunii decembrie și chiar la începutul anului 1849, unde activitatea de propagandă revoluționară a fost deosebit de intensă, mai ales în Oltenia.

Deși țărănimea fusese, în general, readusă în supunere față de regimul Regulamentului Organic, la începutul anului 1849 aceasta a continuat, în unele locuri, să lupte împotriva ordinii impuse de armatele de ocupație. Nu numai că au fost raportate refuzul țăranilor de a îndeplini slujbe feudale, dar și unele acțiuni violente . În județele Brăila și Dolj, de exemplu, aceștia dăduseră foc produselor moșierilor și arendașilor. Alte grupuri de țărani, precum cei din Grindu (Ialomița), „cu un spirit exaltat”, încă la începutul anului 1849, au îndrăznit să adreseze amenințări stăpânului domeniului care le cerea să își îndeplinească

obligațiile decurgând din corvée, susținând că fuseseră eliberați de aceasta „încă din vara trecută”. În mod similar , în ianuarie 1849, doi preoți din satul Macovei (Buzău) i-au incitat pe țărani la insubordonare și chiar la revoltă împotriva restabilirii regimului Regulamentului Organic , promițându - le „ drepturi anarhice ”.

Opoziția față de regim și speranța reaprinderii revoluției care continua să facă ravagii în rândul țărănimii au stârnit o profundă îngrijorare în rândul autorităților centrale. La 12 februarie 1849, Consiliul Administrativ Extraordinar discutase rapoartele administratorilor județelor Dîmbovița, Ialomița și Ilfov privind „spiritul tulburător” care continua să se manifeste în rândul multor țărani. S-a observat că acești țărani se opuneau chiar autorităților administrative, refuzând să se supună „drepturilor de proprietate stabilite prin lege”. Aceste acțiuni, consemnate tot la începutul anului 1849, au fost considerate deosebit de grave. Represiunea lor imediată a fost recomandată , deoarece amenințau să se răspândească „ca o epidemie la toți locuitorii”. Pentru a remedia această stare de fapt, administratorii departamentali au fost instruiți să se deplaseze în sate și să reprime fără milă orice tentativă de nerespectare a Regulamentului Organic. La 26 februarie 1849, același Consiliu Administrativ a constatat din nou „încăpățânarea locuitorilor mai multor departamente”. A remarcat necesitatea adoptării altor măsuri menite „să-l facă pe țăran să înțeleagă că trebuie să se supună îndeplinirii obligațiilor sacre stipulate de lege” în Regulamentul Organic.

În primăvara anului 1849, autoritățile erau încă îngrijorate de faptul că țărănimea se afla într-o stare de efervescență, predispusă la izbucnirea unei noi acțiuni revoluționare. În cursul lunii martie, Ministerul de Interne a emis o circulară de avertizare către administratorii departamentali cu privire la propaganda rău intenționată răspândită în rândul populației împotriva armatelor de ocupație. În mod similar, la 7 martie 1849, comandantul armatei țariste din Oltenia a subliniat că în mai multe părți ale Principatului au apărut din nou „propagandiști” care încercau să incite „poporul” la luptă. În aceste circumstanțe, Ministerul de Interne a solicitat autorităților locale să exercite o supraveghere mai atentă asupra locuitorilor pentru a detecta la timp orice acțiune susceptibilă să provoace o stare de „agitație” și tulburări în rândul acestora. Dar, la 7 aprilie 1849, au fost raportate noi tulburări țărănești în departamentul

Dolj . ■

Restaurarea regimului Regulamentelor Organice în zonele rurale a fost însoțită de înființarea unor comisii departamentale pentru identificarea celor care participaseră „la revoluția anterioară”. Eforturile de a-i depista, aresta, investiga și pedepsi pe țăranii care se revoltaseră au fost conduse de comandanții armatelor de ocupație turco-ruse, generalii Orner Pașa și A. Lüders. Raidurile reprezentanților căymacamilor și ai autorităților de ocupație din Țara Românească au dus la arestarea liderilor țărăniști, a profesorilor și a preoților care se implicaseră în lupta pentru răsturnarea sistemului feudal. Locuitorii au fost acuzați de „revoltare și opoziție față de ordinele guvernamentale” în timpul arestării lor.

În toamna anului 1848, în mai multe departamente ale Țării Românești s-au înregistrat numeroase arestări în rândul fruntașilor țărănimii. Acestea au fost efectuate în principal ca urmare a denunțurilor formulate de anumiți moșieri și agricultori, care fuseseră nemulțumiți de comportamentul locuitorilor în timpul revoluției . Țăranii care au continuat să se opună îndeplinirii serviciilor feudale chiar și după ocuparea țării au fost aspru - reprimați. Elocventă în acest sens este prevederea Caïmacamiei din noiembrie 1848, conform căreia locuitorii nesupuși din departamentul Prahova urmau să fie pedepsiți public cu 50 de lovituri de băț, ceilalți locuitori trebuind apoi să garanteze pentru aceștia că se vor supune „legilor în vigoare”. Autoritățile cereau garanții de la locuitorii tuturor satelor care se revoltaseră, obligându-i astfel să prevină orice insubordonare față de îndeplinirea serviciilor fixate de lege.

Autoritățile au fost deosebit de intransigente în depistarea, arestarea și încarcerarea țăranilor care jucaseră un rol în timpul revoluției. Foștii - reprezentanți țărăniști în Comisia Proprietății erau considerați deosebit de periculoși. Preotul Neagu, de exemplu, deputat țărănist din comitatul Rîmnicu Sărat, a fost condamnat pentru devotamentul său față de revoluție. În mod similar, Gh. Scurtulescu, deputat țărănist din comitatul Mehedinți, a fost arestat în condiții de brutalitate excesivă, menite să-i sperie pe țărani și să-i oblige să se supună regimului Regulamentului Organic.

Numeroase arestări au fost efectuate în rândul țăranilor care, în timpul restaurării vechiului regim, desfășuraseră acțiuni de rezistență, luptând pentru apărarea revoluției. În acest sens, Caïmacamie - la propunerea comandanților

Armatele turcă și rusă — au cerut Departamentului de Interne aplicarea unor pedepse severe celor care se opuseseră ocupării Țării Românești, precum și celor care arseseră Regulamentul Organic. Autoritățile au considerat că acest ultim act constituia o acuzație gravă „pentru cei care se făceau vinovați de el”.

Ca urmare a intervenției autorităților, mulți țărani au fost arestați și aruncați în închisorile din capitala țării sau din cele aparținând orașelor de județ. Liderii țărănești care se distinseseră prin rezistența lor fermă la restabilirea ordinii Regulamentului Organic au fost aduși la București. Printre țăranii răsculați ai județului Teleorman , peste 41 de persoane au fost arestate și închise de soldații armatelor de ocupație . Nu mai puțin semnificativ este faptul că în județul Dolj, ca urmare a spiritului de rezistență și a luptei antifeudale, peste 50 de lideri țărănești au fost arestați și închiși în toamna și iarna anului 1848.

Odată aduși la București, țăranii erau duși la mănăstirile Văcărești și Plumbuita. Cei care aduseseră o rezistență aprigă în timpul luptei împotriva ocupației străine erau trimiși la închisoarea Snagov. O serie întreagă de rapoarte atestă faptul că țăranii închiși au fost supuși unui regim dur menit să-i înfometeze. La 30 octombrie 1848, caymacamii au protestat la Ministerul de Interne împotriva faptului că țăranii închiși la Mănăstirea Plumbuita fuseseră lipsiți de hrană timp de două zile la rând.

Alți țărani închiși la Mănăstirea Văcărești au raportat că sunt malnutriți. Mai mult, autoritățile nu se grăbeau să le rezolve situația. Astfel, un grup de prizonieri de la Mănăstirea Văcărești a raportat, pe 15 decembrie 1848, că au fost închiși acolo timp de trei luni și aduși într-o stare „deplorabilă”, fără ca autoritățile să-i fi interogat măcar. În mod similar, pe 22 decembrie, un alt grup de țărani aruncați în închisorile poliției din București au protestat că, după două luni de detenție, nu au fost chemați în fața comisiei de anchetă.

Țăranii închiși la București au rămas acolo până la începutul anului 1849. În lunile ianuarie și februarie ale aceluiași an, comisiile însărcinate cu anchetarea participanților la revoluție au ajuns la concluzia că liderii țăranilor trebuiau eliberați și arestați pe cauțiune, nu fără a le da o bătaie zdravănă în satul lor natal. Prin obținerea

garanții, Caïmacamie a urmărit să-i determine pe țărani să prevină orice opoziție față de îndeplinirea „obligațiilor fixate de lege”. În mod similar, pentru a lichida spiritul revoluționar la țară, stăpânii domeniilor au considerat oportună expulzarea unora dintre locuitorii suspectați de incitare la revoltă și insubordonare față de ordinele guvernului . Însă Ministerul de Interne a dat dovadă de o mai mare circumspecție în ceea ce privește măsurile ordonate, nepermițând expulzarea locuitorilor din sate.

Îngrijorate de starea de nemulțumire din țară și dornice să evite orice mișcare antifeudală , autoritățile de ocupație și cele din Caymacamy au decis să confiște armele găsite în principal în sate. Această inițiativă a fost luată de comisarul rus în Principatele Ruse, generalul Duhamel. El a considerat aceasta o măsură absolut necesară pentru a evita orice tentativă de „dezordine ” și mișcări susceptibile de a tulbura „ordinea publică”.

Comisarul rus a stabilit și un termen limită pentru finalizarea acestei acțiuni, și anume 1 decembrie , în sate.

Sarcina dezarmării populației a fost încredințată unor comisii departamentale, numite de Ministerul de Interne la 26 octombrie 1848. Printre membrii acestor comisii , pe lângă reprezentanți ai boierilor și ai autorităților locale, se aflau și ofițeri ai armatelor de ocupație. Până la începutul lunii noiembrie 1848, unele dintre aceste comisii își luaseră deja măsuri. O atenție deosebită a fost acordată Olteniei în acest sens, deoarece în timpul revoluției armele întregii țări fuseseră concentrate în această provincie pentru a fi distribuite formațiunilor *de panduri* și *dorobanți.*

În ciuda intensității sale, activitatea comisiilor de dezarmare nu a fost ușoară. Opoziția multor țărani față de predarea armelor a constituit un obstacol serios. Semnificativ în acest sens este raportul înaintat de administrația - județului Argeș Ministerului de Interne, care a menționat că locuitorii mai multor sate din raionul Topolog au refuzat să se supună ordinelor guvernului privind predarea armelor.

În ciuda eforturilor depuse, până la sfârșitul lunii decembrie 1848, comisiile nu reușiseră încă să finalizeze această acțiune. În unele locuri, în special în Oltenia, țărănimea a refuzat să predea armele, așa că la începutul anului următor activitatea comisiilor de dezarmare a continuat. La 28 martie

1849, administrația județului Dolj a raportat Ministerului de Interne că continuă să se ocupe de confiscarea armelor, în special a celor ascunse. În lunile martie și aprilie 1849, administratorul județului Gorj a raportat, de asemenea, că mulți țărani s-au opus ordinului de dezarmare. În mod similar, în primăvara anului 1849, s-a descoperit că țăranii din mai multe localități ale județului Mehedinți reușiseră să se sustragă dezarmării. Cazuri de dezarmare a armelor au fost înregistrate și în județul Muscel, în special în rândul „oamenilor de rând”, așa cum a subliniat însuși administratorul. Datorită activității intense, acțiunea de dezarmare a fost finalizată până la mijlocul primăverii anului 1849. Țărănimea - fusese astfel deposedată de toate armele care le fuseseră date în timpul revoluției.

Odată lichidate focarele de rezistență la ocupația străină , stăpânii moșiilor și agricultorii își puteau reveni la drepturile consacrate în Regulamentul Organic și recupera anumite servicii pe care țăranii refuzaseră să le presteze în timpul revoluției. Astfel, proprietarii și agricultorii au făcut numeroase demersuri pe lângă autorități pentru a obține despăgubiri pentru pagubele cauzate lor de întreruperea serviciilor feudale. Semnificativă în acest sens este cererea adresată de un grup de agricultori din Oltenia, la începutul lunii octombrie 1848, caimacamului C. Cantacuzino. După ce au enumerat pierderile suferite ca urmare a întreruperii serviciilor stabilite prin Regulamentul Organic, aceștia au salutat ocuparea țării de către armatele celor două imperii și au solicitat sprijinul necesar pentru a obține „despăgubirile la care aveau dreptul”. Insistența cu care un număr tot mai mare de proprietari de pământuri și agricultori cereau despăgubiri a determinat Ministerul de Interne să caute modalități de a satisface revendicările formulate în toamna anului 1848. Astfel, la 17 octombrie, deși a constatat numeroasele prejudicii cauzate proprietarilor de pământuri și agricultorilor de către corvéables animați de „principiile comunismului”, care considerau în timpul revoluției că marile moșii le vor aparține, Ministerul de Interne a solicitat guvernului să adopte măsurile necesare pentru obținerea despăgubirilor.

În virtutea deciziilor Consiliului Administrativ Extraordinar din noiembrie 1848, cererile proprietarilor și fermierilor-

urmau să fie evaluate de „boierii departamentali”. Însă abia pe 15 februarie 1849, după îndelungi dezbateri, același Consiliu Administrativ a adoptat măsuri definitive privind metoda de evaluare a daunelor. Acesta a decis să înființeze comisii departamentale pentru a verifica validitatea cererilor de despăgubire și pentru a redacta acte în virtutea cărora cererile de despăgubire să fie legalizate.

Evaluarea presupuselor pagube suferite în timpul revoluției a avut loc într-un moment deosebit de dificil pentru țărănime. Deși țărănimea nu renunțase complet la o soluționare a problemei agrare în conformitate cu nevoile dezvoltării proprietăților sale, ocuparea țării de către trupe străine și instalarea autorităților din Caymacami au constituit o forță care a copleșit-o într-o asemenea măsură încât, la acea vreme, nu putea decât să încerce să prevină abuzurile și ilegalitățile. În general, în primăvara anului 1849 - așa cum au remarcat unii reprezentanți ai autorităților - locuitorii se aflau „într-o situație proastă”. Este de remarcat faptul că, după înăbușirea revoluției, țărănimea fusese adusă, în unele locuri, într-o situație atât de dureroasă încât autoritățile însăși au preluat-o. Referindu-se la anumite sate de-a lungul Dunării, un reprezentant al Ministerului de Interne a remarcat că „fermierii, supraveghetorii moșierilor și chiar funcționarii autorităților locale nu ezită să-i bată pe locuitori” pentru a-i obliga să presteze diverse servicii. De asemenea, el a remarcat taxele la care erau supuși corvéables-ii în raport cu obligațiile stabilite de Regulamentul Organic și dificultatea cu care aceștia puteau satisface cererile ilegale ale fermierilor. Același reprezentant a subliniat că în anumite sate „observase o serie întreagă de abuzuri, rechiziții ilegale și suprataxe”. Toate acestea au fost realizate prin utilizarea a numeroase mijloace de constrângere .

Dorobanții administrației vizitau satele destul de des, folosind orice mijloace pentru a-i obliga pe debitori să plătească serviciile solicitate de fermieri.

În evaluarea pierderilor suferite de proprietarii de pământuri și agricultori, comisiile s-au angajat în tot felul de abuzuri. Atitudinea membrilor comisiei a fost în multe cazuri părtinitoare, într-atât încât a fost dezaprobată chiar și de autoritățile centrale. În acest sens, este de remarcat faptul că Ministerul de Interne , examinând petițiile unui agricultor din Vlașca aprobate

de comisie, a constatat că era imposibil ca un număr atât de mic de locuitori să fi cauzat pagube atât de mari. Concluziile comisiilor de anchetă au fost adesea destul de exagerate, - într-atât încât au fost subiect de dispută chiar și la începutul anului 1850. Acest lucru demonstrează că, pe lângă stabilirea pierderilor reale cauzate de întreruperea beneficiilor feudale în timpul revoluției, comisiile de anchetă au urmărit să acorde anumitor proprietari de pământuri și agricultori dreptul la creanțe exagerate. Boierii au încercat să sperie țărănimea cu contribuții mari la contul de compensații, pentru a o forța să abandoneze lupta antifeudală.

Unii proprietari de pământuri și agricultori, în special cei din zonele în care se produceau cele mai mari tulburări, considerau că reglarea conturilor cu țăranii cu privire la pagubele de care erau acuzați era o măsură ce trebuia pusă în aplicare imediat ce revoluția era înăbușită. De aceea, fără a aștepta ca comisiile departamentale să-și înceapă activitatea, acestea au întreprins să oblige țărănimea prin mijloace violente la plata unor despăgubiri. Dezaprobând aceste proceduri , care erau departe de a contribui la instaurarea ordinii la care aspira autoritatea centrală, Departamentul de Interne a decis, la 19 mai 1849, să pună capăt ilegalităților comise în special în departamentul Teleorman. Acolo, diverse sume pretinse sătenilor fuseseră colectate în beneficiul proprietarilor de pământuri și agricultorilor, înainte ca comisia departamentală să-și înceapă activitatea și fără aprobarea forurilor capitalei țării.

Proprietarii de pământuri și fermierii olteni erau la fel de dornici să primească despăgubiri. Sătenii au fost obligați, ilegal și prin mijloace represive, să ofere servicii suplimentare în muncă, bani și natură.

Comisiile județene de anchetă, deplasându-se la locurile indicate de moșieri și agricultori pentru a evalua pagubele produse în timpul revoluției, au stabilit cuantumul obligațiilor suplimentare ale țărănimii. O activitate deosebit de intensă a fost desfășurată de comisarii județelor Teleorman și Vlașca, unde moșierii și agricultorii depuseseră numeroase petiții. În timpul deplasărilor lor în diverse locații, membrii comisiei au procedat la audierea moșierilor și a agricultorilor și, dacă este cazul, la verificarea probelor. În județul Teleorman, comisia de anchetă a evaluat numeroase pierderi, propunând Departamentului

DE Interne aprobarea sumelor de bani sau a cantității de produse care urmau să fie livrate de țărani drept reparații. În acest sens, trebuie menționată activitatea comisiei județului Vlașca. Mulți dintre locuitorii acestui parlament, situat în apropierea capitalei Țării Românești, fuseseră în fruntea revoluției și participaseră la principalele evenimente ale acesteia, încetând să-și îndeplinească obligațiile față de moșieri și agricultori; acest lucru i-a atras la plata a numeroase reparații. În ceea ce privește restul departamentelor Țării Românești, deși numărul cererilor de despăgubire prezentate de proprietarii de pământuri și agricultori a fost mai mic decât cel înregistrat în departamentele Teleorman și Ișca ′ totuși, și în departamentele Prahova, Buzău, Irăila, Argeș și Ilfov țăranii au fost obligați să îndeplinească numeroase - contribuții în bani, în muncă și în natură în contul despăgubirilor cuvenite stăpânilor moșiilor și agricultorilor. Locuitorii Olteniei, o altă zonă remarcabilă pentru intensa sa activitate revoluționară, au trebuit să suporte poveri grele în formă de despăgubiri. În special în județul Mehelinți, documentația existentă atestă numeroase cereri de despăgubire. Locuitorii mai multor sate din județul Dolj fuseseră obligați să plătească contribuții mari în muncă, bani și în natură proprietarilor de pământuri și agricultorilor. Exemple similare sunt semnalate și în județele Gorj și Romanați.

Proprietarii de pământuri și fermierii au obținut despăgubiri în condițiile unei puternice rezistențe din partea țărănimii, care, în unele cazuri, a continuat câțiva ani după revoluție. Prin petiții sau proteste, locuitorii au continuat să-și exprime nemulțumirea față de ilegalitățile și abuzurile comise de proprietarii de pământuri și fermieri în colectarea despăgubirilor. O astfel de atitudine hotărâtă și perseverentă a dus uneori la anularea unor taxe excesive, fixate artificial de comisiile departamentale.

Petițiile prin care țăranii protestau la autoritatea centrală împotriva plății despăgubirilor fixate de comisii au constituit o formă de luptă a sătenilor.

Refuzul lor de a accepta concluziile comisiilor, tocmai în momentul

anchetei, a reprezentat o altă formă de luptă împotriva despăgubirilor. Sursele oferă dovezi elocvente în acest sens în județele Buzău și Gorj. În unele localități, a existat chiar o opoziție clară față de plata despăgubirilor.

Departamentul Trezoreriei a solicitat administrației teleormănene să adopte măsuri coercitive împotriva țăranilor din moșia Turnu care au dat dovadă de „o nesupunere neiertătoare și au refuzat să plătească despăgubirile stabilite”. Un caz cu totul special, datorită solidarității cu care țăranii au contestat dreptul moșierilor și al arendașilor la despăgubiri, l-au oferit locuitorii din Calafat. Datorită solidarității și hotărârii de care au dat dovadă locuitorii acestui sat, autoritățile nu reușiseră să impună despăgubiri nici măcar în vara anului 1851. Atitudinea unor locuitori din mai multe sate din departamentul Teleorman, care au denunțat abuzurile, cerând măsuri reparatorii, mărturisește elocvent fermitatea cu care au contestat dreptul stăpânilor moșiilor și al țăranilor la daune. Acești săteni au inițiat o acțiune de petiționare, urmată de investigații și constatări, care au continuat până la începutul anului 1852.

CONCLUZII

Sufocată de forțele de intervenție externe ale Porții și Rusiei țariste, revoluția munteană din 1848 a avut totuși consecințe profunde pentru dezvoltarea generală a poporului român. Ea a dat un sens precis revendicărilor țărănimii și a legitimat lupta acesteia pentru abolirea vechilor relații feudale. Revoluția a formulat în modul cel mai perfect programul fundamental de reforme socio-economice și politice a căror realizare a constituit o condiție indispensabilă pentru trecerea de la societatea feudală la cea capitalistă. În

același timp, a imprimat în conștiința maselor populare soluții adecvate la o serie întreagă de necesități de ordin obiectiv care apăruseră cu mult înainte de evenimentele din 1848. În ciuda vicisitudinilor dominației străine, soluțiile propuse de revoluție pentru lichidarea contradicțiilor grave care bântuiau societatea românească au devenit un instrument invincibil în lupta pentru transformarea sistemului socio-economic și politic.

Lupta țărănimii împotriva ocupației străine a subliniat acuitatea soluționării problemei agrare și a deschis o nouă etapă în acțiunea care viza înfăptuirea acestui principiu inclus în programul revoluționar. După înăbușirea revoluției , lupta pentru realizarea acestui obiectiv social a devenit parte integrantă a mișcării ample de formare și organizare a statului național român. Trebuie însă să constatăm că, în noile condiții create, acțiunea care viza soluționarea problemei agrare pe baza principiului proclamat în 1848 a fost incomparabil mai dificil de realizat decât în condițiile revoluției , din cauza monopolului politic al boierilor conservatori

, regim reinstaurat în Principatele Române cu sprijinul Porții și al Rusiei țariste.

Este important de subliniat faptul că revoluția a contribuit decisiv la cristalizarea a două concepții diametral opuse privind transformarea relațiilor agrare și a sistemului de proprietate funciară, precum și la o nouă grupare a forțelor socio-politice românești. Dezbaterile din Comisia Proprietății au demonstrat existența a două căi opuse către soluționarea problemei agrare. Emanciparea corvéabililor și alocarea acestora a unei suprafețe de pământ capabile să asigure mijloacele de subzistență necesare exploatării țărănești, susținută de grupul democrat-revoluționar, dar mai ales de deputații țărăniști, era, la vremea respectivă, cea mai bună cale care ducea la soluționarea problemei agrare. Reprezentanții boierilor conservatori se opuneau acestei căi unei soluții cu caracter deposedator, de lichidare a tuturor drepturilor țărănimii cu privire la parcelele care le erau atribuite spre folosință, și anume, emanciparea fără distribuire de pământ sau, în cele mai bune cazuri, emanciparea și alocarea unei suprafețe de pământ extrem de reduse .

Aceste două concepții, care se impuseseră cu putere în conștiința opiniei publice românești, au devenit, în anii de luptă pentru formarea și organizarea statului național românesc, programe de reforme sociale ale forțelor conservatoare și progresiste care, în funcție de poziția politică adoptată la un moment dat, încercau să dea problemei agrare soluția corespunzătoare. Trebuie însă subliniat că, deși exclusă din preocupările autorităților centrale prin triumful temporar al forțelor reacționare, soluționarea problemei agrare prin emancipare și distribuirea pământului se impune în perspectiva istoriei ca o necesitate obiectivă! astfel încât aplicarea sa nu putea fi decât amânată. Elocventă în acest sens este observația consulului francez la București, Hory; care, într-un moment în care revoluția părea deja înăbușită - 29 iunie 1848 - a constatat totuși că aceasta va avea consecințe profunde pentru Țara Românească și întregul popor român. El și-a exprimat certitudinea că, mai devreme sau mai târziu, principiul emancipării prin distribuirea pământului va triumfa80

.

După înăbușirea revoluției, contradicțiile dintre stăpânii moșiilor și țăranii supuși muncii silnice s-au intensificat.

[90] *Anul 1848,* vol. II, p. 179.

mai mult, ceea ce a făcut din problema agrară o chestiune acută pentru boierii conservatori și reprezentanții puterilor suzerane și protectoare din Principatele Române. Pentru a dezorganiza definitiv programul agrar al revoluției și pentru a dezorganiza forțele sociale care au persistat în acțiunea care a dus la traducerea acestuia în realitate, boierii conservatori și autoritățile de ocupație au continuat să susțină că articolul 13 din programul revoluționar era inspirat de programele sociale și comuniste ale vremii, neavând o relație organică cu realitățile românești. Continuând să considere principiul emancipării prin distribuirea pământului ca fiind deosebit de periculos și dăunător pentru societatea românească, boierii-uzieri au inițiat măsuri speciale menite să convingă masele țărănești să renunțe la ideile revoluționare privind transformarea relațiilor agrare și a sistemului proprietății funciare .

Restaurarea sistemului politic feudal a fost marcată de încercările marilor boieri de a lichida orice influență a ideologiei revoluționare asupra problemei agrare prin intermediul unei reforme parțiale a legislației Regulamentului Organic. Întrucât ideea emancipării prin distribuirea pământului era puternic ancorată în conștiința țăranilor - așa cum o demonstra lupta lor hotărâtă de după 13 septembrie pentru a apăra cauza revoluției - boierii și-au dat seama că era „imposibil să mențină iobăgia prea mult timp [91]”. Prin urmare, au adoptat măsuri parțiale menite să rezolve problema agrară pe baza concepției lor exclusiviste, de clasă. Trebuie menționat, însă, că boierii au amânat orice schimbare în relațiile funciare pentru o anumită perioadă, pentru a nu lăsa impresia că aceasta era o consecință a revoluției și, astfel, pentru a întări convingerea iazanilor că, încetul cu încetul, prin presiuni și mișcări sociale, ar fi reușit să impună chiar emanciparea și distribuirea pământului.

Însă, profitând de monopolul puterii politice, prin legea agrară din 1851, boierii conservatori au încercat să facă primul pas spre lichidarea relațiilor dintre țărănimea dependentă și stăpânii moșiilor, bazate

91 Vasile Maciu, *Caracterul legiuirilor agrare din România din deceniile VI fi VII lie secolului XIX* (Le caractère des lois agraires de Roumanie des VIe et VIIe décennies lu XIXe siècle) dans *Comunicări și articole de istorie* (Communications et articles d’histoire), Bucarest, 1955, p. 61—66.

pe corvée, pentru a le înlocui cu relații de comun acord, de tip capitalist: Legea din 1851, prin legalizarea unei teze susținute de reprezentanții stăpânilor moșiilor în Comisia Proprietății, contestă caracterul feudal, condiționat de marea proprietate funciară din Principatele Române, pentru a reduce la nimic orice pretenție a corvéei asupra pământului care îi era alocat spre folosință.

S-a susținut din nou, la fel ca în 1848, că țăranul era arendașul domeniului și că munca prestată, obligațiile în natură și în bani nu vor fi servicii de tip feudal, ci o rentă pentru pământul pus la dispoziția sa . Susținând că era absolut necesar ca relațiile dintre țăranii supuși corvejului și stăpânii domeniilor să fie întemeiate pe drepturi și obligații convenite liber și reciproc, legea din 1851 urmărea deposedarea corvejului de orice drept asupra pământului care îi fusese atribuit în folosință, astfel încât boierul să dețină dreptul absolut de proprietate asupra întregului domeniu.

Deși exprima această tendință, legea din 1851 nu a stabilit și , mai mult, nu a putut stabili relații bazate pe obligații convenite de comun acord. Ea a prevăzut doar o nouă reglementare a obligațiilor reciproce dintre stăpânii domeniilor și corvéables, pregătind condițiile necesare pentru aplicarea tezei boierilor conservatori privind transformarea relațiilor agrare.

Emanciparea și distribuirea pământului, conform formulei susținute în 1848, au rămas puternic ancorate în conștiința țărănimii; după restaurarea regimului de Așezare Organică , în ciuda încercărilor sistematice de a scoate țărănimea de sub influența ideilor revoluționare, aceasta din urmă a continuat să acționeze prin toate mijloacele pentru realizarea acestui program. A fost stimulată în lupta sa de revoluționarii care emigraseră și care, în toamna anului 1853, în prima parte a Războiului Crimeii, se apropiaseră de granițele țării, unii dintre ei trecând chiar Dunărea, cu intenția de a provoca o mișcare de eliberare socială și națională. În consecință , grănicerii și țăranii olteni din zona dunăreană, conduși de Gh. Scurtulescu, fost reprezentant al țăranilor din județul Mehedinți în Comisia Proprietății, au declanșat chiar o revoltă cu scopul de a crea condițiile

necesare aplicării anumitor obiective sociale și naționale proclamate în timpul revoluției din 1848 [92].

Mișcarea pentru soluționarea problemei agrare în conformitate cu principiul proclamat în 1848 a intrat într-o nouă fază după revizuirea statutului politic al Principatelor Române, pe baza prevederilor Congresului de la Paris (martie 1856). În general, trebuie menționat că lupta pentru constituirea Statului național a oferit oportunitatea afirmării anumitor deziderate sociale și naționale fundamentale, pe care urma să se bazeze reorganizarea întregii structuri socio-economice a Statului modern . În aceste condiții, ideologia agrară a revoluției a cunoscut o renaștere în rândul țărănimii dependente și al tuturor forțelor progresiste, în paralel cu accentuarea tendinței boierilor conservatori de a da o soluție definitivă problemei agrare în conformitate cu interesele lor înguste. Preponderența deputaților țărăniști din Divanurile ad-hoc față de reprezentanții burgheziei și ai boierilor liberali care se aflau în fruntea revoluției din 1848, a constituit o garanție că problema agrară va fi rezolvată în conformitate cu programul lui Islaz. Deși țăranii au încercat să obțină acordul tuturor deputaților pentru implementarea acestei reforme sociale, elementele burgheziei și boierii liberali au considerat o astfel de încercare inoportună și nu au susținut-o suficient pentru a nu pierde acordul boierilor conservatori la realizarea unirii [93].

Constituirea statului național român a deschis o nouă etapă în lupta pentru soluționarea problemei agrare. Se poate observa vigoarea cu care s-au confruntat cele două căi diametral opuse de rezolvare a problemei agrare — desăvârșite și consacrate în timpul revoluției din 1848 — care acum trebuiau să devină soluții imediate în funcție de poziția politică a forțelor sociale care încercau să le promoveze. Profitând de preponderența politică acordată de Convenția de la Paris (1858), boierii conservatori au continuat să persevereze în efortul de a impune soluția lor de clasă la problema agrară, dăunătoare intereselor poporului român în ansamblu. În Adunările Legislative

92Voir V. Dumitrescu, *Un episod din timpul războiului ruso-turc din anii 1853— '854 sau revolta ScurtUlescului* (Un épisode de la guerre russo-turque des années 1853— 854 ou la révolte de Scurtulescu), T. Severin, 1888, p. 33 —34 ; voir aussi la collection le documents *Problema țărănească tn Oltenia tn secolul XIX* (Le problème paysan en llténie au cours du XIXe siècle), Bucarest, 1967, p. 356, 358.

93Vasile Maciu, *op. cit,* p. 61, 73, 75.

de la Iași și București, precum și în Comisia Centrală de la Focșani, au încercat să obțină deposedarea țărănimii de toate drepturile asupra pământului acordat spre folosință. Elementele burgheziei , marii proprietari de pământ liberali , precum și prințul Al. I. Cuza - susținut de masele țărănești - a respins legile agrare confiscatorii din 1860 și 1862. Pe deplin conștienți de direcțiile obiective de dezvoltare socio-economică și politică a statului național român, aceștia au adoptat soluția emancipării și a distribuirii pământului formulată în timpul revoluției din 1848. În acest spirit, domnitorul Cuza și Mihail Kogălniceanu au elaborat legea rurală din august 1864, prin care țăranii supuși corvéage-ului erau eliberați și făcuți proprietari ai suprafețelor de pământ care le erau date legal spre folosință.

Concepția legiuitorilor din 1864 relevă influențe puternice ale ideologiei agrare din 1848. O dovadă elocventă în acest sens ne este oferită de proiectul de lege prezentat de Kogălniceanu la 14 martie 1864, unde formula emancipării și distribuirii pământului către corveabili amintește cumva de cea inserată în articolul 13 al programului revoluționar. Prin acest proiect, domnul Kogălniceanu a încercat să transpună în lege o teorie asupra relațiilor agrare și a sistemului de proprietate funciară elaborată înainte de revoluție, dar dezbătută public și consacrată în timpul acestui eveniment. Astfel, se recunoștea că corveabilii erau o clasă socială subjugată, de unde și necesitatea eliberării lor de orice servitute feudală. Totodată, exprimând necesitatea ca aceștia să fie făcuți proprietari, se considera că „stăpânul este unicul proprietar al domeniului, dar că dreptul său este însă limitat de dreptul de folosință de care se bucură țăranul ” [9i]

Spre deosebire de dl. Kogălniceanu, Comisia aleasă de Consiliul de Stat în iulie 1864, i-a recunoscut corvéabilului însuși un drept de proprietate asupra terenului care i-a fost atribuit spre folosință, acesta din urmă concepând reforma agrară ca o legalizare a acestei stări de fapt. În acest fel, a fost acceptată teoria coproprietății, a unui drept al corvéabilului asupra lotului dat spre folosință, teză susținută în special de N. Bălcescu și A.G. Golescu. Dar - așa cum arată G. ^ane - dacă în 1848 teza coproprietății a avut un caracter revoluționar, deoarece lichidarea a fost urmărită, într-o anumită proporție - în

[94] În ceea ce privește modul în care ideologia agrară a influențat legea rurală din 1864 , vezi G. Zane, *Legea rurală din 1864 și moștenirea ideologică* a *anului 1848 ,* în „ Revui Roumaine d'Histoire ”, III (1964), nr. 2, p. 219 și următoarele.

În 1864, aceeași teză avea o semnificație reformistă și conservatoare. Ea exprima, în primul rând, tendința burgheziei și a proprietarilor de pământ liberali, care dețineau puterea politică cu anumite limite, de a elibera marea proprietate funciară de ORICE servitute feudală și, în al doilea rând, de a transforma posesiunile țăranilor în mică proprietate de tip capitalist, fără a recurge la principiul exproprierii. Trebuie să ne amintim, de asemenea, că, dacă în 1848 teza coproprietății viza legitimarea dreptului țărănimii la pământ, în 1864 aceeași teză urmărea să limiteze distribuirea pământului doar celor supuși corvéabililor.

Ideologia agrară a revoluției de la 1848 a exercitat o influență puternică asupra reformatorilor din 1864 și în ceea ce privește măsura în care aceștia concepeau compensațiile ce trebuiau plătite proprietarilor de moșii. Trebuie subliniat în primul rând că compensațiile erau considerate o măsură legitimă, atât de programul agrar al revoluției muntene din 1848, cât și de legea rurală din 1864. Însă, în timp ce în 1848, conform teoriei oficiale și propunerilor deputaților corvéables la Comisia Proprietății, compensațiile reprezentau contravaloarea, prețul pământului acordat țăranului ca proprietate, în 1864 s-a adoptat o poziție similară cu cea formulată și susținută în special de N. Bălcescu, A.G. Golescu și Ion Iolescu de la Brad, conform căreia compensațiile urmau să reprezinte contravaloarea rentei feudale ce urma să fie desființată. Într-adevăr, legea din 1864 obliga țăranii să despăgubească proletarii pentru toate obligațiile feudale desființate. Prin urmare, s-ar putea concluziona că, în ceea ce privește problema compensațiilor, există o identitate perfectă de opinii între concepția reformatorilor din 1864 și cea a revoluționarilor democrați din 1848. Dar, în realitate, în timpul evenimentelor din 1848, această concepție a constituit un mijloc menit să favorizeze în primul rând țărănimea și să faciliteze transformarea corvéabililor în proprietari ai parcelelor care le-au fost alocate spre utilizare. În 1864, aceeași concepție privind compensațiile i-a favorizat mai presus de toți pe stăpânii domeniilor, deoarece rata compensațiilor plătite pentru serviciile feudale abolite, nu pentru pământul impozitat, era mult mai mare. În același timp, prin răscumpărarea corvéelor, reformatorii din 1864 au urmărit să consolideze drepturile de proprietate ale marilor proprietari de pământuri și nu să creeze un precedent juridic pentru o viitoare vătămare a acestora.

Acordând dreptul la pământ doar celor înregistrați ca proprietari de pământ la momentul decretului de reformă, drept justificat de utilizarea îndelungată a parcelelor acordate acestora de legile în vigoare până la acea dată , legea din 1864 urmărea să prevină orice revendicare ulterioară , respingând principiul distribuirii pământului către alte categorii de țărani care nu dețineau pământ, principiu apărat în 1848 de reprezentanții țăranilor în Comisia Proprietății.

În concluzie, trebuie să subliniem că ideologia agrară din 1848 a avut o influență decisivă asupra dreptului rural din 1864.1 Însușindu-și, în anumite limite, concepțiile revoluției de la 1848, reformatorii din 1864 le-au interpretat și utilizat în condiții diferite, când revendicările politice și naționale formulate de revoluție fuseseră parțial realizate, ca urmare a constituirii și organizării statului național român. La fel ca în 1848, legiuitorii din 1864 au urmărit, în acest caz, rezolvarea problemei agrare prin emanciparea corvéabililor și distribuirea pământului, dar au fost în același timp foarte preocupați de consolidarea pe această cale a marii moșii. În ciuda disputelor politice și a anumitor mișcări sociale, legea din 1864 a fost dezbătută și concepută cu o preocupare evidentă de a realiza un compromis cu boierii conservatori, pentru a nu prejudicia prea mult interesele marilor proprietari de pământ. Această poziție este caracteristică și anumitor lideri ai revoluției de la 1848 , care considerau aplicarea articolului 13 din programul revoluționar ca un compromis între stăpânii moșiilor și țărănimea corvée. Această poziție a fost adesea depășită de cea a grupării democrat-revoluționare, care a abordat - această problemă în special prin prisma intereselor țărănimii și a progresului socio-economic general al Țării Românești, dar mai ales prin prisma mișcării largi țărănești, care urmărea abolirea tuturor serviciilor feudale și, parțial, intrarea imediată a țărănimii în posesia loturilor care le-au fost alocate spre folosință. În ciuda tuturor diferențelor constatate, reforma agrară din 1864 a simbolizat, în esență, îndeplinirea [unuia] dintre obiectivele fundamentale ale revoluției de la 1848.

BIBLIOGRAFIE

..f

,'!

I. - CĂRȚI TEORETICE

L. MARX, *Capital* (Le Capital), vol. Eu, Ed. Politica, București, 1960.
L. MARX și F. ENGELS, *Manifestul Partidului Comunist* (Manifestul Partidului Comunist), în K. Marx — F. Engels, *Operă* (Œuvres) vol. IV, Ed. Politica, București, 1959.
II LENIN, *Opera completă* [(Œuvres complete), ediția a II [-a], vol. 16, Ed. Politica, București, 1963.

II. - SURSE

1. ARHIVĂ ȘI DOCUMENTE PUBLICATE:

'■ ■ . ■ ' . , •. Anul
Arhivele *Istorice Centrale,* București, Fondurile:
Vornicia din Lăuntru (Ministerul de Interne)
Ministerul de Interne, Direcțiile Administrative și Municipale. (Ministerul de Interne. Direcțiile administrative și municipale).
Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice ...
(Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice) Comisia Negru, *Arhivele Statului, Craiova,* Fondul Prefecturii Dolj . . •
-o Bibliotecă a Academiei Republicii Socialiste România. Fonduri de manuscrise și Arhiva Ion Ghica.
In 1848 tn Principatul Roman. Acte și documente (Anul 1848 în Principatele Române. Acte și documente), Volumele I—VI, București, C. Göbl, I. Sf. Răsidescu, 1902 — 1910, 6 vol. y
documente despre anul revoluționar 1848 în orașul românesc (Documente privind anul revoluționar 1848 în Țara Românească), Direcția Generală a Arhivelor Statului *al Republicii Socialiste România,* București, 1962.
Problema țărănească tn Oltenia tn sec. al XEX-lea (The problema țărănească în Oltenia la mijlocul [secolului] al XIX -lea), Direcția Generală a Arhivelor Statului al *Republicii Socialiste România,* București, 1967,
Regulamentul Organic , București 1847.
BERINDEI, DAN, *Documente noi despre revoluția din 1848* (Documente noi privind revoluția din 1848), în " Revista Arhivelor" V (1962), nr. 1.
DUMITRESCU, V., *Un episod din războiul ruso-turc din 1853-1854 sau răscoala* lui

Scurtulescu, Turnu Severin, 1888.
MATEESCU, CN, Clerul *oltean tn revolufia de la 1848* , în „Arhivele Olteniei” anul IV, n° 18-19, 1925.
PETRESCU, ILEANA, DOCUMENTE PRIVIND organizarea rezistenței armate din 1848 în *Oltenia* , Craiova, 1967.
PETRESCU, ILEANA, Sprijinirea revoluției de la 1848 de masele populare din judelui *Dolj* , în „Revista Arhivelor”, VII (1964), n° 2.
POPESCU-TEIUȘAN, ILIE, CÂTEVA DOCUMENTE PRIVIND înființarea școlilor sătești în satele oltenești înainte de 1838 1838), în „Revista Arhivelor”, VII (1964), n° 2.
STAN, APOSTOL, „ Participarea țărănimii muntene la revoluția *din 1848 în lumina unor noi documente ”, în „Revista* Arhivelor ” V (1962), nr. 1962.
STURDZA-SCUEIANU, DC, *Acte și legi privind chestiunea țărănească* (Acte și legi) seria I ' vol. I- II, București, 1907.
STKFULESCU AL., *Îcercări* asupra istoriei Ttrgu Jiu (Essais sur l'histoire de Tirgu Jiu), Bucureşti, 1899.

2. MEMORII ȘI LUCRĂRI CONTEMPORANE; CORESPONDENȚĂ

Memorii ale colonelului Lăcusteanu , Bucureşti 1933
BXLCESCU, N., *Despre împroprietărirea țăranilor* (Relativement à la distribution de tern aux paysans), în *Opere* (Opere) ediție critică adnotată cu o introducere de Gh. Zane, t. I, I re partie, București, 1940.
BXLCESCU, N., Despre starea sofială a muncitorilor *plugari tn Principatele Române tn deo* sebite timpuri (Relative to the social status of workers in the Romanian Principalities at different periods), in t.* 1 1F
BXLCESCU, N„ *Chestiunea economică a Principatelor Dunărene,* în Vol. I 2 .
BXLCESCU, N„ *Mersul revoluției tn istoria românilor* (Marșul revoluției în istoria romanilor), în t. I,.
BULECESCU, N., *Reforma socială* la români, dam *Opere* (Œuvres), vol. I, Ed. Academiei, București, 1953.
ĂLCESCU N., *Operă* , vol. IV (Corespondență. Scrisori, memorii, adrese, documente, note și materiale), ediție critică a lui Gh. Zane, București, Ed. Academii, 1964.
IBESCU, PRINȚUL GHEORGHE, *Domnia lui Bibescu, Correspondentă și documente* (The kingdoms of Bibescu. Correspondance et documents), t. I—II, Bucureşti, 1893—1894.
ATARGIU, BARBU, *Etat social des Principautés Danubiennes,* Bruxelles, 1855.
¡ATARGIU, BARBU, Proprietate în Principatele *Moldo*- Române, în DC Sturdza-Scheianu, *op. cit., seria* I re » vol. IV, București, 1908.
¡OLSON, FÉLIX, *De l'état présent et de l'avenir des Principautés de Moldova et de Wallachia,* Paris, 1839.
3RĂGHICI, MANUIL, *Iconomia rurală fi dumestică sau învățătura pentru lucrarea pămlntului fi îmbunătățirea gospodăriei de ctmp fi casă* (L’économie rurale et domestique ou l’enseignement de la culture de la terre et l’amélioration de l’exploitation agricole et domestique), Jassy, 1834.
ELIADE-RĂDULESCU, I., *Cîteva cugetări asupra educației publice* (Quelques réflexions sur

l'éducation publique), dans *Scrieri politice, sociale fi linguistice* (Ecrits politiques, sociaux et linguistiques), éd. G. Baiculescu, Craiova, (s.a.).
ELIADE-RĂDULESCU, I., *Epistole și acte ale oamenilor mişcării române din 1848..* .(Epitres et actes des hommes du mouvement roumain de 1848...), (Paris, 1851).
ELIADE-RĂDULESCU, I., *Instituțiunile României* (Les institutions de la Roumanie), Bucarest, 1863.
ELIADE-RĂDULESCU, L, *Mémoires sur l'histoire de la régénération roumaine ou sur les événements de 1848,* Paris, 1851.
ELIADE-RĂDULESCU, I., *Pentru opinie* (Pour l'opinion), dans *Scrieri politice, sociale fi linguistice...*
ELIADE-RĂDULESCU, I., *Scrieri din exil* (Lettres de l'exile), Bucarest, 1891.
FACTOR, A., *Carte de obște folositoare pentru economii de casă și de ctmp* (Livre universellement utile pour l'économie domestique et agricole), Bucarest, 1837.
FOTINO, GEORGE, *Din vremea renașterii naționale a României, Boierii Golești* (Du temps de la renaissance nationale de la Roumanie. Les boyards Golescu), vol. II—III, Bucarest, 1939.
GHICA, ION, *Amintiri din pribegia după 1848* (Souvenirs de l'exile d'après 1848), éd. Olimpiu Boiteș, vol. III.
GHICA, ION, *Scrieri* (Ecrits), vol. I, Bucarest, 1914, éd. P.V. Haneș.
GHICA, ION, *Scrieri de* V. *Alexandri* (Lettres à V. Alexandri), vol. III, Bucureşti, 1925. GHICA, ION, *Teodor Diamant,* în *Din vremuri vechi* (De vieux temps), (La.).
(GHICA, ION), CHAINOI, G., *Dernière occupation des Principautés Danubiennes,* Paris, 1853.
GOLESCU, AG, *De l'abolition du servage dans les Principautés Danubiennes,* Paris, 1856.
GOLESCU, CONSTANTIN, *însemnare a călătntorii ani 1824, 1826* (Noi 1824 de ani, 1826 de ani de călătorie). 1825 și 1826), ed. PV Haneș, București, 1915.
IONESCU DE LA BRAD, ION, *Agricultura română de la Bradu* (L'agriculture roumaine de Bradu), Roman, 1886.

IONESCU DE LA BRAD, ION, *Calendar pentru bunul gospodar* (Calendrier pour le bon cultivaleur), Jassy, 1845.
IONESCU (DE LA BRAD), ION, *Ferma model și institutul de agricultură in Moldova* (La fermi modèle et l'institut d'agriculture de Moldavie), Jassy, 1847.
IONESCU (DE LA BRAD), ION, *Îmbunătățirea stării țăranilor* (L'amélioration de l'état de paysans), dans « Foaie de agricultură practică », n°5, IIe année, mai 185S PENESCU, I., *Prinfipuri de agricultură* (Principes d'agriculture), Bucarest, 1845.
ROSETTI, C. A., *Scrisori din junețe și esiliu* (Lettres de la jeunesse et de l'exile), t. II, Buca rest, 1885.
ROSETTI, VINTILA C. A. *Note intime 1844 — 1859, scrise zilnic de C.A. Bosetti* (Notes inti mes 1844 — 1859, écrites quotidiennement par C. A. Rosetti), vol. I, 18441846, Bucarest, 1902.
ROSETTI VINTILA C. A., *Scrierile lui C.* A. *Bosetti, publicate sub direcțiunea lui...* (Le écrits de C. A. Rosetti, publiés sous la direction de ...), vol. I, Bucarest 1887.
ZAPPA, EVANGHELIE, *Trtntorul* (Le fainéant), Bucarest, 1847.

3. PÉRIODIQUES

« Critica socială », Jassy 1892.
«Curierul românesc», Bucarest, 1829 — 1848.
« Gazeta de Transilvania», Brașov, 1844 — 1845.
• Învățătorul satului», Bucarest, 1843 — 1844, 1847.

III. OUVRAGES GÉNÉRAUX

BIBICESCU I. G., *1848 tn Bomănia* (L'année 1848 en Roumanie), Bucarest, 1898.
COLESCU-VARTIC, C., *1848. Zile revoluționare* (1848. Jours révolutionnaires), Bucarest 1898.
IORGA, N., *Istoria românilor* (L'Histoire des Roumains), vol. IX, Bucarest, 1938.
*„ * , Istoria Bomâniei* (L'Histoire de Roumanie), vol. IV, Ed. Academiei, Bucarest 1964.
LOVINESCU, EUGEN, *Istoria civilizației române moderne* (L'Histoire de la civilisation roumaine moderne), vol. I, Bucarest, 1924.
MACIU, VASILE, *Caracterul legiuirilor agrare din Bomânia din deceniile VI și VII ale secolului XIX (Le* caractère des lois agraires de Roumanie des VIe et VIIe décennies du XIXe siècle), dans « Comunicări și articole de istorie » (Communications et articles d'histoire), Bucarest, 1955.
MACIU, VASILE, *Caracterul unitar al revoluției din 1848 tn țările române (Le* caractère unitaire de la révolution de 1848 dans les pays roumains), dans « Studii », XXI AIORESCU, (1968), n° 5.
TITU, *Istoria contemporană a României (1866 — 1900)* (L'Histoire contemporaine de la Roumanie) (1866 — 1900) Bucarest, 1925.
J-ETEA A., *Considerații asupra trecerii de la feudalism la capitalism in Moldova și Țara Românească* , în „Studii și materiale de istorie medie", vol. IV, București, 1960.
ELIMON A., Revoluția *română* din anul 1848, București, 1868.

.OLLER, MIHAIL, *Anul revolutionär 1848* (Anul revoluționar 1848) București, 1948, Ed. „Eminescu”.
TUBDZA, ALEXANDRU, AC, *Pământul și rasa românească de la origini până în zilele noastre,* Paris, 1904.
CENOPOL, AD, Istoria *românilor din Dacia Traian* , ed. III, Bucureşti (sa), vol. XII.

IV. LUCRĂRI SPECIALE

a) *Istorie universală.*

ILMAȘ, DUMITRU, *Caderea Bastiliei* (La chute de la Bastille), București, Ed. Tineretui, 1959.
AUGE-LARIBÉ, MICHEL, *Revoluția Agricolă,* Paris, 1955.
BLOCH, MARC, *Personajele originale ale istoriei rurale franceze,* volumul I ' Paris, 1955. ORD ERNLE, *Istoria rurală a Angliei,* Galimard, 1952.
ÎIPPEL, W. VON, *Regimul feudal din Germania în secolul al XVIII-lea și dezintegrarea sa,* lucrare manuscrisă prezentată la Colocviul de Istorie Agrară de la Toulouse (Franța), în noiembrie 1968.
j ♦ , *Istoria economiei rurale în Polonia până în 1864,* Wroclaw-Warszawa-Kra kow, 1966.
WOUSNIER, ROLAND, Labrousse Ernest și Bouloiseau Marc, *Secolul al XVIII-lea,* în „ Istoria generală a civilizației”, volumul V, Paris, 1955.
SÉE, HENRI, *Schiță a unei istorii a regimului agrar în Europa în secolele al XVIII-lea și al XIX-lea,* Paris, 1921.
SOBOUL, ALBERT, *Revoluția franceză (1789 — 1799)* (La révolution française (1789 —1799)), Bucarest, Ed. științifică, 1962.

b) *Histoire roumaine*

ADÄNILOAIE, N., et BERINDEI, DAN, *Reforma agrară din 1864* (La réforme agraire de 1864), Bucarest, Ed. Académie!, 1967.

BEBINDEI, DAN, *Contradicțiile de clasă tn desfășurarea revoluției muntene din 1848* **(Le** contradictions de classe dans le déroulement de la révolution valaque **d** 1848), dans « Studii », XI (1958), n° 3.
BODEA, COBNELIA, *Lupta românilor pentru unitatea națională! 1834 — 1849* (La lutte de roumains pour l'unité nationale 1834 — 1849) Bucarest, Ed. Academie! 1967.
CHEBESTEȘIU, VICTOB, *Adunarea națională de la Blaj* (L'assemblée nationale de Blaj) Bucarest, Ed. Politică, 1966.
CONSTANTINESCU-IAȘI, P., *Intelectualii și revoluția de la 1848 tn Principatele Române* **(Le** intellectuels et la révolution de 1848 dans les Principautés roumaines] Ed. „Națiunea”, Bucarest, 1948.
COBFUS, ILIE, *Achiziția produselor agricole pentru export, o nouă formă de exploatare* i *țlăcășimii din Țara Românească (1831 — 1848)* (L'acquisition des produilj agricoles pour l'exportation, une nouvelle forme d'exploitation de la pay sannerie corvéable de la Valachie) (1831 — 1848), dans « Studii și articole dl istorie », vol. V, (1963).
COBFUS, ILIE, *Dreptul de strămutare al sătenilor din Țara Românească sub Regulament^ Organic ptnă la 1848* (Le droit de déplacement des paysans de Valachie sou le régime du Règlement organique jusqu'en 1848), dans « Studii », XJ (1967), n°5.
COJOCABU, I., and Z. OBNEA, *Falansterul de la Scâeni (Le* phalanstère de Scâeni), București Ed. Politică, 1966.
DONAT, ION şi G. RETEGAN, *Ţara Românească în 1838* (după o sursă statistică inedită; în „ Revista Română de Istorie • IV (1965).
DBAGOMIB, Silviu, *Avram Iancu,* București, Ed. Știință, 1965.
EMEBIT, MABCEL, *Țăranii români de la tratatul de la Andrinopol până la eliberarea pământurilor (1829-1864),* Paris, 1937. •
FILITTI, IC, *Proprietatea pământului în Principatele Române până în 1864* , București (sa).
GEOBGESCU — BUZĂU, GH., *Activitatea lui N. Bălcescu pentru pregàtirea deslânțuiruului revoluției din 1848 (L'* activité de N. Bălcescu pour la préparation du dé clenchement de la révolution de 1848), dans " Studii ", IX (1956), n° G. BUZĂU *Aspect of the Geoubescu, 1956, n° 1.* revoluţia din 1848 în Ţara Românească, Ed. PCR, Bucureşti, 1948.
GEOBGESCU-BUZĂU, GH., *N. Bălcescu,* Bucarest, Ed. de stat pentru Literatură Politică^ 1956.
GIUBESCU, C. C., *Suprafața moșiilor mănăstirești secularizate* (La superficie des domaine! des manastères sécularisés), dans • Studii », XII (1959), n° 2.
IONESCU, TIBERIU et NEAGU ANDREI, *Proclamația de la Islaz și înfăptuitorii ei* (La proclâ« mation d'Islaz et ses promoteurs), Bucarest, Ed. P.C.R., 1946.
LAPEDATU, ALEX., *Ion Câmpineanu,* Bucarest, 1936.
MACIU VASILE, *Despre designul social și politic al lui Nicolae Bălcescu,* prezentată la al X -lea Congres de Științe Istorice, Roma, 1955, București, 1955.

AICI, VASILE, *Un proiect din 1857 al lui Mihail Surdza pentru organizarea Principatelor Române* (Un proiect din 1857 al lui Mihail Sturdza pentru organizarea - Principatelor Române), în „ Studii ”, XIX (1956), nr. 1
[ACIU, VASILE et Const. Vasilescu, *Ion lonescu de la Brad, luptătorul revoluționar, gtnditorul progresist, introducătorul științei agricole tn patria noastră,* dans «Studii », VII (1954), n° 3.
ATEI GH., *Revoluția de la 1848 fi țărănimea* (La révolution de 1848 et la paysannerie), Bucarest, 1948.
IOCIOIU, N., *Date privind anul revoluționar 1848 tn orașul și judeful Brăila* (Données concernant l'année révolutionnaire 1848 dans la ville et le département de Brăila), dans « Studii », XIV (1961), n° 4.
)ȚETEA A. și G., *Țăranii sub Regulamentul Organic* (Les paysans sous le régime du Règlement organique), dans *Studii fi articole de istorie* (Etudes et articles d'histoire), vol. I, Bucarest, 1956.
?ANAITESCU, P. P., *Emigrafia polonă și revoluția română de la 1848* (Les émigrés polonais et la révolution roumaine de 1848), Bucarest, 1929.
'ARNUȚA, GH., Figures d'enseignants revolu tionnaires de *1848* , dans " Revista Arhivelor ", III (1960), n° 2.
*, *, 1848. Problema agricolă discutată de fermieri și proprietari de pământ* (Problemele agricole discutate de țărani și moșieri), ed. 1 re , București, 1948.
PXTRÂȘCANU, LUCHEȚIU, *Un secol de mișcări sociale 1821-1907 , București* , 1945.
RIMNICEANU, AUREL, *Țăranii tn revolufia de la 1848* (Les paysans pendant la révolution de 1848), Bucarest, 1948.
ROSETTI, RADU, *Pentru ce s-au răsculat țăranii* (Pourquoi se sont révoltés les paysans), Bucarest, 1908.
ROȘCA-ROSEN, M. și A. PAȚICA, *Răscoala țăranilor tn anul 1848 tn Țara Românească* (La révolte des paysans pendant l'année 1848 en Valachie), dans « Studia Universitatis Victor Babeș et Bolyai », tome III, (1958), fasc. IL
SIMACHE, N. I., *Revolufia de la 1848 tn Ploiești și judeful Prahova* (La révolution de 1848 à Ploiești et dans la département de Prahova), 1948.
STAHL, HH, *Contribuții la* studiul satelor comunitare românești, vol. I., Ed. Academiei, București, 1958.
STAN, APOSTOL, *Arendășia tn Țara Romanească tn era regulamentară (1831 — 1848). Aspect social-economic* (Agricultura în Țara Românească la momentul reglementării ecologice (1831 — 1848). Aspecte socio-economice), în „ Studii ” XX (1967), n° 1.
STAN, APOSTOL, *Aspecte ale mișcării țărănești tn timpul revoluției de la 1848 In Țara Românească* (Aspects du mouvement paysan pendant la révolution de 1848 de *de istorie modernă,* vol. II, Ed. Aca-

Valachie), dans *Studii și materiale* demiei 1960.

STAN, APOSTOL, *Contribuții la istoria relațiilor agrare. Arendășia tn Țara Românească (183 — 1864).* (Contributions à l'histoire des rapports agraires. Le fermage e Valachie) (1831 — 1864), ouvrage en manuscrit.
STAN, APOSTOL, *Exploatarea țărănimii din Țara Românească în timpul* regimului Regulamentului Organic (până la revoluția din 1848), Studii Daneze de Istorie Modernă, Ed. Academiei, Vol. III, București 1963.
STAN, APOSTOL, *Forme de* luptă ale țărănimii din Țara Românească sub regimul Regulamentului Organic până la rezoluția din 1848, în Revista Arhivelor IV (1961), nr. *2* .
ZANE, G., *Ideologia revoluționară în Principatele Române și socialismul premarxist în perioada 1848, în „Revue* des Sciences Sociales", 1962 nr. 2 .
ZANE, G., *Legea rurală din 1864 și moștenirea ideologică a anului 1848,* în „ Revue Roumain d'Histoire", 1II (1964), nr. 2 !
ZANE, G., *Mișcarea revoluționară din 1840, preludiu la revoluția română din 1848,* București, Ed. Academiei, 1964.
ZANE, G., *Despre unele teze ale literaturii economice românești din perioada 1840-1864 , referitoare la problema agrară,* în „Revue Roumaine des Sciences Sociales , serie de științe economice", volumul 10, 1966, nr. 2.

TIPĂRIT ÎN ROMÂNIA

LUCRĂRI PUBLICATE DE ACADEMIA REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

în colecție

< BIBLIOTHECA HISTORICA ROMANIAE»

MIRON CONSTANTINESCU, Studii de istorie a Transilvaniei. Studii 24, 1970, 186 p.

CORNELIA BODEA, Lupta roinenienilor pentru unificare - 1834—1849. Studies 25, 1970, 296 p.

G. UNC, Die Solidarität der Werktätigen Rumäniens mit der pro letariseheu Revolution in Ungarn. Studii 26, 1970, 128 p.

PETRE DIACONU, The etehénègues au Bas-Danube. Monografia 27, 1970, 160 p.

CONSTANTIN N. VELICHI, Contribuția emigrației bulgare din Valaehle la renașterea politică și culturală a poporului bulgar (1762—1850). Studii 28, 1970, 280 p.

MIRON CONSTANTINESCU și colaborare. Studii de istoria transilvană a României. Studii 29, 1970, 172 p.

MIRON CONSTANTINESCU, VASILE LIVEANU, Probleme de istorie și teorie socială. Studii 30, 1970, 176 p.

*** * * Forța creatoare a ideilor leniniste. Studii 31, 1970, 308 p.**

privind viața socială" 31, 1970, 316 p.

GHEORGHE MATEI, România și problemele deșeurilor , 1919—1934. Studii, 1970, 180

p.